

СРПСКИ ЛИСТ

Гласник Српског клуба

БРОЈ 1: О СЛОБОДИ

Април 2003.
Београд

УРЕДНИШТВО:

Момчило Селић, Витомир Пушоњић, Ана Селић

АУТОРИ:

Момчило Селић, Владика Николај Велимировић, Коста Чавошки, Иван Иљин, Предраг Голубовић, Алберто Мингарди, Душан Јагликин, Светислав Пушоњић, Ана Селић, Владимир Стегњајић, Зоран Вукчевић.

СТАТУС:

СРПСКИ ЛИСТ је гласник Српског клуба из Београда, неформалног националног удружења. Излази једном месечно, намењен је чланству клуба, симпатизерима и истомишљеницима, и није јавно гласило.

АДРЕСА: aselic@sezampro.yu

САДРЖАЈ:

ВРЕМЕКАЗ:

СРПСКА РЕВОЛУЦИЈА, Момчило Селић 6. стр.
О аутору 14.

ИСТОЧНИК:

КРОЗ ТАМНИЧКИ ПРОЗОР, ГЛАВА LXI, Владика Николај 14.
Велимировић
О аутору 16.

КОМФОРМИЗАМ У ДЕМОКРАТИЈИ, Коста Чавошки 16.
О аутору 32.

ПРЕТПОСТАВКЕ СТВАРАЛАЧКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ, Иван Иљин 32.
О аутору 38.

СЛОБОДА, ИЛИ ДЕМОКРАТИЈА? Момчило Селић 39.

СИТО:

ПРИВИД ПРОМЕНА, Предраг Голубовић 44.
О аутору 53.

ЗАШТО СЕ ЕВРОПСКА УНИЈА СУПРОТСТАВЉА СЛОБОДИ? 53.
Алберто Мингарди
О аутору 58.

ПОДОЗРЕЊЕ ЗБОГ МОГУЋИХ НАПАДА, Саопштење Беле Куће 58.
из Вашингтона

ПЕЧАТНИК:

БАЛАДА О ЈАГЛИКИНУ, Момчило Селић 59.

ШЕСТИ АПРИЛ, Душан Јагликин 65.

СРПСКА МАГМА, Светислав Пушоњић 73.
О аутору 73.

ПРИКАЗИ:

ВЕШТАЧКИ РАЈЕВИ МОНДИЈАЛИЗМА, Светислав Пушоњић	74.
ТЕНДЕР ЗА РЕВОЛУЦИЈУ, Ана Селић	76.
О аутору	81.

ПОШТА:

ПИСМО ИЗ ЧАЧКА: ЦРВЕНЕ МАГЛЕ У (ДЕ)ПОЛИТИЗОВАНОМ ДОМУ ВОЈСКЕ, Владимир Стегњајић	82.
О аутору	83.
ПИСМО ИЗ ФИНСКЕ, Зоран Вукчевић	83.

<i>О УРЕДНИШТВУ</i>	87.
----------------------------	-----

<i>НАПОМЕНЕ</i>	87.
------------------------	-----

НАПОМЕНА УЗ ПРВИ БРОЈ:

Одлучивши, јесени 2002, да први слободни српски часопис после 1944. назовемо СРПСКИ ЛИСТ, сазнали смо да се гласило под тим именом појавило у Новом Саду још октобра 1918. године.

Симболика СРПСКОГ ЛИСТА из 1918. и 2003. нехотично се подударила: онај из 1918. покренут је у аустроугарском Новом Саду, наш у несрпском Београду. Нови Сад се истина тада није налазио под директном војном управом, са слабости Аустроугарске монархије, али ни Београд ових година није под непосредном окупацијом “Међународне заједнице”. Њега, у њено име, још држе потомци интернационалиста из 1944. године.

Да ли је, октобра 1918, име СРПСКОГ ЛИСТА одражавало бунт, или само обелодањивало своју националну, духовну, и политичку оријентацију, не знамо. Но, да је нови СРПСКИ ЛИСТ и бунтован и националан надамо се да читаоци неће посумњати.

Јер, поред тога што је часопис СРПСКОГ КЛУБА из Београда, који су пролећа 2002. године основали Момчило и Ана Селић, Растко Јевтовић и Братислав Петковић, СРПСКИ ЛИСТ је, пре свега, глас Српске револуције.

Хоће ли се та Револуција одвијати као миран повратак осведоченим народним вредностима, и “уласком у Европу” под српским знамењима, именом, и својствима, или ће се водити као 1804. године, не зависи ни од СРПСКОГ ЛИСТА, нити СРПСКОГ КЛУБА.

Наиме, о томе ће као и досада одлучивати углавном наши непријатељи – али овога пута, надамо се, и Српски народ у целини.

Уредништво

ВРЕМЕКАЗ

Момчило Селић СРПСКА РЕВОЛУЦИЈА

Зашто “*Српски клуб*”? питао ме је сликар. Надобудан, уредно брадат, посматрао ме је као да сам трговачки путник, а он купац.

Ја знам ко сам, казао је. Деду су ми убили јер је био Немац.

Момак до мене се врпољио. Висок, плав, као с неког калифорнијског универзитета, рекао је: Стварно, ни ја нисам да се ово зове “*Српски клуб*”.

Шта имате против тог назива? питала је Ана, љутито.

Растко Јевтовић је ћутао, Братислав Петковић такође.

Шта им рећи? Пристигао из Париза, син угледног Брозовог вајара, сликар се свугде добро осећао, само да је новца, нешто угледа и комоције. А и плави момак је по завршетку студија електротехнике мислио у Америку, јер му је на телевизији изгледала боље од Србије.

Нисам им рекао ништа. И Ана и Братислав и Растко су ћутали; сликар и студент се више нису појавили у *Српском клубу*.

Нису се љутили они, нити ми. Све је било како мора, па и како треба.

Нисам их питао ни зашто им усред Београда не сметају *Alliance française*, *The British Council*, *Goethe Institut*, ни *The American Library* а мешкоље се на сам придев “српски”. Слободоумни, гнушали су се свега што их је приморавало да се баве, како им се чинило, небитним.

Против зла нису се, изгледа, намеравали борити већ од њега отићи, или се правити да га не виде. Уосталом, зло им није сметало колико могућа тегоба, лична.

Баштиници комунистичке, усташке, балијске, и балистичке Револуције из 1941, као да су се залагали, овлашно, да се дело њихових политичких и биолошких предака не нарушава; немајући намеру да се објашњавају иком до странцима, српским поломом се, по свему судећи, нису мислили бавити. У Прогресу по Карлу Марксу и Карлу Поперу сагледавали су неумољиви, наднаравни, историјски жрвањ, убеђени да је “Точак Историје” “немогуће вратити натраг”. Не да би га враћали, и да су могли.

Грешком их беше Растко Јевтовић, професор српског и књижевник, и сам син Брозовог угледника, довео нама.

Јер, прву Револуцију Срби беху извели још за Немањића. Претпостављам да су себе већ тада звали “Словенима”, пошто су их Стеван Немања и његов син Растко морали подсећати да су између многих Словена и православаца једино Срби војно племство, завештано слободи, части, и сопству. Наиме, за разлику од комунистичке, идустијске, или информатичке, немањићка Револуција била је борба за *српску* државу, цркву, и самосвест. Крунишући се пре свега царем Срба а засебице Грка, Арбанаса и Бугара, Душан нам је својом свешћу о Зети као *дедини*, а осталим српским земљама као *отачеству*, омогућио каснију обнову Српства у Турској, Угарској, и Аустрији.

Но, да национализам није искључиво нововековна, европска већ ванвремена појава, наши немачки, француски, и енглески ђаци нису могли знати, јер их није имао ко научити да нација није “сустав” већ дух оваплоћен расом, језиком, и посебним, непоновљивим осећањем за важно и неважно, добро и зло, трагично или смешно.

А Другу Српску Револуцију почели смо устанком у Орашцу, такође не бисмо ли се обновили. Јер да се радило само о Српском устанку, како су га крстили сви “наши” историчари и политички теоретичари (за разлику од великог Немца Ранкеа), Карађорђе би сличио Милошу, а обојица би се борили само да се изједначе с Турцима. За разлику, наиме, од западноевропског појма реконквисте, насталог из поимања освајачког права као најјачег, Срби су борили за *слободу*, и Револуцијом желели једино повратак *сопству*.

Није се случајно стога Милошевићев режим упорно позивао на “државничку мудрост” Милоша Обреновића, то јест, на његов опортунизам и прагматизам. Без намере да штите Српство, жељни себе да уздигну, Милошевић и супруга су само следили пут готово свих српских модерниста у последња два века, а звање “Западњака” – то јест, конвертита, чувара и чауша Новог Доба – остало им је ван домашаја само због њихове глупости. Јер, рекавши да се “Србија сагињати неће”, Милошевић се само тренутно упустио својим прецима из Лијеве Ријеке; такву грешку нико из данашње гарнитуре српских сатрапа себи неће допустити. “Вежи коња где ти газда каже!”, поручио би нам, рецимо, сликар, да је желео бити искрен, а “Сила Бога не моли!” насмешио би се студент, да је сматрао да има коме.

Јер, да су Турци остали премоћни до данашњих дана, сви наши “демократе”, “либерали”, “борци за људска права” би се и даље позивали на ислам, чиновничку аристократију, плачкашко опорезивање, и данак у крви, а не на једнакост, слободну трговину, и укидање држава, нација и граница. Наиме, и сликар и студент, и стамболићевци и брозовци, и разни, новонастали амерички, британски, француски, и немачки трабанти, Милошевићу су замерали једино на недоличној узурпацији Брозових моћи.

Броз, наине, нашим правдољупцима није сметао док су га сматрали историјском чињеницом, с његове силе и беспошtedности. Јер да је Слободан Милошевић 1990. предао Американцима Боку Которску, војни аеродром у Бихаћу, и Београд као војну и политичку базу – а задржао Брозове методе владања, па и његову економију – рата за растурање Југославије вероватно не би било, нити би се ико од њих бунио. То јест, Светска Револуција одвијала би се и даље неометано, као дотле.

Наине, и српске нововековне муке беху почеле 1789. године, Револуцијом названом “француска”, насталом из једне исто тако заблудно именоване “америчком”. Јер ни једна ни друга не беху подигнуте зарад добра поменутих нација (“америчке” тада није ни било, а Канада и Аустралија су лепо прошле и без Револуције), већ да би се задовољиле таштине њихових одрођених и изрођених Нових Људи. И, мада је тек Ђилас именовао “Нову класу”, скоројевићи као појава стари су колико и свет: видети, наине, у масонима Волтеру или Дидроу врхунце француске нације, а у њиховој сабраћи Вашингтону и Џеферсону племство Америчких колонија, тешко могу и идеолози Новог светског поретка. (Novus ordo seclorum, иначе, била је званична парола још америчке пореске побуне (“Револуције”) из 1775.)

Јер, да и у Америци и Француској није било толико обожаваоца разума на уштрб ума и срца, и Hoffjuden жељних да свој постојећи утицај ојачају и озваниче – то јест, да управљање светом преузму од Бога (или Случаја, Хира, Незнања, и Зле Намере) – не би, претпостављам, ни данашњи нараштаји Срба, па ни Новосрба и Псеудосрба кажњавали своје најбоље, најплеменитије, најхрабрије и најпааметније људе.

За разлику од Западњака, наине, Срби се очигледно давно беху одрекли технологије; још Арији – отворених и јасних вокала и чврстих сугласника, инфинитива на “ти” и лексике препознатљиве и данашњим, нешколованим Србима – беху први оделили науку и технику од магије и обреда. “Срби ће победити врлином, не вештином”, говорио је и Владика Николај Велимировић, свестан да вештина и врлина не станују у истом дому.

Јер, нису Срби измислили једино “како се једе гибаница”, како је тврдио мој отац, партизански комесар и модерниста застиђен пред западњачким бљеском, већ су се, најчешће сасвим свесно, одувек клонили недоличне лагоде. Попут Спартанаца, или Скита, ни немањихка властела није градила вароши и велелепне дворове, већ су се, као власи, кретали од зимског до летњег станишта, не би ли очували чврстину духа и тела. Попут александријских Грка, који се беху својевољно лишили парне машине да ослобађењем робља не би увећали руљу, или попут самураја који се беху одрекли ватреног оружја да не узнесу несој, Срби су се, још док су градили мале, отмене цркве – наспрам тадашњих француских, италијанских, или немачких катедрала – сећали нечега запретеног у легендама. Вештога, очигледно, препознавали су као Сотону, а гомилање све новијих помагала за живљење, сласт и моћ као Крај Свега, на који их мудри старци беху упозоравали, до скоро.

“Што се грбо роди, време не исправи” говорили су Срби одавно, а то су, изгледа, и нововековни правдољупци и човекољупци као сликар и студент заборавили, ако су га икада и знали. Сликарев отац комунизам беше украшавао соцреалистичким споменицима а студенатов се није бунио против самоуправљања и братства и јединства, док му је достизало нешто од новца датог Брозу да се у Југославији не таласа. Но, мада Растков отац беше управник Брозовог Драмског позоришта, Анин члан Брозовог политбироа, мој удбаш, а једино Братислављев занатлија из прогоњене класе, сви четворо смо знали – за разлику од сликара и студента – да се на Модернитету ништа не да градити. Јер, да је Нови Век Српству нешто ваљао, не би нам савремена књижевност била гора од усмене и десетерачке, нити би нам и сопствена част сметала, и не бисмо се и даље растакали у Турке, трговце, Латине, Швабе, Шокце или чифуте.

“Ступај с нама или умри!” каже позната француска легионарска изрека, али, за све људе од соја смрт наступа тек корачањем с вештима. Како, наине, “реформисати” систем који нас је довео и до тога да нам странци, у “нашим” новинама и на “нашој” телевизији, у наше име говоре шта да чинимо, и како да се одрекнемо сами себе? Јер, мада свега шездесет година старо, устројство створено “Пасјим гробљима”, партизанским, усташким и немачким офанзивама, Јасеновцем, Авнојем, Кумровцем, Дејтоном, и последњим Кумановом, учинило је српском народу више штете него шестогодишња турска окупација. Ни у Техерану, ни на Јалти, ни Малти, ни у Мастрихту, нико Србе није питао низашта, а пропаганда ВВС-ја ни 1943. није била друкчија но 1993, или 2003, када су нас прогласили кривим за све што су други, икад, чинили нама.

Нема нама, стога, никакве среће у неком новом “савезу држава” колико ни у претходним варијантама “једног народа од три племена”, или “уједињења пролетера свих земаља”. “Уједињена Европа” држи се силом и терором, таман као њен лабораторијски узор, Брозославија; њени пургери нису се још похватили за гуше будући довољно поткупљени – као што бесмо ми, за СФРЈ. Но, ништа се не да растезати унедоглед: нападом на Србе, Запад јесте себи купио десет година просперитета, но неки следећи, лакомисленији, коштаће их живота – оног земног, до кога једино и држе.

Нема нама, зато, каквог континуитета са злом из кога су нам остали називи попут “Прогреса”, “Напретка”, “Ударника”, “Рада”, “Партизана”, “Црвене Звезде”, нити ћемо се спасти њиховом променом у “Boss”, “Astra”, “Delta”, или “Megatrade”, а камоли величањем Соса-Сол или ИВМ-а. То протурање једног непојамног, масовног, историјског злочина и још горег моралног, духовног и националног пада као “историјске неминовности”, Срби, надам се, неће прихватити, таман колико ни некадашњу причу да нам Цар пребива у Стамболу.

Јер, мада су се спонзори променили није и злодело – уместо Коминтерне ту је “Међународна заједница”, а Служба која још слави Слободана Пенезића Крцуна и Александра Ранковића постоји и даље – не би ли се, у неком будућем Хагу, неки нови Слободан Милошевић бранио као још вернији поборник Новог Светског

Поретка но Броз. И, мада се Броз надметао са Стаљином у комунизму, Срби се тиме нису одбранили, већ претворили у становништво које је шездесет година “пливало” и “сналазило се” у систему који је убијао, затварао, прогањао и изгонио најбоље међу нама. Јер, ваља се запитати да ли би се овде икада појавили па уздигли, рецимо, Ђинђић, Аркан, или Коштуница, да им очеви не беху комунистички опричници? Да ли бисмо и данас морали слушати доцирање, рецимо, Биљане Ковачевић Вучо, да је скренула са стазе свог оца, партизанског генерала, или трпети ругање и поповање Борке Павићевић, или зулум Жарка Кораћа, да су се одрекли наслеђа својих очева, жданова с Београдског универзитета? Светска Револуција, наине, и беше започета да се у Европи никад више не појави племство кадро стотинама година да рађа велике људе, а да се уместо њега установи лажна, чиновничка елита која ће стицати положај и моћ моралном и духовном нискошћу, и спремношћу на дела каква су се међу Европљанима одувек сматрала срамним.

Наше данашње сатрапе нису наине уздигле њихове племените особине, већ пристајање на срамоту и злодела њихових очева. Милошевић, на пример, јесте четнички син, но то му није сметало да се пробије до самог врха злочиначке, неформалне организације која се стално трансформише, не би ли остала малигна бар као 1789. И, мада су “племићи” с Брозовог Дедиња сматрали Милошевића придошлицом без педигреа а његову супругу бастардом, он се од њих разликовао макар способношћу да се самостално издигне. Јер, Европу – и западну, и источну, и југоисточну – нису створили разни “играчи” већ људи чије су особине, захтеве и мишљења морали уважавати сви. Масонерија, чека, и удби није било одувек, бар не у данашњој мери; да су по себи ваљали, ни француски енциклопедисти, ни енглески и амерички масони, ни југословенски комунисти, нити данашњи досовци не би се залуђивали Општечовечанском Револуцијом већ се трудили да буду што бољи, храбрији и кориснији не само себи већ и својим заједницама, и нацијама.

Јер, за кога су се борили француски буржуји, десеткујући сопствени народ Терором, па наполеонским ратовима? Или, америчке лучоноше, који су потрагу за личном “срећом” прогласили божанским принципом? Или бољшевици, без којих би данас Руса, Белоруса и Украјинаца било више од пола милијарде? Или домаћи комунисти, који су сопствени народ довели до ивице нестанка? Каква је “срећа”, наине, уопште доступна створењима као што смо ми до тренутна, од Бога дарована – те стога и драгоцене? Јер, када је десницу дао за Отаџбину, Муџије Сцевола морао је бити срећан – можда и до неосетљивости на бол – као што је и Гаврило Принцип засигурно био срећан знајући да му се народ ослобађа, макар и његовим дугим умирањем у Терезијенштату.

Наше непријатељи су нас слудели обраћајући се нашој лаковерности и слабостима. Културом која слави помодарство а повлађује опортунизму, кукавичлуку, похлепи, глупости и нискости, и која је претходних двеста година подстицала углавном сумњу, смутњу и безверје, те медијима намењеним затупљивању и рашчовечењу маса, па економијом заснованом на развијању, уздизању, и задовољавању “потреба” због којих се својевремено трпео презир заједнице, ишло у затвор или на

губилиште, као и испрва индивидуалним (сетимо се левичарских атентата широм Европе и Северне Америке током целог 19. века) па државним терором, наши душмани са Запада сабили су нас физички и морално у гетое, логоре, мишије рупе, учинивши нам и долове тамницама, а нас саме себи тамничарима.

Ако будемо дозволили да нам се све ово и даље дешава без побуне, бићемо криви за сопствено затирање. Јер, када је кретао у борбу против Турака, Карађорђе није знао како ће се она завршити; претпостављам, да је једино био сигуран да се зулум више не сме трпети а да је смртницима смрт неизбежна, али не и поган живот. Светску Револуцију натурила нам је наике “Међународна заједница” још 1918, сапињући нас Словенцима, Хрватима и Шиптарима, од почетка хушканим на нас. Прва Југославија требало је да смета Немцима – али и Србима, у којима су сви Велики играчи Новог светског поретка већ крајем Првог балканског рата учили врло жилавог, непоткупљивога, и способног будућег супарника. Друга је требало да кочи Совјете, да послужи као социолошки полигон Новом светском поретку и, опет, да контролише Србе, по мишљењу белосветских мафија недовољно оштећене геноцидом у оба рата. Но, љутити се на душмане што јесу каквим их је Бог створио, а ђаво припомогао, јалово је, ако не и недолично: на нама је да се од зла бранимо и да њихове диктате да не прихватимо, макар као што Палестинци не признају Израелце.

Српском Револуцијом, наике, мораће и њихови новосрпски и псеудосрпски чауши и измењари сићи с власти. Јер никаквим гласањем, ни политичком, културном, или медијском борбом то не може бити оствариво, будући да су се наши непријатељи с те стране обезбедили – сва њихова технологија, заправо, и није до израда протеза којима се граде у нешто што Богом ни собом нису, нити могу бити. Питамо се, заиста, колико би моћни били савремени политичари, неформалне групе за притисак и разни антисрпски културтрегери да нас телевизије, новине и радио не бомбардују њиховим сликама, изјавама, и намерама? Да ли би ико знао за те насилнике и одроде да нису делови једног големог кибернетског организма, и да се не хране нашом глупошћу, и нашом недоличном жељом за животом у безбризи и лагоди?

Колико би, заиста, била јака америчка или британска војна машинерија, да њихове фабрике лажи не производе, већ готово сто година, филмове, серије, чланке, анализе и пројекције њихових непостојећих успеха, и надљудских својстава? Шта се, наике, десило у Вијетнаму, где сељаци нису гледали телевизију, или с чувеним америчким Делта командосима у Ирану, где Хомеини беше забранио стране програме? Какав би, заиста, изгледао један западњачки напад на било кога, да им неко онеспособи компјутерску и телевизијску мрежу? Ми бисмо, а већ неколико пута и јесмо, преживели без струје, али да ли би и они?

Српском националном револуцијом – то јест, моралним, културним, верским, друштвеним и привредним превратом – ми ћемо се вратити животу, кад тад. Но ни “Међународна заједница” неће трајати вечно, будући саздана противно сваком етичком, моралном, правном, па и привредном начелу прихватљивом људима од

соја. Јер, Содома је била светогорски манастир наспрам данашњег Београда, а камоли западних метропола. Нема, стога, “реформисања” ни телевизија, ни новина, ни културних установа којима управљају странци, њихове слуге, или ништаци, нити је могуће просејати на добро и ваљано “културу” и политику којом диригују полазници кумровачких курсева, провинцијске силеције, полицијски лауреати или подобници драги нашим непријатељима.

“Ти би да правиш нову државу!” не кажу ми ни сликар ни студент, нити ме, као многи очајници и малодушници, питају: “А шта теби ваља?” Јер, као да знају мој, Анин, Растков, или Братислављев одговор: “Ништа што се званично повлачило “Овим просторима”, од 1944. до данас.”

И Срби, наиме, заслужују своју културу, цркву, школу, своје националне интересе и циљеве, своју војску и полицију. Трећина нације јуначки нам је изгинула од 1912. до 1918. године не бисмо ли ми живели у држави коју ћемо без стида моћи предати потомству. Петина Срба поклана је и пострељана од 1941. до 1945. због пружања руке “браћи” у “Југославији”, а педесет година потом десетине хиљада најборбенијих и најбољих момака самлевено нам је вуковарским и другим ратиштима, у “сукобима ниског интензитета” самоубилачки вођеним понајвише из београдске – Удбине и Косове – испоставе Новог светског поретка. Чиме нас, заиста, може више ко уценити, и присиљавати да се у диринцењу такмичимо с Азијатима, у распродаји националних добара са Африканцима, а у слугерањству (“туризму”) с Латинима и Грцима? Шта имамо ми коме да извозимо, кад и на нашим суженим територијама можемо већину сопствених потреба задовољити сами? Ако, наиме, најновија Нова класа наших одрода жели да живи као у Лондону или Њујорку, нека у то уложи сопствени рад, жртвује властиту удобност и време, и преузме сразмерну политичку и материјалну одговорност. Њихова сујета није истоветна с нашим поносом: зар да због кукавних јаничара и скоројевића своје тле и ваздух затрујемо, воде узмутимо, и ставимо се на располагање и милост странцима?

Коме то треба?

Зар сви Срби да се поистовете са сликаром, студентом, Ћинђићем, Коштуницом, или, рецимо, нашим многобројним познаницима које нисмо ни позвали на оснивање Српског клуба? Још у Брозово доба, наиме, они беху схватили да би им чак пород, а камоли каква борба за слободу и српство, угрозио удобност, и да вреди стремити једино ономе што је могуће ускратити другима. Но, најпролазније се показало управо оно што је тим Брозовим самоуправљачима, чуварима социјалистичког и комунистичког правоверја, верницима технологије и науке, магистрима и докторима психологије, социологије и политикологије у своје време изгледало вечито. Где је данас, наиме, “бољи живот” – не само овде већ и на Западу? Зашто данас и у Америци и Канади раде и муж и жена, и то крваво, не би ли постигли нешто гори стандард него какав је, до педесетих година прошлога века, одржавао отац породице, сам? Шта се то десило с “пролетерским интернационализмом” и, уопште, с пролетаријатом? Како звати данашње

“сналазачко робље”, које један дан ради у фабрици, други на бувљаку, трећи животари од социјале? Питајте о Марксу, или Лењину данашње нараштаје – а можете и о Епиктету, или Маркиону – одговора нећете добити, али ће вам зато сваки момак и девојка рећи готово све о Мадони или Еминему. Малограђани, наиме, своје стању никада не виде правог узрока: одустајење од себе какви су били док су се заносили да буду уметници, јунаци, или предводници, одбијајући да буду обични помодари, послушници и пратиоци. Јер, међу Србима свих нараштаја до ових неколико последњих, нико да знам није маштао да постане трговац, ћата, функционер, политичар или полицајац. Знало се да се готово свако може обогатити али мало ко постати истински витез; “Јунак”, говорио је Марко Миљанов, “брани себе од другог, а човек и другог од себе”.

Јер, технолошко решење, свима нашим “Европејцима” драго, Срби су само делимично прихватили тек пошто су Обреновићи кренули и војску да устројавају “по европски”. Наиме, од савремених завојевача нема одбране сем технологијом сличном њиховој: метком на метак, ракетом на ракету, компјутером на компјутер, али не и прихватањем њихових лажи, разврата, бездушног рачуна и комерцијализма. С Великим силама нико се паметан међу нама не мисли качити, али, ни трпети повреде, увреде и понижења. Досада, Срби нису били терористи (без обзира шта наши непријатељи мислили о Гаврилу Принципу) али, не дај Боже да то и постану. Јер, најскупље је бити лака мета, безопасна жртва, или “корисна будала”.

Решења, мада тешких, значи има, а немају их једино народи који су већ нестали. Но, “Свијет је овај душман душманину...” па су и нашим непријатељима одавно завладали други. Наиме, још првих година двадесетог века руски и пољски Јевреји говорили су, приликом исељавања у Америку, да одлазе у “своју земљу”. На овом свету рат је очигледно трајно стање, будући пројава, а мир само повремена појава. Другим речима, на Балкану, колевци три од четири европске цивилизације, желети “живети као сав остали свет” јесте неостварива и погубна тежња, јер деморалише. На овом разбојишту, раскрсници, и стратишту опстају само најјачи, а наше досадашње трајање на месту где би Немци дали све да станују, Турци да се врате, Енглези да владају а Руси да допру, јесте подвиг који обавезује.

Јер, успешан је народ који производи најбоље људе, а ту је неуспех чак и Новосрба мали наспрам физичког, интелектуалног, моралног и духовног суноврата многих данашњих припадника “Међународне заједнице”. Српска национална револуција не сме стога бити никаква борба за “бољи живот” већ за боље Српство, а наши суседи и непријатељи нека се и даље тискају ка “Европи”, не би ли постали њена бувља пијаца, бордел, коцкарница, ловиште, игралиште, опитни полигон или школа најамника. Српска Револуција мора остати вечити, безмало небески бој за чојство и јунаштво као једина добра значајна и доступна Србима, једној од најстаријих аристократија Евроазије.

Момчило Селић је рођен у Београду 8. јануара 1946. у партизанској и комунистичкој породици. Дипломирао на Архитектонском факултету јуна 1971. Године 1968. објавио прву причу у београдском *Студенту*. Због самиздата *Часовник* (замишљеног под називом *Времеказ*) 1979. кажњен условно. Осуђен 1980. на седам година робије због чланка *Садржај*, такође у самиздату. После две године и три месеца затвора отишао у емиграцију. Добио политички азил у Канади 1983. Крштен с породицом о Васкрсу 1988. у Новој Грачаници у САД. Вратио се у Београд 1990. Од 1992. до 1995. био ратни репортер и добровољац у Републици Српској и Српској Крајини. Објавио четири романа, једну књигу ратних репортажа и прича, и једну књигу политичких и књижевних полемика.

ИСТОЧНИК

Владика Николај Велимировић КРОЗ ТАМНИЧКИ ПРОЗОР ГЛАВА LXI

Бог је наш, браћо, Бог слободне деце а не робова. Христос је сишао на земљу не да силом регрутује људе него да прибира добровољце у своју војску. Ко хоће, хоће; ко неће, не мора. Јер је Христос рекао: *Ко није са мном, против мене је*. А вођ свију оних који су против Христа од искони јесте онај мрачни адски генерал сатана.

Српски народ је добровољно пошао за Христом, по слободном избору своме а не по сили. Јер није се крстио једнога дана по заповести или закону нечијем него се постепено крштавао кроз неколико векова. Борбу за слободу српски народ је ставио одмах уз борбу за крст часни. А то значи да је српско гесло од памтивека: вера и слобода. Кад кажемо вера, ми мислимо само на Христову веру, на веру православну. А кад кажемо слобода, ми мислимо на слободу код људи, по речи апостола Павла Богољупца који вели: *купљени сте скупо, не будите робови људима* (I Коринћанима 7, 23).

Према нашем народном геслу увек морамо ценити судбину нашега народа. Када смо се борили за Крст, и очекивали Слободу од Бога као дар за Крст, тада нам је долазило васкресеније. Тешки крст робовања сијао би се као сунце а слобода би давала топлоту као сунчани зраци. Тада смо знали да смо од Бога помиловани и да је Крст Христов победио нечастиве враге наше и да је дошла од Бога дарована а од нас жуђена слобода. А када би се чаша опет преврнула, па Крст потамнио и

слобода побегла од нас, тада смо знали, да нас Бог за грехе наше кажњава и да је туђинска тиранија загосподарила над нама. Као кад сунце помрча и месец изгуби свој сјај.

Нема народа у свету који је тако просто и јасно знао да објасни све шта га снађе, било добро или зло, као што је српски народ а то је због тога што ниједан народ осим српског нема једно такво позитивно и јасно гесло: За Крст часни и Слободу златну, које би било мерило свих догађања и свих збивања.

Мерећи тим мерилом оно што нас је снашло у Другом светском рату, ми брзо долазимо до овог непрогрешивог закључка: пострадали смо због тога што смо Крст оставили а слободу одвојили од Христа; те се као месо одвојено од соли усмрдела слобода наша. Оно што ја говорим неће разумети безбожници. Њима не вреди ни говорити. Јер њима говорити и шљунку свирати на обали мора, исто је. Нити ће они разумети нити ће их пак избрати. Али ви ћете разумети моје речи, ви који знате за Бога и за душу; ви којима је позната воља Божја из Светога Писма – Судба српска из историје српске. Поругали смо Крст, упрљали смо слободу – и пали смо под бич Некрста и под тиранију Робова.

Уздисали смо за слободом као самртници, гакали смо за слободом као чавке. Борили смо се за слободу с мачем преко набујалих гробова браће своје, и молили се Богу за слободу са сузама. А када је слобода дошла, ми смо се играли с њом као са мајмуном у циркусу. Ама нисмо је држали ни један једини дан за светињу! Него смо од јутра првога дана почели заигравати с њом као са шареном женом из циркуса. И света Небеса гледала су двадесет година нашу комедијашку игру са слободом као са женом из циркуса. И гнев Господњи скупио се над нама као што се у лето скупљају густе градобитни облаци. А милиони српских младића који су животе своје положили за слободу нашу гледали су с неба шта ми радимо и вапили су Светом Сави: Оче наш, Саво, буди Свети Илија, па измоли од Христа да удариш громовима ово комедијашко и циркуско поколење које је свету слободу претворило у шатрацијску бесмислицу.

Слобода је слобода од злих људи а служба благоме Богу. Онај први део ми смо разумели, овај други нисмо. Разумели смо да је слобода ослобођење од злих људи, али нисмо разумели да је слобода служба благоме Богу. И због овог нераздевања и неслушања цркве о томе, ми смо изгубили слободу. Јер нисмо служили Богу него својим телесним страстима. То је била слобода тела а ропство духа. На супрот ропству под туђином, када је дух био слободан а тело оковано. Свугде се угађало само телу и свуда се огорчавао дух. Свуда се служило само лично себи, нигде Богу. То није била "слобода славе деце Божје" како вели апостол Павле него ухваћени бели голуб па ритнут у катран (Рим. 8, 21). Или по речима апостола Петра, али не онога Петра кога папе римске славе као свог прађеда, него онога дивнога сина Јониног а брата Андрејевог који нас опомиње да нам слобода не буде *покривач пакости него прилика да послужимо Богу као слуге Божје* (I Петр. 2, 16).

О, Господе, Исусе благи, згрешисмо са оцима нашим. Гинусмо за Крст, погазисмо Крст. Страдасмо за слободу а омаловажисмо слободу. Но помилуј нас због нашег признања и покајања. Ако има шта добро код нас Твојих грешних Срба то је што за сваку невољу своју не кривимо друге но себе. То не чине незнабошци и јеретици. То чине само прави православни хришћани. Због тога и само због тога помилуј нас и спаси благи Господе наш. Амин.

(Писано у концентрационом логору Дахау, између 15. септембра 1944. и 8. маја 1945. године)

Владика Николај Велимировић рођен је 5. јануара 1880. године у селу Лелићу код Ваљева, од родитеља земљорадника. Основну школу завршио у манастиру Ћелије, гимназију у Ваљеву, богословију у Београду; студирао теологију и философију у Берну, Женеви, Оксфорду, и Петрограду. Одбранио докторате из теологије и философије. За време Првог светског рата учествовао као неборац-доброволац на фронту, а од 1915. као изасланик српске владе заступао српске националне интересе у Великој Британији и САД. Борећи се против Конкордата с Ватиканом основао и Богомољачки покрет. У звању владике Охридско-битолског интерниран у Дахау од 14. септембра 1944. до 8. маја 1945. Иза себе оставио огромно књижевно, теолошко, и философско дело. Непријатељи га сматрају једном од највећих препрека одрођавању Срба. Умро у емиграцији у САД 18. марта 1956. године. Посмртни остаци му пренесени у Лелић 12. маја 1991. године. Многи Срби и други православци сматрају га свецем, а обавештени странци једним од највећих Срба после Растка Немањића.

Коста Чавошки **КОМФОРМИЗАМ У ДЕМОКРАТИЈИ**

Индивидуална независност и деспотизам владајућег мњења

Демократија модерног доба није више политички поредак у малој заједници у којој је индивидуална слобода имала за претпоставку једноставност и непосредност јавног живота. Данас преовлађују велике политичке заједнице, у којима се демократија суочава са посебним задацима уколико жели да буде остварење и поредак слободе. При том није реч само о спољним облицима, који су у овом времену достигли завидну сложеност и разноликост, већ и унутрашњи дух који прожима демократске установе и који већ по претпоставци треба да буде дух слободе. Изгледа, међутим, да дух саображавања и комформизма све више

потискује тај дух слободе, пошто се појединац суочава са све тежим задацима у очувању своје личне независности и изворног индивидуалног самоопредељења. А овај дух комформизма доводи до у основи истих последица као већ поменути тежња ка превласти осредњег и безличног, то јест, до битног сужавања највиших могућности слободе у демократији.

Складна и богата индивидуалност је једно од највиших достигнућа живота у слободи и, као и слобода, нужно претпоставља независност и самосвојност човековог опредељења. Обично се сматра да ову слободу најпре угрожавају самовоља и деспотизам власти и да је демократија управо најпогодније средство да се та власт стави под једнаку контролу свих и сваког. Показало се, међутим, да је то нужан али не и довољан услов слободе. Имајући власт у својим рукама, владајућа већина у демократији често оставља појединца без потребне одбране од наметања владајућих мњења, идеја и правила живота, што је само један облик духовног насиља над онима који другачије мисле. То, наравно, није обележје само демократије већ и других облика политичког поретка, који у већој или мањој мери почивају на подређивању и доминацији. Али је разлика у томе што се у ранијим аутократским режимима то подређивање остваривало не само средствима духовне репресије већ и грубом физичком силом и другим облицима неприкривене спољне принуде. Чак и у данашњем времену, које је усавршило и безмерно умножило средства манипулације и суптилног поробљавања људског духа, аутократски режими не одустају од неприкривеног физичког насиља. Владајућа већина у демократији се, по правилу, не служи таквим средствима и у томе је њена велика заслуга. Она никога не подвргава спољној принуди, сем кад је у питању преступничко понашање, које по својој природи и није предмет политике. Али то не значи да се већина не служи средствима духовне принуде и да није спремна да својом тешком руком спречи слободан развој индивидуалности оних који нису у њеним редовима, како би их натерала да се понашају по њеном обрасцу. Стога није нимало чудно што је у таквим условима све мање самовољних појединаца који су у стању да одоле овом тешком притиску владајућег мњења, које као навирућа бујица руши сваки изданак непокорног и несаображеног духа.

Велика слабост савремене демократије је управо у томе што није успела да помири владавину већине са индивидуалном независношћу и да подигне одговарајућу брану против склоности већине да другима намеће свој начин мишљења и живљења. Стога се уместо различитости политичких идеја и опредељења сусреће дух једноличности и комформизма, који се шири у сразмери са сузбијањем политичких алтернатива и неортодоксних идеја које битно одступају од уобичајених мњења и опредељења већине. На природу ове опасности указали су још у прошлом веку представници либерализма, међу којима се са својим далекосежним запажањима посебно истицао Џон Стјуарт Мил. Он је веровао да за очување слободе у демократији није довољна само одбрана против самовоље власти, већ да је у модерном добу нарочито потребна заштита од тираније мњења већине, то јест од њеног настојања да другим средствима, а не државним казнама, наметне своје идеје, навике и правила живота онима који другачије мисле, да спута па чак и спречи развој самосвојне индивидуалности како би натерала све појединце

да обликују свој људски лик према њеној слици и прилици. Стога је, по Миловим речима, и у демократији нужна извесна граница преко које се владајуће мњење већине не сме да уплиће у индивидуалну независност, јер је одбрана индивидуалног моралног и интелектуалног интегритета од притиска већине једнако важан услов слободе као и заштита појединца од самовоље и насиља власти.

Мил, наравно, није био склон да сам одреди ову границу, јер то није било само теоријско већ пре свега *практичко* питање, чије је решење требало да доведе до најпотпунијег склада између индивидуалне независности и друштвеног надзора. Он је само истицао да је склоност људи, било да су у питању државни управљачи или обични грађани, да своја мњења и укусе намећу другима као обавезна правила живота, толико својствена људској природи да се људи уздржавају у томе једино онда када не располажу влашћу. Но како власт не слаби него јача, може се очекивати даље снажење ове склоности, сем уколико се не изгради моћнија брана моралног уверења против тог зла. А наметање мњења већине нужно доводи до комформизма, хипокризије и прилагођавања тренутним захтевима дана, чиме се битно сужава па и укида сама основа за независну и самосвојну мисао.

У овим својим разматрањима Мил је умногоме полазио од Токвилове оштроумне анализе америчке демократије тридесетих година деветнаестог века. Америка је у томе била тада једна од ретких земаља које су имале демократски поредак, а једноставност њеног друштвеног живота омогућавала је да се све предности и слабости демократије испоље у јасном и недвосмисленом облику. У таквој демократији, по речима Токвила, владајућа већина обележава својим мислима широки круг, у оквиру којег појединац може слободно да се креће бирајући између неколико у основи сличних начина мишљења и живљења. Тог појединца, међутим, стижу тешке последице уколико се усуди да речју или делом прекорачи ове границе. Он додуше не подлеже никаквој формалној осуди или физичком насиљу власти, како је то редовно био случај у апсолутним монархијама тадашње Европе, али га зато демократска већина излаже разним неповољностима и прогонима, који су често равни животу изгнаника у властитој средини, пошто је увек окружен сумњом и подозрењем. Стога је појединцу врло тешко да очува независност свога духа и јавно заступа идеје које већина осуђује. Он се радије предаје угодностима живота у једноличном мноштву него ризику да га већина његових суграђана јавно прекореве. Док још већина расправља и сумња, каже Токвил, тада се још говори; али чим се већина непоречно определи и донесе одлуку, свако ућути, и пријатељи као и непријатељи упрегну се у њена победоносна кола. На жалост, демократија још није пронашла одбрану против овог снисходљивог поданичког комформизма, склоности већине људи да у свему буду слични једни другима, а нарочито у своме мишљењу о јавним стварима.

У основи иста запажања, мада другачијег усмерења, сусрећемо и у делима Харолда Ласкија, који је проучавао модерна друштва у првим деценијама двадесетог века. У свакој држави, каже Ласки, један утицајан слој људи обликује јавно мњење и настоји да његови обичаји и правила живота постану општеобавезна мерила понашања свих припадника заједнице. Ти људи су заинтересовани за забране и

једнообразност ради себе самих, а сваки успех који при том постигну подстиче их на још веће напоре. Они се згражавају над оним што сматрају неуобичајеним или неморалним, под којим најчешће подразумевају понашања која стицајем околности сами не прихватају. Са атмосфером духовне слободе ништа није више у нескладу од утицаја који врше ти људи, јер уопште не уважавају личност и достојанство човека. Том типу људи припадају и они који су својевремено нагнали у изгнанство Бајрона и Шелија, а да никада нису могли да схвате праве последице овог чина које се тичу њих самих. Ласки је чак сматрао да не би било ни једног великог уметничког или књижевног дела кад би оваквим људима пошло за руком да до краја остваре своју моћ. Ту претњу слободном самоодређењу Ласки је налазио и у демократији његовог доба, у којој се индивидуалне разлике и неуобичајени начини живота и мишљења губе под разарајућим притиском који врши владајуће мњење. Тако је и Ласки упозорио на ову претњу слободи, коју су пре њега истицали Мил и Токвил.

У таквој демократији у којој због притиска владајућег мњења нема великих разлика и у којој су људи слични једни другима, сваки појединац одмах обухвата својом мишљу целину чим баци поглед на један део својих суграђана. У том мноштву он брзо налази себе, пошто је и сам само слика и прилика тог универзалног обрасца по којем је саздана целина. А уколико пак покуша да супротстави себе том мноштву и да истакне своје индивидуалне одлике и вредности насупротив општеприхваћеним обележјима мишљења и понашања, он се намах уверава у своју сопствену безначајност у судару са том монолитном громадом коју представља већина. Стога је обузет осећањем слабости и несигурности кад покуша да издвоји себе из те целине, а стиче самопоуздање и непоколебљивост кад порине своју појединачност у мноштво и поистовети је са његовим захтевима. На томе се управо и заснива изузетна моћ којом јавност у модерној демократији делује на сваког појединца. Она га притискује чак већом снагом од политичке власти и принуде њених закона, јер се овакав појединац осећа утолико безначајнијим уколико је више сличан другима. И уколико има мање у себи својих јединствених и самосвојних вредности по којима се уздиже изнад осталих, утолико је пре склон да посумња у себе када други доведу у питање његове индивидуалне одлике.

То мноштво уобличено у демократску јавност присиљава нас да усвојимо уобичајени начин мишљења и понашања, стављајући на дохват руке сваког појединца одговарајуће идеале и облике мњења, чиме га на изглед лишават труда и бриге за стварање властитих уверења. Уколико оваквој јавности пође за руком да у појединцу угуши сваки покушај сопственог расуђивања које одступа од преовлађујућих мњења, она га лишават и саме намере да мисли својом главом, пошто сваку оригиналност духа, која одступа од уобичајених стандарда, суочават са подозрењем и непријатељством мноштва. То свакако не долази само отуда што је јавност покварена и зловна, већ и отуд што је јавност, зашта је она сама најмање заслужна. У њеној је природи да подвргава контроли сферу људског духа и да заустављат сваки самостални мисаони напор који се уздиже изнад преовлађујуће осредњости. Стога њена моћ у демократији не почиват на духу индивидуалне слободе и заједништва самосвојних људи, већ на духу конформизма који појединца

приклања мноштву. Овај дух конформизма у демократији унеколико се разликује од сличног духа у аутократским режимима, у којима појединац гаји страхопоштовање према власти неколицине или једнога, јер су монополисали целокупну политичку моћ у својим рукама. Демократија је, додуше, ослободила појединца самовоље и притиска овакве аутократске власти, али га је истовремено подвргла притиску већине под којим тешко може да очува своју индивидуалност и интелектуално достојанство.

Дух конформизма, међутим, уопште није једина могућност савремене демократије: лична независност и оригиналност представљају још увек достижну вредност демократске слободе. Њене праве могућности нису до краја изгубљене, нити је појединац сасвим осујећен у своме настојању да властитим чином потврди своју слободу. Али је зато све више окружен сивилом и једноличношћу, јер је стално изложен притиску да се саобрази и приклони, да одбаци своју индивидуалност и преуреди свој духовни лик по владајућем обрасцу. Индивидуалне одлике и тежњу за оригиналношћу замењују ту конформизам и склоности ка групном раду у великим скупинама обезличених појединаца. Чак се може рећи да су модерном индустријском друштву управо потребни овакви појединци, који су увек кадри да се прилагоде одређеним производним задацима или очекиваним типовима понашања, па им стога лична иницијатива може само сметати у овом њиховом настојању. Но тиме се не ствара аутономан појединац који мисли својом главом и који је свестан својих вредности, већ анониман појединац који осећање своје властите вредности и делотворности достиже тек у маси. Изгледа да је Џон Стјуарт Мил био одиста у праву када је сматрао да смисао слободе није само у демократизацији политичког друштва и његовим институцијама, већ у стварном помирењу човека и заједнице, тако да појединац може да одоли разарајућем притиску како политичке власти тако и мњења већине. По њему, дух слободне индивидуалности може да обитава само у атмосфери различитости. Стога идеал демократије није хомогено и конформистичко друштво у којем је различитост жртвована друштвеној стабилности, а стваралачки немир осредњости – тој јадној мери свих људских ствари.

Дух конформизма у демократији оставља нарочито видљиве трагове у систему образовања у којем се често сакрива најдубља истина о природи политичког поретка. образовање је данас често врло далеко од свога правога смисла — формирања карактера и моралног лика; оно поглавито представља обучавање за одређену улогу у друштвеној подели рада. Уколико се јавно образовање и бави формирањем човековог лика, оно најчешће ствара у човеку оне одлике по којима је он "нормалан" и друштвено прихватљив појединац једино ако је подобан за прилагођавање различитим социјалним захтевима и склон сарадњи у великим организацијама анонимних појединаца. Тако се стварају људи који су на изглед слободни и независни, а при том вољни да се подвргну туђим наредбама и да чине оно што се од њих очекује, то јест, да се уклопе у друштвену машину без супротстављања.

Оваквим образовањем се спутава и разара способност за критичко мишљење.

Поред тога у њему се најчешће одбацују оне врлине по којима је човек личност и које могу да се створе само у човековој појединачности. Одсуство оваквих вредности, које човека чине кадрим да се не прилагоди и не покори већ да буде свој, има за последицу губљење индивидуалности и природног достојанства човека. Појединац постаје покоран и прилагодљив једнообразним стандардима, погодан да се уврсти у статистичке табеле а да при том ништа што је његово не буде изостављено. У савременој демократији још није створена одговарајућа брана против овог пузећег и поданичког комформизма који прожима систем образовања и прети да поплави целокупни друштвени живот. Постојеће образовање чак погодује стварању овог стереотипног комформистичког духа, уместо да развија личне вредности и самосталну и критичку мисао, односно, да формира људе који стварају и оспоравају. Тиме се разара природна основа слободе, јер се ограничавају и обезвређују истинске могућности људског духа.

Захтев за једногласношћу и етика компромиса

Човек демократије овога доба треба пре свега да захвали модерној техничкој цивилизацији што му је остављена само једна могућност да буде спасен — да се подреди и покори. Уместо различитости властитог испољавања, његов дух се суочава са захтевом да своју унутрашњу бит изрази у само једном облику своје спољашње егзистенције, који је само бледа сенка оних највиших могућности слободе и стваралаштва. Отуд је и сама демократија у којој живи савремени човек умногоме изгубила свој изворни хуманистички смисао и далеко је од тога да представља истинско остварење слободе и могућност заснивања политичког живота човековог на умној спознаји и највишим начелима човечности. Савремена идеја демократије упила је у себе духовно сивило овога времена, да би преко духа осредњости и комформизма нашла у постојећој стварности спољашњи облик своје егзистенције. Ово приближавање демократске идеје демократској стварности, пошто стварност није тежила идеји, поглавито је остварено путем етике компромиса и захтева за једногласношћу.

На прави смисао тежње ка једногласности указао је Џорџ Сантајана у својим речима о привиђењу политике и апсолутној демократији. При том се послужио једном незаборавном сликом о управљању бродом, која много подсећа на Платонову фигуру о филозофу-крманошу. Овом сликом Сантајана је хтео да покаже да захтев за једногласношћу води идеалу заустављеног друштва у којем, за разлику од Платонове визије, владају политичари а не филозофи. Нема ни једног политичког филозофа или пророка, каже Сантајана, који се осмелио да уцрта на карти океан којим једри, пошто је сваки од њих видео универзум само у слици и перспективи свога брода а историју као бродски дневник пређеног пута. И нико од њих није појмио мудрост у Аристотеловим речима да су уметности биле много пута изгубљене и опет обнављане, мада увек различито, што можда ни Аристотел није имао на уму. Управљајући бродом они су исувише обузети површинском навигацијом на таласима океана, па презиру саму помисао на понирање до дна. А лишавајући се ове идеје понирања или уздизања, што је једини пут који води

најдубљој истини о човековом свету, они остају на површини таласа, који су, када бродом управљају политичари, таласи мњења. У овој слици свакако треба видети одсјај Платоновог разликовања између истине и мњења, и потоње Медисонове идеје о мњењу као темељу сваке државне власти. А та власт је увек у рукама политичара (Платон би рекао демагога) када се заснива на мњењу. Но овај државни брод, као и сваки други брод, угрожава бура, коју на овом океану може да створи само жестоки сукоб и расцеп у мњењима. Уколико, међутим, управљачима пође за руком да обезбеде једногласност мњења, могу да се надају да ће вечно да плове, а да их никад не сустигну таласи буре. При том не морају ни да буду свесни да се уметност, коју помиње Аристотел, тада појављује у само једном спољном облику своје егзистенције, у оном облику који се види из перспективе тог брода и пута којим он плови.

Тако ова тежња ка једногласности, која је природна основа растућег комформизма у демократији, смера ка очувању само једног облика егзистенције људског духа и изражава нетрпељивост према генеричком поретку света људских могућности, који се зракасто шири и оваплоћује у онолико неупоредивих савршенстава колико то допушта препуна цунгла егзистенција. Према речима Сантајане, овај захтев за једногласношћу представља избеглиштво оних који не могу или не желе да живе у хармонији са хијерархијом природе и уметности, па смерају, пошто су свесни ограничености и лакоумности субјективних космологија, да искорене све оно што није уобичајена општа воља. Тиме само настоје да оно што је тренутно и апсолутно у стално променљивој и различитој сагласности људи заувек утврде и обезбеде путем потискивања и подређивања мањине. Уколико би им само једном пошло за руком да обезбеде апсолутну једногласност мњења, онда могу да се надају да ће њихов брод вечно да плови. То би било стање налик на идеал заустављеног друштва у којем се појединац већ од рођења сусреће са атмосфером духовне једногласности и истоветности, те нема никаквог ослонца ни у себи ни ван себе да у таквом друштву опстане а да се не покори.

Овај идеал заустављеног друштва, који је у основи тежње ка духовном поистовећивању и комформизму, почива на два претпоставкама: да се људска природа у свим људима изражава у само једном облику своје егзистенције и да стога човечанство не може да у потпуности развије и достигне своју слободу а да претходно не постигне једногласну визију света и не прихвати само једну и за све истоветну врлину. Но већ је прва претпоставка само делимично тачна, јер се бит човека као генеричког бића не изражава у истоветности целокупне природе сваког човека. Оно што је идентично у сваком па и људском животу, каже Сантајана, то је само семе, клица из које се рађа живот и центрифугално развија у свим правцима достижући тако небројене могућности свога бића, од којих се свака разликује по своме смеру и неупоредивом облику врлине и лепоте. Такође, не одговара истини ни друга претпоставка о духовној једногласности људског рода као услову слободе, мада је она веома блиска здравом разуму и склоностима обичног човека. Понекад је ово јединство дакако достигну, нарочито на масовним скуповима и диригованим изборима путем добро дисциплинованих партија, али то је тек спољашње јединство до којег се долази сусретањем појединачних воља на извесним тачкама њихових

граница. А те додирне тачке су само средства којима људи достижу своје могућности, а никада циљеви у којима налазе себе. Нема тог човека који уноси целину свога бића у неки политички однос, јер уз оно што га спаја с другима увек је присутно и оно што га раздваја. Оно што сусрећемо у свету друштвених чињеница, као што је рекао Ласки, није монистичко већ плуралистичко. Зато је тежња ка потпуној духовној једногласности увек била гола илузија, али илузија која није уништавала само оне највише могућности људског живота већ и сам живот. Права животна слобода изражава своју делатну и стваралачку моћ у различитим и неупоредивим облицима свог практичног потврђивања у свету људских ствари. Само празна слобода све жртвује једном облику бивствовања који је далеко од тога да представља оно чему слобода одиста тежи.

Захтев за једногласношћу, утолико, апсолутизује само једну врсту врлине. Тиме се људска моралност једног посебног типа уздиже до апсолутне мере вредности, како за себе саму тако и за све друге облике људског бића. Ову заблуду Сантајана назива космичком претпоставком у основи демократског захтева за једногласношћу. То је захтев за моралном истоветношћу – не само изван граница једне секте или нације већ и изван граница људске врсте и целог света који је отворен људском испитивању. Додуше, има мислилаца, а нарочито политичара, који "сијају" априорним знањем о томе које су то људске потребе и могућности, и који уз то знају да су оне истоветне у свим људима. Уколико неки појединац и одступа у свом мишљењу или понашању од ове сазнате нужности, онда је то само последица непознавања свог сопственог добра, што би се можда могло приписати још увек присутним недостацима у систему образовања и недовољној просвећености широких маса. Но изгледа да ови мислиоци добро познају само себе, али да су слепи за битну различитост у свету људских ствари, па су склони да своје виђење света које полази од властитог лика наметну свима другима. То је заблуда обичног разума, заблуда која се у деспотизму намеће грубом силом и пропагандом, а у демократији средствима духовног насиља већине над мањином, свођењем свега на средњу меру и покоравањем непокорног и несаображеног духа.

Но прилично је тешко рећи да ли сила и пропаганда могу да постигну оно што не може природа, то јест, да потпуно саобразе и потчине људски дух у складу са једном правом вером или једном правом идеологијом. Томе додуше смера тоталитарно друштво, чије је крајње исходе покушао да предвиди и сликовито представи Џорџ Орвел у својој стравичној визији *1984*. Али никада не треба изгубити из вида да су ова мњења и истине декретовани одозго против живог искуства као трошне куле на песку, које деле судбину и пролазност оних у чијем су интересу створени. Додуше, ипак остављају у свести обичних људи дубоке трагове, који се огледају у особеној врсти цинизма, у апсолутном одбијању да се поверује у ма какву истину без обзира колико је она добро утемељена и веродостојна. То није она стваралачка сумња на чијем извору настају уметност и наука, већ је то неверица која уништава свако чврсто упориште у човеку, која му празни душу до самога дна и чини његов дух усамљеним и немоћним у свету у којем се не може разликовати истинито од лажног јер је све испреплетено и измешано. Демократија се, бар у начелу, не служи средствима грубог притиска и насиља, која су својствена

олигархијским облицима политичког поретка. Но то не значи да у њој није присутна тежња ка једногласности и уједначавању начина мишљења и понашања, која ствара дух саображавања и комформизма. Модерна демократија је открила једноставнији и лакши пут ка једногласности — пут компромиса. Компромис као средство за постизање тренутне или трајне једногласности у демократији почива на идеји да дух сваког човека има аморфну и пластичну природу која може да се преобликује и мења. Сам поступак постизања компромиса умногоме подсећа на логику тржишта и погађање на пијаци, где се купац и продавач саглашавају негде на средини између својих двеју понуда. Тако и у демократском договарању сваки учесник жртвује понешто од својих захтева да би се прилагодио средњој мери која је за све прихватљива. При том се обично верује да је то само неважни и привремени уступак, који не задире у основна начела која чине морално биће и личност човека. Па чак и приликом чињења највећих уступака који представљају делимично жртвовање живота, слободе и среће, они се ипак сматрају мањим злом од постојаног супротстављања мњењу већине и непомирљиве истрајности у властитом уверењу.

Није мали број аутора који уздижу компромис, било као пут који води слободи као општем праву свих и сваког, било као цену коју треба платити да бисмо били слободни. На оваква схватања наилазимо нарочито у оним земљама чијем је политичком животу био својствен традиционални смисао за компромис и ублажавање супротстављених захтева путем нагодбе. Ернст Баркер је истицао, имајући пре свега у виду политичке прилике у Енглеској, да демократска расправа претпоставља дух узајамног давања и узимања. Она није само борба идеја, већ и преплитање и прожимање мишљења. У таквој расправи већина проширује своја мњења преузимањем извесних идеја и захтева мањине, као што и мањина прихвата извесне идеје већине, на шта може да буде у знатној мери подстакнута и уобичајеном склоношћу људи да пре буду у матици него да се супротстављају владајућој струји. На тај начин расправа у демократији доводи ако не до једногласности (*unanimity*), оно у сваком случају до нечега што јој је веома блиско и што можемо назвати општом сагласношћу (*common consent*). А тиме и воља већине постаје врло блиска вољи свих. Тако ово начело компромиса почива на духу узајамног давања и узимања, који подстиче како већину да чини уступке захтевима мањине тако и мањину да чини још веће уступке погледима већине. А то је уједно и најхуманији начин да се очува слобода и оствари јавно благостање.

Велико је питање да ли компромис увек представља пут ка слободи или је средство које води комформизму и жртвовању личних начела и вредности. Споља посматрано компромис би можда био прихватљив кад би сви једнако жртвовали, што је могућно само уколико је политичка моћ равномерно расподељена међу свим припадницима политичке заједнице. Но то је било могућно само у Русоовој визији природног стања у којем се склапа друштвени уговор, али није могућно у постојећем друштву великих разлика у богатству и политичкој моћи, у којем је моћ без духа а дух без моћи. У таквом друштву компромис је право јачег. Уколико компромис укључује само уступке у погледу средстава политичке делатности, остављајући недирнутом могућност остварења основних циљева, утолико и може

да оправда поднете жртве зарад мира и среће у заједници. Али кад компромис представља одступање од основних вредности и унутрашњег циља, онда је то само знак слабости и поколебаности моралног бића и унутрашње чврстине човека, то јест, доказ више да компромис има за претпоставку аморфну и пластичну природу човековог духа.

У модерној демократији углавном преовлађује оваква врста компромиса, како са другима тако и са самим собом. Ти компромиси стварају утабане стазе којима се крећу људи слични једни другима. Такви људи осећају олакшање, будући да су се ослободили непријатне борбе за одбрану властитих уверења, пошто је за њихово осећање људског достојанства сасвим довољно да се повремено упуте на пијацу демократске јавности и одаберу једно од неколико преовлађујућих мњења. На такво стање демократског духа наишао је Токвил тридесетих година деветнаестог века приликом својих путовања по просторствима Новог света, а деведесет година касније Сантајана је уочио потоње последице оваквог духа. “Цела Америка је једна прерија којом је прохујао један свеопшти торнадо... Чак и оно што је најбоље у америчком животу то је обавезно — идеализам, жар, прекрасни срећни склад његових великих тренутака. Ви морате да се повијате, да кличете од радости, да идете за неодољивом гомилом; иначе, осећаћете се као издајица, као одбачени парија без душе, као насукана лађа на сувом жалу”. Педесетих година овог века Рајт Милс је описао још тамнијим бојама то преобраћање демократских установа и демократске јавности у модерна средства духовног поробљавања и потчињавања како би сви имали иста уверења — живели и мислили онако како је то пожељно да чине.

Тако је демократски дух слободе у сталном повлачењу пред духом саображавања и комформизма. Наравно, духовно поистовећивање не води нужно смањењу разлика у богатству и политичкој моћи. И у атмосфери духовне једногласности могу да постоје велике разлике у моћи између номиналних представника и оних који бирају. Једино није потребно да ови представници буду по своме знању или врлини изнад те непрегледне безличне масе. Они једноставно треба да буду бржи и лукавији, да први кажу оно што ће већ други рећи и да то кажу гласније него други, како би обичан човек био склон да најпре нађе себе баш у њима.

Непријатељство према неуобичајеним и оригиналним идејама

Као што се превласт осредњег и безличног изражава у непријатељству према свему што је велико и изузетно, тако се и дух комформизма изражава у непријатељству према неортодоксним, то јест неуобичајеним, критичким и оригиналним идејама. Додуше, овакав демократски дух не устаје увек у одбрану традиције и постојећих вредности нити има првенствено на уму очување *status quo*-а. Нововековна демократија, нарочито у Француској, управо је настала као радикалан раскид са старим поретком (*ancien régime*), полазећи при том од неограничене вере у својој људског разума и могућност рационалног преуређења друштва и државе. Овај радикални смисао француске револуције тачно је уочио Едмунд Берк, који је у

њеним тежњама видео највећу опасност по постојећи и традицијом утврђени поредак ствари. У својој критици те револуције Берк је с доста разлога тврдио да она представља радикалан обрт у односу на постојећи поредак ствари. Одиста, дух тадашње француске демократије био је дух радикализма и иновације. Додуше, педесет година касније Токвил је у свом делу *Стари поредак и револуција* успешно показао да та револуција није била у свему нова и радикална и да је у погледу централизације државне власти, за коју је била посебно оптуживана, представљала само наставак сличне тенденције у старом поретку.

Овај дух радикализма прожимао је нововековну демократију само у њеном херојском добу; након тога њене институције су се утврдиле а људи вратили обичним свакидашњим пословима. Тиме, наравно, није нестао сваки покрет у демократији нити је она запала у стање непомичности и дремежа које је било својствено негдашњим апсолутним монархијама. За разлику од оваквог деспотизма, демократију увек карактерише извешан покрет и нестабилност као и повремено таласање демократског мњења. Но велико је питање да ли овај унутрашњи динамизам у демократији увек смера ка новом и још неискушаном или само представља покрет унутар утврђеног круга идеја и владајућих мњења. У демократији у којој преовлађује дух осредњости и комформизма присутна је тежња која спречава појединца да мисли изван уобичајених идеја и предрасуда. У таквој демократији појединац је ослобођен притиска апсолутне власти, али је изложен притиску већине која ограничава његову мисао и затвара његов дух у сферу владајућих идеја, које, и поред све њихове различитости, обично карактерише суштинска истовестност. Тако се ствара непријатељство како према новим и неуобичајеним тако и према критичким идејама које се битно разликују од преовлађујућег мњења већине.

Када је људска мисао принуђена да заузме критички став према садашњости и нетом минулој прошлости, онда се не само интелектуални већ и обичан свет дели на два тора. На једној страни је велика већина, која се приклања установљеним вредностима и свој дух поглавито користи да оправда инерцију и одбрани као истину оно што је већ постало мит и предрасуда. На другој страни је мала мањина, коју је Гасет назвао духовним скаутима који називају трачак светлости далеких и још неосвојених предела. Та мањина увек дели судбину оних који наилазе на неразумеваше и непријатељство већине, јер оспоравају оно што је дуго трајање окаменило а духовна инерција посветила. На једној страни она је изложена ризику суочавања са новим и неискушаним, а на другој, опасностима од напада неповерљиве и непокретне већине. Тако док ствара ново она мора да се брани од старог, да једну руку наноси над свој поглед према будућем и још неоткривеном, а да у другој држи мач. Није без разлога истицао Макијавели да владалац који уводи нове законе мора да рачуна како са непријатељством оних којима је било добро у старом уређењу тако и са укорењеном неповерљивошћу људи који никако не верују новинама, док се о њима не осведоче дугим искуством. Стога су у историји успевали само наоружани пророци, а ненаоружани пропадали. Мојсије, Кир, Тезеј и Ромул успели су да победе, јер су своје нове државотворне идеје умели да утврде не само уверљивошћу духа већ и снагом мача. За разлику од њих, Саванарола је

ишао напред голорук, делујући само снагом духа, и зато је морао да пропадне чим је маса престала да верује у њега.

Али је можда најбољу потврду ове идеје, и практичног искуства које је било у њеној основи, дао сам Макијавели начином на који је казивао своја оригинална и за многе зазорна уверења. Следећи начин излагања Тита Ливија, Макијавели је прећутно прихватио правило да је ћутање мудрог човека исто тако значајно као и његово изричито казивање. Тако уколико mudar човек, какав је био Ливије, пропусти да помене неку чињеницу која се по општем уверењу сматра битном за предмет који се разматра, тиме нам својим ћутањем само ставља до знања да ову чињеницу сматра небитном. Стога је његово ћутање најречитији начин да искаже своје неслагање са оним што сви други прихватају. На сличан начин поступа и Макијавели. Он у *Владаоцу*, за разлику од *Разматрања*, уопште не помиње савест, опште добро, провиђење и разликовање између краља и тиранина, и тим прећуткивањем ставља нам до знања да их уопште не сматра битним за предмет који разматра у овом делу. Још је упадљивија чињеница да Макијавели, ни у *Разматрањима* ни у *Владаоцу*, ни једном није поменуо душу и разлику између овог и оног света, овоземаљског живота и живота на оном свету. Али како свако од ова два дела садржи све оно што је битно за предмет о којем говори, Макијавелијево ћутање о души и разлици између овог и оног света речито казује да их уопште не сматра важним за свет политике, то јест, да одбацује општеприхваћено уверење о њиховом изузетном значају.

Макијавели се за овакав начин казивања свакако определио отуд што је био свестан како оригиналности својих идеја тако и тешког притиска којим владајуће мњење подвргава сваку нову и неуобичајену мисао. Они који отварају нове видике имају против себе не само светост закона већ и огорчење мноштва, које се приклања постојећем поретку ствари. Такво стање духа било би, по свој прилици, безнадежно уколико не би било никаквог спора у погледу поимања смисла и домашаја постојећих закона или сукоба међу присталицама датог поретка. У сваком таквом случају, Макијавели је износио своја уверења с највећом храброшћу, само ако је бар једна страна у сукобу била спремна да их толерише. Али је зато био веома опрезан када је требало обелоданити мисао за коју се није могло наћи никакво упориште. Тада је и ћутање било начин његовог казивања.

Та Макијавелијева опрезност била је умногоме оправдана: ни дан-данас, у битно промењеним околностима, нису нестали услови који су до ње довели. У модерном времену индустријске и техничке цивилизације вишеструко су умножена средства којима се сузбија свако критичко и оригинално мишљење. Суочен са неколико владајућих културних образаца, које му намећу средства духовног саобраћања у маси, свакидашњи човек се обично одриче самосталног суда и властитог духовног лика, да би постао управо онакав какви су и сви други и какав, по њиховом очекивању, и треба да буде. И при свему том, наравно, опстојавају појединци који су кадри да се критички супротставе овој владајућој струји и да својом мишљу откривају нешто ново у свету изван или унутар себе. Али се они врло брзо суочавају са непријатељством мноштва, нарочито ако оспоравају укоренења и

општеусвојена мњења и предрасуде.

Међу бројним чиниоцима који томе доприносе, свакако је најважнији дух обичајности и конвенционалности, својствен највећем броју људи. Човек је, како је одавно речено, биће које живи у скупинама, и то много више по своме духу него по своме телу. Свакидашњи људи обично тешко подносе духовну издвојеност, усамљеност у своме мњењу које се битно разликује од преовлађујућег мњења већине. Склоност оваквог човека да се у стварима духа поистовети са свима другима сузбија у њему сваку изузетност и оригиналност, и окива имагинацију још од првог поласка у школу па све до смрти. У таквој духовној атмосфери, свака нова и оригинална идеја наилази на непријатељство и одбијање у своме походу против укореењених вредности и предрасуда. Додуше, свака генерација која оличава владајућу већину склона је да верује да је овакав однос према иновацијама ствар неповратне прошлости која се, у постојећој демократији у којој она влада, никада више неће вратити. Али изгледа да је свака владајућа већина толерантна само према *прошлим* иновацијама, оним идејама које је сама учинила општеусвојеним и владајућим. Стога је чак теже домислити нову идеју него је учинити општеприхваћеном касније, кад већ постане легитимна.

Дух комформизма у демократији не изражава се само у непријатељству према идејама које, као истински нове и оригиналне, допиру до хоризонта будућности. У ствари, најчешће су посредни неортодоксне и неубичајене идеје, чије порекло може да буде врло старо, али које битно одступају од владајућег начина мишљења и понашања, залажући се за једну другу могућност људског бивствовања. Рекло би се, додуше, да би демократија најмање требало да буде политичко друштво без духовне различитости и без алтернативе. Али се модерна демократија понекад приближава том облику своје сопствене негације.

Ово сузбијање слободног размаха људског духа сусреће се у свим облицима политичког поретка, а у демократији поприма особне и суптилне облике деловања. Токвил је с правом говорио да инквизиција никада није могла да спречи кружење књига противних вери већине. Али је владавини већине у Сједињеним Државама пошло за руком да отклони саму помисао да се издају такве књиге. У Америци има неверника али у њој неверство нема свог јавног гласила. Истина, брана коју оваква демократија подиже против неслагања и оспоравања далеко је хуманија од сличне праксе деспотских влада, које тврде да васпитавају народ у духу истине. Демократска већина врши овај притисак суптилним средствима и људи најчешће нису ни свесни да им је ускраћена сама могућност да се разликују од других и да мисле на начин који одступа од једне праве вере или једне праве идеологије коју већина прихвата и намеће другима. Они користе свој дух да оправдају инерцију и усвоје као истину оно што је већ постало предрасуда, уместо да оспоравају оне облике мишљења и делања који затварају њихову мисао у свет постојећих интереса и вредности. У таквим околностима уместо слободног развоја људског духа стално се подстиче лаковерност и хипокризија. Анализирајући савремено америчко друштво, Рајт Милс је указивао на ове тешкоће изношења личног мишљења, које погађају све оне који не износе популарна и уобичајена мњења. Отуд се и многи

ствараоци приклањају уверењима која су уобичајена и широко распрострањена средствима духовног саобраћања у маси. Но уколико се појединац определи за овај пут и, постане најамник индустрије свести и масовне културе, његове опште циљеве постављају други а не његов лични суд и морални интегритет. А ти светови масовне културе и јавних мњења подешени су све више према захтевима владајућих група и текуће политике. Зато је Милс тако одлучно истицао потребу супротстављања том растућем комформизму и борбе против ове духовне једноличности, те "стереотипне и доследне смрти суштински животних ствари".

Овај растући комформизам је, несумњиво израз дубље кризе модерног времена. То се нарочито изражава у неуспеху демократског духа да нађе нову основу за свој напад на догму. Несрећа је управо у томе што је свака нова мисао тежила да постане ортодоксија, што је и мисао демократске револуције, поставши идеологијом владајуће елите, увек изнова започињала свој отуђени, идеолошки живот. Утолико највише могућности слободу у савременој демократији умногоме зависе од одговора на питање: да ли је одиста могућна слободна и критичка мисао или је савремени човек осуђен да живи у условима духовне обезличености и ропства?

Комформизам и гажење изворног смисла слободу

Комформизам је свакако најраспрострањенији облик ограничавања и сузбијања слободу у модерном друштву, у којем се човек стално суочава са захтевом да се приклони и саобрази постојећим културним моделима, да чини оно што свако чини. Но тиме он престаје да постоји као слободна, самосвојна индивидуалност и постаје само оно што други од њега очекују да буде. Највећа брига таквог човека је да буде прихваћен — што у ствари значи да се ничим не издваја, да се не разликује од других. Бити другачији, бити у мањини, то су опасности које стално прете његовом осећању сигурности, пошто свако одступање од уобичајених стандарда и свака критика тих стандарда изазивају у њему страх и несигурност. Штавише, његова индивидуална слобода се сузбија и гаси у судару како са такозваним анонимним ауторитетима оличеним у јавном мњењу и "здравом разуму", тако и са унутрашњим ограничењима и страховима у њему самом, који стално подстичу његову спремност да уреди свој властити живот према владајућим обрасцима и стандардима статистичког просека, да се прилагоди постојећим, најчешће нехуманим, условима живота. А то је уједно и пут да се сузбију највише могућности слободу у демократском поретку. "Не угрожава нашу демократију" — упозоравао је Џон Дјуи у доба појаве фашизма у Немачкој — "то што постоје неке тоталитарне државе. Њу угрожава то што у нашим личним ставовима и у нашим установама постоје услови који су у тим земљама довели до победе спољашњег ауторитета, до дисциплине, једнообразности и зависности од вођа. Бојно поље је према томе и овде, у нама самима и у нашим установама".

У чему је, дакле, прави смисао слободу у демократији ако духовна једногласност постигнута путем компромиса и приклањања владајућим културним обрасцима

представља битно изневеравање њених правих могућности? Демократија је, за разлику од деспотизма, знатно допринела ослобађању човека од притиска државне власти, ограничавајући ту власт разним средствима и подвргавајући је владавини закона. Тиме је политичка слобода, бар у начелу, добила неопходну правну основу. То је био нужан услов слободе у демократији, али не и довољан. За истинско приближавање демократске стварности изворној идеји слободе потребно је много више, потребно је наћи одбрану против пузећег комформизма и сталног притиска на појединца да се приклони и покори. Јер човек може бити слободан само ако поседује свест о властитој индивидуалности, само уколико је самосвојна личност која достиже своје највеће могућности у заједници, али не тежи при том да остане слична свима другима губећи своју индивидуалну аутономност и своја властита начела. Зато је далеко од изворног смисла слободе настојање да се постигне духовна једногласност, које полази од уверења да дух сваког човека има аморфну и пластичну природу која увек може да се обликује и мења. Можда у таквој атмосфери духовне једногласности људи могу да буду стабилни у своме стању задовољства, али не могу да буду слободни.

Основну слабост те идеје слободе која почива на узајамним уступцима, компромисима и сталном приклањању туђим обрасцима, веома је успешно показао Џорџ Сантајана у својој анализи духа енглеске слободе – слободе која је настала са уздизањем енглеског либерализма а потом се пренела и на америчко тле. По његовим речима, оваква слобода представља гажење па и напуштање оне слободе за коју су у прошлости биле положене највеће жртве и која за свој циљ није имала ништа мање од највиших облика врлине и лепоте. У ствари, енглеска слобода представља битну негацију оне врсте слободе за коју су Спартанци дали своје животе у Термопилском кланцу, а Атињани на Маратону, и за коју су касније људи слободног духа умирали на ломачи и на свим другим местима где су решаване велике судбине. Они су положили своје животе баш због тога што њихова природа није била пластична и што нису могли да одступе и да се покоре а да остану верни себи. Они су настојали да истрају у својој самосвојности и различитости, како у животу тако и у смрти, и да остану самосвојни и независни унутар својих уверења и изабраних политичких облика. Свако ко одиста тежи животу у слободи и истини не може бити задовољан са мање слободе од овога и не може се одрећи могућности да мисли и живи у складу са начелима која су његова лична.

Овом идеалу слободе као циљу водили су многи напори и искушења и он је био присутан у најважнијим верским и политичким револуцијама новог доба. Но свака нова идеја верске или политичке слободе, која је започињала као јерес, настојала је да се утврди као општеважећа истина и да постане једина ортодоксија, коју сви морају да признају и прихвате, како њени верници тако и њени противници. Тако се ова идеја слободе увек враћала своме извору у тренуцима када су рушена окамењена начела вере или политике у име природних права и достојанства човека. И исто тако је свака идеја слободе напуштала овај свој извор у тренутку када је открила да управо она оличава неко вечно и једино исправно начело по којем треба заувек да се преуреди постојећи свет и успостави вечна хармонија у сваком човеку. У том тренутку идеја слободе постајала је слобода само за своје поборнике, за оне

који су били спремни да ту своју слободу наметну свима другима и да сваког човека принуде да буде на њихов начин слободан, да своју изузетност и различитост жртвују овој најзад откривеној истини слободе.

Велика слабост модерне демократије је управо у томе што није успела да обезбеди одговарајућу потпору за лични отпор против владајуће силе мњења ради изражавања идеја и погледа на које јавно мњење немило гледа. Стога човек као појединац или као припадник мањинске групе тешко може да опстане а да се не приклони и не покори. У њему се стално развија страхопоштовање према власти, које му се улива целога живота, а коме и он сам доприноси колико може. У демократији се ово страхопоштовање развија једноставним и скоро неприметним средствима, јер су људи склони да беспоговорно прихвате одлуке демократски изабране власти не само због јавне силе којом се она служи већ и због увек присутног уверења да су на то морално обавезни пошто те одлуке изражавају народну вољу. А ово сузбијање и гажење личне независности има далекосежне последице, које битно сужавају могућности слободе у демократији.

Политички поредак утолико је ближи деспотизму уколико су његови грађани пре склони да се приклоне и подреде него да истрају у властитом уверењу. Демократија ту није никакав изузетак. И у њој владајућа већина често настоји да одстрани и поколеба радикалне критичаре и све оне који истичу битно различиту могућност људског постојања. Бити исправан грађанин за ту већину једноставно значи мислити на један унапред утврђен начин и усвојити њене идеје. А мислити на један унапред утврђен начин значи не мислити, то јест немати потребе да се мисли. Тако се сузбија сама могућност оспоравања ових интересовања и вредности које владајућа група намеће и својим следбеницима и својим противницима. При том се обично заборавља да демократија треба да оствари слободу, а да слобода као опште право претпоставља толеранцију. Но као што је слобода мрска угњетачима уколико представља и слободу за другога, тако је и толеранција мрска нетолерантнима, онима који су склони да своје ограничене представе и политичка уверења намећу свима другима.

Стога никада не треба сметнути с ума да је и у демократији могућно сузбијање слободе, чиме слобода престаје да буде слободан замах, ослобођење, да бисмо били оно што у истину јесмо. Уместо тога, растући комформизам ограничава па и гази оне највредније могућности слободе, лишавајући највећи број људи њихових властитих вредности и чинећи их једнообразним, инертним и равнодушним. Ако уз то слобода, која је на изглед дата, не повлачи за собом неке друге вредности, већ само доноси нежељени напор одлучивања и непријатан утисак одговорности, онда је и највећи број обичних људи лако спреман да је се одрекне и да могућност властитог опредељења замени за материјалне удобности. А такви људи више не постављају питање смисла и сврхе слободе као питање смисла живота, већ само настоје да се што боље прилагоде, како би проживели свој век без већих неугодности. Уосталом, у овом времену се све мање цени појединац који мисли својом главом, а на цени је човек који је кадар да се прилагоди раду у великој организацији, човек који не сумња у оно што је свето већ је увек спреман да слепо

верује и да све што је лично жртвује. У таквом времену се и демократија јавља као најефикаснији систем доминације, а слобода, као што је то истицао Херберт Маркузе, као комформна, уходана демократска неслобода. Али, као и увек, остаје нада да се људи никада неће помирити да буду само слогови у Божјим устима и да ће разлике које их деле увек бити сметња да буду потпуно апсорбовани. Наравно, под условом да не ишчезну оне разлике које су основа индивидуалности. Зато свака борба за слободу у овом времену претпоставља јасну свест да је дух саображавања и комформизма битни промашај у истински људском, да представља стварну негацију највиших могућности слободе у демократији и да може да је угуши у свету изобиља, који убија оно што је највредније у људима, често у име човека.

(Извод из докторске дисертације *Могућности слободе у демократији*, одбрањене на београдском Правном факултету 1973. године.)

Коста Чавошки рођен је 1941. године у Банатском Новом Селу. Дипломирао је и докторирао на београдском Правном факултету. Због противљења Уставу СФРЈ из 1974. године, уклоњен је с места асистента на том факултету, а 1991. враћен у својству редовног професора. Познат као један од највећих српских стручњака за међународно право. Аутор више од двадесет књига, бави се правном и политичком философијом, као и публицистиком и новинарством. Један од сенатора Републике Српске и члан Међународног комитета за истину о Радовану Караџићу. Многи страни аналитичари сматрају га једним од најубојитијих српских националиста. Живи и ради у Београду.

Иван Иљин

ПРЕТПОСТАВКЕ СТВАРАЛАЧКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Онај политички ток који, очито, преовладава у савременом свету морао би бити именован као “фанатизам формалне демократије”. Фанатизам је зато јер је тај ток своју лозинку претворио у “исповедање вере”, у “панацеју” (свелек), у “критеријум добра и зла”, у “предмет слепе оданости и заклетве”; као да се мора бирати само између *тоталитарног режима* и *формалне демократије*, јер ничег више нема (мада у самој ствари постоји *joш много штошта друго!*). То је фанатизам формалне демократије која читаво државно устројство своди на форму општег и једнаког права гласа, одвраћајући се од човекове каквоте и од унутрашњег *достојанства* његових намера и циљева, мирећи се са *слободом зликоваштва* и *издајништва*, свдећи читаву ствар на *видивост “гласачког листића”* и *аритметику гласова* (количина).

Али, у стварности таква демократија ни од чега не штити; ни од свеопште поткупљивости, ни од издајничких завера, ни од свеопште експлоатације слабих, добрих, незнамених и глупих од стране варалица, ни од анархије, ни од тираније, ни од тоталитаризма. Историја (1914 – 1945) тек што је дала нове сурове лекције, које су додате претходним (из епохе грчко-римске, из епохе Ренесансе и из револуција новијег доба). Али, зар фанатик обраћа пажњу на лекције историјског искуства? Колико су се пута *формалне* демократије изрођавале, губиле своју стваралачку силу и разарале државе! И ми, руски патриоти, неопходно морамо да домислимо то питање и да се договоримо једни с другима.

Демократско устројство није свагда и није увек на месту. Оно има своје неопходне основе или “претпоставке”: ако их нема, онда нема ничега осим дуготрајног распадања и пропасти, у име те исте демократије.

Умеће слободе

Прво: народ мора да *разуме слободу*, да има потребу за њом, да зна да је цени, да уме да се њоме користи и да се за њу бори. Све то скупа треба да се назове *умећем слободе*. Ако га нема – демократија је осуђена на пропаст.

Ствар је у томе што се демократија уопште не састоји у “распојасавању” народа, него у замени спољашње обавезе, која иде “одозго” – унутарњим *самообавезивањем, самодисциплином*. Слободни народ *сам* зна своја права, самог себе одржава у границама части и закона; он зна *ради чега* му је дата слобода: он је испуњава истинском стваралачком иницијативом – у религији, у локалној самоуправи, у привреди, у комуникацији, у науци и у уметности. Он неће поћи за нитковима, који га саблажњавају “допуштеношћу свега”, него ће их принудити да умукну. Он неће дозволити тоталитаристима да му слободу одузму, него ће је одбранити.

Народ лишен умећа слободе настрадаће од две класичне опасности: *анархије* и *тираније*.

Ако он слободу прихвати као “допуштеност свега”, и ако почне да је злоупотребљава (да гази све законе, да упада у туђе станове, да отима туђу имовину и убија своје праве и умишљене непријатеље, да руши, пали и уништава), настаће анархија која ће с почетка земљу и државу повести у пропаст, да би је потом заменила тиранија – каткад *сопствена*, унутарња; каткад *инострана*, окупаторска.

Ако не схвати да му је неопходна слобода и ако не умедне да се њоме користи, он ће је предати било ком авантуристи у замену за обећање личне или класне добити. Он ће је *продати* оном тиранину који ће умети да распали његове страсти, да

организује свој бестидни кадар, да привуче људе неостваривим плановима и да “награди” руљу “хлебом и играма”.

Тада ће демократија пропасти. Историја о томе сведочи безброј пута.

Зар није јасно да је прва опасност (анархија) Русију снашла 1917. године, и да је њен остваритељ био Владимир Уљанов, а да је друга опасност (тиранија) снашла Немачку 1933. године и да је њен остваритељ био Адолф Хитлер.

Правна свест

Друга претпоставка стваралачке демократије је довољно висок ниво *правне свести*.

У сваком од нас постоје две силе, које су углавном једна другој супротстављене: *сила нагона* и *сила духа*. Нагон – узет сам по себи и необуздан духом – јесте *вук* у човеку: он је грабљив, покварен и суров. Али, он је лукавији и превртљивији од шумског вука. Човек голог нагона не познаје ни веру, ни савест, ни сажалење, ни част; он се подсмева части, исмејава доброту, не верује ни у какве принципе. За њега је добро све оно што му одговара. Он тражи власт и богатство. Он је управо онакав каквим га је, са дивљењем и усхићењем, описао Фридрих Ниче у свом антихришћанском делу *Воља за моћ*, којим нас призива да кренемо ка “врховној звери”, “дивљем” и “злом” човеку са “веселим грохотом”, са “грубом” и “дивљом нарави”, ка безбожном уживаоцу.

Бездуховном нагону супротставља се *дух* у човеку, начело срца, разумне воље, одговорног присуства и савести. Дух се појављује у жеђи са свештеним, у потрази за Богом, у способности самоконтроле и у делатној љубави. *Правна свест* једна је од основних његових пројава: “Ја сам личност са духовним достојанством и правима, знам шта могу, морам и не смем; и исту такву слободну и одговорну личност ја поштујем у сваком другом човеку”.

Човек који има здраву правну свест јесте *слободни субјекат права*; он има вољу за *лојалност* (послушност закону), он ће умети да чува и своја и туђа права, обавезе и забране; он је живи ослонац правног поретка, самоуправе, армије и државе.

Човек *лишен правне свести* сличан је звери и понаша се као вук. Човек који је кадар да се покорава само из страха претвара се у вука чим страх отпадне. Човек без осећања одговорности и части неспособан је како за лично, тако и за друштвено самоуправљање, те *стога није способан ни за демократију*.

Ако у народу нема здраве правне свести, демократско устројство ће се претворити у систем злоупотреба и злочина. Беспринципијелни људи и протуге су подмитљиви, знају то један о другом и покривају се узајамно; људи чине издају, овајде се тиме и то зову “демократијом”. Њих и земљу од пропасти може спасти само строги ауторитарни (нипошто не тоталитарни!) режим.

Самосталност привређивања

Трећа претпоставка је *самосталност привређивања грађанина*. Под тим не подразумевам богатство, нити предузимаштво, ни власништво над земљом, него личну способност и *друштвену* могућност да своју породицу храниш поштеним, макар и најамним радом. Слободан грађанин себе у животу мора да осећа као *самосталног трудбеника*, који није избачен из живота своје земље него је нагонски укључен у реалне животне токове. Само онај који се осећа кадрим да буде хранитељ самог себе и да доноси корист свом народу има основу за *независно расуђивање у политици* ради непоткупивог исказивања своје воље и гласања. Он под ногама има извесну стваралачку укорененост, а у души *истински начин мишљења*, који га приводи исправном поимању *државног* домаћинства и исправном осећању *државних* потреба и нужди. Без овога се демократија претвара у непрекидно гложење неукорењених супарника: о држави и њеном устројству, о Отаџбини и њеном спасењу не мисли *нико*, зато што су сви заузети *личном зарадом*.

Човек, лично неспособан за поштен рад, јесте професионалац мрачних умећа, опасна протува, мајстор варалаштва, поткупљиви нитков. Он живи ван правног поретка и правне свести и зато је *политички идиот*. После изгубљених ратова, грађанских ратова и других револуција, у земљи се нађе безбројно мноштво таквих авантуриста одвиклих од рада, који су као створени за то да разоре и униште сваку демократију. Срећковићи постају “успешни бизнисмени” (скоројевићи – парајлије); од неуспешних се ствара готов најамни кадар за све могуће “псеудогенерале”, радикалне партије, инострану шпијунажу и разбојничке банде.

Човек, који нема *друштвену* могућност да храни своју породицу поштеним радом, трагична је појава *незапосленог*. Он није крив за своју несрећу и често сам ужаснуто посматра како га дуготрајна незапосленост деморалише и убија. Тешко је обрачунати се са масовном незапосленошћу, јер њу изазивају сложени узроци: привредне кризе, пренасељеност, економска заосталост земље, рушилачки ратови и револуције. А ти узроци бивају лакше уклоњени генијалном иницијативом једног човека, ако се такав нађе, него парламентарним несугласицама.

Демократија такође страда и од *изобиља у земљи и руље*, која се одвикла од поштеног рада и која жуди за подмићивањем, забавом и авантурама. Историчар ће се, свакако, сетити изрођавања древне римске демократије, распадања италијанске грађанске заједнице у доба Ренесансе, рата “црвене и беле руже” у Енглеској, тридесетогодишњег рата у Немачкој и прве француске револуције; он ће се сетити и седам милиона незапослених у предхитлеровској Немачкој, урачунаће у то стање неких држава у савременој Европи – и свему овоме ће додати своју прогнозу за Русију после большевизма.

Установивши основне претпоставке живе и стваралачке демократије морамо даље указати још и на следеће:

Образовање и обавештеност

Постоји минимални ниво *образовања и обавештености*, без кога било какво гласање постаје своја сопствена карикатура. Овде није неопходна само елементарна писменост, која човеку дозвољава да уместо “отиска прста”, умоченог у мастило, словима напише име и презиме. Овде је неопходно схватање самог изборног процеса и предложених програма, умно оцењивање кандидата, разумевање државног и привредног устројства земље и њених нужди, исправно сагледавање политичких међународних и војних опасности, и, наравно, доступност извора тачних информација.

Баба Авдотја је 1917. године причала о свом учешћу у бирању “Уставотворне скупштине”: “Ја тамо у месну канцеларију дошла, народа колко оћеш; питају: - Ти, баба; дошла на изборе? – Ја, ја, на изборе... Која си? Одакле си? – Авдотја Митрјошкина из Погорелаца, - они записали на артију, ставили ми крст на длан и рекли: Иди, баба, кући, гласала си; ја дошла кући...” Тако су социјалисти-револуционари правили своју “већину” и “уставотворне скупштине”... Недовољно је, такође, и оно “образовање” које прима правилно написан чек од партијског секретара што сачекује “писмене бираче” пре но што приђу гласачким кутијама...

Постоји ниво необразованости, малообразованости и необавештености при коме не гласа народ, него *руља коју обмањују*; из тога се не рађа демократија, него *охлократија* (власт непросвећене руље). Треба да се буде сасвим наиван па да се уображава да су, тобож, они људи које су варалачки заглупљивали 30-40 година, сутра одједном кадри да постану “свесни грађани”, способни да разаберу шта је државна штета а шта политичка корист: само треба прокламовати “слободу” и “једнакост” и – сви ће одмах себе прогласити поборницима републике и федерације, Керенског и Федотова, јер ће “правилно” схватити “добро” државе...

Политичко искуство

Али и ово је мало: *неопходно је политичко искуство*, кога ће у будућој Русији бити лишени и *образованији* слојеви, и *мање образоване* масе.

Треба се замислити и себи све јасно представити. Тридесет и четири године су узастопно глађу, страхом и мучењем одучавали од самосталног мишљења, од политичке и економске иницијативе, од одговорног решавања, и од јутра до вечери, од рођења до смрти су људима пунили душе мртвачким и лажним схемама вулгарног марксизма и подлостима “дијалектичког материјализма”. Какве је грађане, какве *демократе* тиме припремала комунистичка власт? Не грађане, него робове тоталитарне државе; не политичаре, него на смрт уплашене каријаристе; не делатнике, него чанколизе и достављаче – њих је стварао совјетски режим, људе потпуно лишене државотворног хоризонта и *поштеног* – да, управо *поштеног* – искуства и самосталног, да, управо *самосталног* схватања.

Човек који је робијао тридесет година, изморен у оковима, који се одучио од стајања и ходања – какав би то био учесник спортског надметања? А демократија је управо *политичко спортско надметање*... Тог човека под руку треба водити, а не товарити на њега мехове са десетинама килограма одговорности...

Каква је наивност, каква неодговорност, какво историјско слепило потребно да би се могло уображавати да навике *тоталитарног наредбодавца* и *тоталитарног роба* могу створити “демократију” која би на нешто личила! Како ниско савремени “демократи родом из Русије” цене овај режим у који се куну! Године, године морају проћи до оног часа у коме ће се руски човек опаметити, отрести са себе те понижавајуће навике и усправивши се, поново пронаћи *свој начин живота*, своје *достојанство*, своју *руску самосталност* и своју *даровиту довитљивост*.

Постоји такво политичко неискуство при коме је “народна самоуправа” немогућа, и при коме демократија може бити једино *фалсификована*, као за време срамне “Уставотворне скупштине” 1917. године. Управо на то неки и полажу наде.

Лични карактер, оданост Отаџбини и грађанска храброст

Међутим, права, стваралачка демократија подразумева у човеку још читав низ својстава и способности без којих она постаје *варљиво лицемерје* и *распродаја националног наслеђа*.

Оном који учествује у демократском устројству неопходни су *лични карактер* и *оданост отаџбини*, црте које у њему обезбеђују *одређеност погледа*, *непоткупивост*, *одговорност* и *грађанску храброст*. Ако тога нема, он је пустош, картонска цигла у зиду, труло брвно, зарђала алка у ланцу, унапред обезбеђени издајник. Демократски режим у коме такви људи преовладавају не пада само ако нема ко да га гурне. *Бескарактерни* људи су неспособни за било какав добар подухват; они само *лице* на људе, они су лажне величине. Грађани научени *интернационализму* грађани су свих осталих држава само не своје сопствене. Гласачи, који немају *дефинисане погледе* и који не умеју да их бране, слични су дечијим балонима, из којих туђи ваздух излази шумно док се они сами издувају и падају.

А шта рећи о *поткупивима*? Јер *само ће странци имати пара*; а сирوماху је и поткупивост тешко замерати. Човек лишен осећаја одговорности не сме бити пуштен да се бави ни једним јавним послом: све ће упропастити, а затим ће утећи и сакрити се у руљи, иза њене многоглаве неумољивости. А *грађанска храброст* је сушти услов живота – за сваког демократу, у свакој демократији.

Залуд би било указивати на историју западних народа. Макар због тога што је то *другачија историја*. И још због тога што ни један од западних народа није тражио спасење у демократији после 30-40 година тоталитаризма. И нарочито због тога

што оно што једном народу доноси здравље, другом доноси смрт! И како себе не питати: зашто демократија тако тешко успева балканским, азијским и јужноамеричким народима? Да ли је демократија спасавала или уништавала Шпанију? Зашто је Немачка, која је почела историју своје демократије пре стотинак година, окончала тоталитарним сломом? Зашто демократски режим, који се спроводи по свим парламентарним правилима, никако да извуче из јаруге савремену Француску, без обзира на њено политичко искуство, цивилизованост и грађанскост? У чему се показала лековитост демократије у савременој Пољској, Чешкој, Мађарској и Румунији? Зар не треба једном заувек одбацити *победнички тон*, кад се као аргумент користи демократско искуство Запада?

И нека се међу емигрантским публицистима не нађе ни један који ће, упркос свему, да се усуди да нам припише скривену симпатију према тоталитарном режиму. Ми смо видели *леви* тоталитаризам и *десни* тоталитаризам; искусили смо на себи оба та режима, све до хапшења, саслушања, претњи, забрана, и више од тога. Имали смо могућност да до дна испитамо оба та режима и са *нескривеним моралним и политичким гађењем односимо се према њима*.

Али о демократији мислимо много *узвишеније и боље* него господа формални демократи. И тврдимо следеће: земља, лишена претпоставки које су неопходне за здраву стваралачку демократију, не сме да тај режим уводи док се за њега не створе основни предуслови. До тога часа увођење демократског уређења може бити само погибелно за ту земљу.

(Писано 1951. године. Из избора есеја *У потрази за праведношћу*, Светигора, 2001; с руског превео Владимир Димитријевић)

Иван Иљин рођен је 10. априла 1883. у племићкој породици у Москви, од оца Руса и мајке Немице. Студирао права и философију права код П. Новогордцева и Ј. Трубецкоја. Постдипломске студије завршио у Немачкој, Француској и Италији, магистратуру одбранио 1918. у Москви. Супротставио се болшевицима; хапшен, осуђен на смрт, казна му замењена доживотним изгоном из Русије. С Берђајевом и другим руским боготражитељима 1922. прогнан из отаџбине. Живео и радио у Берлину до 1938. С Берђајевом и Вишеславецким основао Руску религијско-философску академију, покренуо часопис *Руско звоно*, био члан многих редакција, држао предавања широм Европе. По доласку Хитлера на власт лишен катедре на Руском научном институту у Берлину, пошто је одбио да предаје по нацистичком програму. Од 1934. до 1938. заплењене му све издате књиге и забрањен јавни наступ у Трећем Рајху. Године 1938. успева да се пребаци у Швајцарску. Упркос забране политичке делатности, и у Швајцарској илегално држи предавања и објављује у гласилима РОВС-а, официрске антиболшевичке организације. Аутор

обимног и драгоценог философско-теолошког дела. Умро у Швајцарској 21. децембра 1956. године.

Момчило Селић **СЛОБОДА, ИЛИ ДЕМОКРАТИЈА?**

“Знам безброј људи рођених за робље, али ниједног за господара,” казао је Клајв Стејплс Луис. Касно преобраћен из англиканца у католика, претпостављам да се чувени енглески писац једноставно, следствено својој раси, предавао истини, прагматичној.

Но други део те истине, такође прагматично сагледан, и опет из енглеског угла, у појму “демократије” пронашао је прилику да задовољи неке друге потребе свога соја: да хипокритички (“Хипокризија је почасти коју порок одаје врлини,” острвска је пословица) задовољи насушну глад за слободом преко форме пригодно назване “демократија”, по грчкој речи за владавину народа (или руље) – насупрот “аристократије”, то јест, владавине најбољих.

У старих Срба међутим “демократије” као владавине руље никад није било. Ако је судити по племенским институтима преживелим безмало до у наше доба, нешто слично “владавини народа” у нас је постојало у облику владавине једнаких (енглеског “peers”, или латинског “pages”), то јест, мушкараца бојеве доби потврђених у соју свакодневним животом и понашањем у рату. Код Куча, тако, сви одрасли ратници (осим оних познатих као “немрчипушке”, “лажови”, “хуље”, и “ништаљуди”) имали су, на племенским скупштинама, право гласа бацањем камена на гомилу “за” или “против” одређеног предлога кога је могао поднети било који племеник. Ако се усто подсетимо античког грчког обичаја (исправа, гласањем “за” белим каменом, и “против” црним, те остракизма гомилањем поломљене грнчарије с именом прокаженог), долазимо да неких одговора шта је првобитна “демократија” требало да значи, обзиром да с приличном сигурношћу можемо тврдити да ни најученији Кучи нису читали ни античке ни ренесансне историчаре да би установили свој обичај.

Но, ко је од кога позајмио институцију гласања – Срби од Грка, или Грци од Срба (преко Пелазга, за које се зна да су чинили првобитно становништво Атине) – није ни толико битно. Битно јесте да је свако демократско гласање, од праисторије до скоро, подразумевало “цензус”, то јест, квалификације било моралне, статусне, или имовинске за привилегију гласања. Опште право гласа, наиме, било би свим људима до пре неких стотинак година самаштеније, чудо глупости и зле намере. Штавише, свако проширавање права гласа изазивало је у Британији, Америци, а у Швајцарској и дан данас, жестоке протесте “enfranchized”, или пуноправних гласача. Тако је у САД до иза Грађанског рата, и на Северу и на Југу, долазило и до

оружаних побуна због давања привилегија слободних људи онима који су са разлогом и с правом били обесправљени. А да таквих мора да буде, и да је њихов статус одраз пре Више воље но људске неправде, слагали су се сви мислећи и врли људи много пре него је Луис то и написао.

У средњовековном српском праву, тако, све погодности биле су омеђене друштвеним положајем, који је испрва такође зависио од воље заједнице, а у немањихко доба и од воље Двора – то јест, делегираног заступника опште воље свих пуноправних Срба. Јер, ни цар Душан није владао као аутократа, већ се око свих важнијих одлука саветовао са свештенством, племством, и народом, на Црквено-народним саборима сазиваним по потреби. (Говорити стога Србима о чарима западне парламентарне демократије, мимо подсећања на сопствену баштину – што племенских, што сталешких, што државно-црквених скупштина – одраз је или незнања, или жеље да се национално сопство ослаби привидом да ни у друштвеној управи немамо нашта да се позовемо, наспрам Просвећеног Запада. Међутим, за почетак свих западних парламената узима се исландски Алтинг (Althing, или “Свествар”) чији се први сазив датира негде око хиљадите године после Христа, док су марјанске скупштине сазиване кудикамо пре тог времена. (Марјани су били војни племићки сталеж међу Неретљанима до у десети век, а пре тога забележени су већ код Хитита и Персијанаца). Штавише, Нордици, то јест, разни Германи укључујући и Енглезе, не могу се подичити исконском демократијом већ пре аутократијом племства и краљева који су, најчешће, били страног порекла: келтског на западу, или српског, на истоку. Тако је Тацит забележио Луге, то јест, Лужичане, као најзнаменитије и најратоборније племе међу Тевтонцима, а међу њима војничко братство Арија као најбоље међу најбољима.

Ни код Руса, то јест, амалгама Словена, Срба, и Нордијаца, демократија није имала потребе да пресликава Западни узор (не треба заборавити руска Сеоска већа, са великим самоуправним правима чак у време царске деспотије). Истина је да су Новгородјани позвали Данца Рјурика да им помогне при успостављању правног поретка у њиховој држави, али, не треба заборавити да се то догодило средином деветог века, а да се старост Новгорода и других руских, древних градова не може ни утврдити. (Скандинавци су, на пример, тадашњу Русију звали Gardariki, или Земља Богата Градовима.) По свему судећи, позив Викинзима био је одраз хаоса сличног данашњем у Србији – с тим, да је метеж у Руским земљама био изгледа плод историјске ентропије, или “замора материјала” – што се не може рећи и за наш, данашњи случај, где је делања странаца и њихових агената очигледно.

Што се тиче појма и праксе слободе, већ, он се од било какве владавине одвајао још у искони. Постоје тумачења да грчко *eleutheria* и латинско *libertas* долазе од претпостављеног, “индоевропског” *leudh* (зашто не српског “људ”?), што би, етимолошки, имало смисла, јер су људскост и слобода појмовно повезани од најранијих дана. Првобитна именица по свему судећи била је “воља” (да би се волело, хтело и било слободним морало се бити човеком, и обрнуто), но реч “слобода” (или “свобода”) појавила се врло рано, пре географског одвајања Срба

од, рецимо, Руса. Да ли је “слобода” значила “свестање бодрости”, или нешто слично, можемо се домишљати, али је чињеница да је свака демократија – античка, старосрпска, или данашња, западна – само начин подстицања и одржавања слободе. Другим речима, свако позивање на “демократију” као циљ јесте замагљивање суштине наше људскости, било из незнања или зле намере.

Ра разлику од Грка, међутим, чији је дух тежио проницању поштепа, или ствари какве оне стварно јесу пре него што постану појаве (другим речима, већ су Грци покушавали да сагледају појаве као делове истина већих и ширих од оних каквим се пројављују у нашем, хришћански говорећи, Палом Свету), Римљани су, као прото-Западњаци, од почетка више веровали феномену, да би своју цивилизацију завршили корпусом закона који се нису ни покушавали бавити људима као засебним, богомданим бићима већ искључиво као статистичким узорцима једне статистички и материјалистички утемељене Империје. (Разлика између грчког поштепа и српске “Истине” прилично је очита: грчки појам изведен је из речи “име”, док је српски трансцендентан – “истина” је наине оно што се не мења, што остаје исто, што јесте – те је, према томе, и изворнији).

Код Срба, наине, слобода је увек подразумевала одговорност – према Богу, себи, својти, нацији, и човечанству – док је на Западу врло рано схваћена као freedom, Freiheit, то јест, слобода од обавеза. У Енглеској, тако, све до касних 1880-их година, freeman је означавало грађанина с правом гласа, ослобођеног пореза и других дажбина. Но немачко, средњевековно Freiheit код Срба је врло рано почело значити исто што и “мангуп” (“манђуп”, или циганин). Јер, циганска слобода Србима је одувек служила за подсмех – али никад и за хистеричну, људождерску реакцију која се завршава некаквим “Коначним решењем”, рецимо “Циганског питања”. Такође карактеристично за Србе, одвајкада, јесте и одсуство ропства, тако неодвојивог од Запада – било хеленског, римског, или германског. Чак сама реч “роб” на српском значи радник, док је doulos, као и servus, највероватније етничког порекла (попут каснијег slavus, или slave). Ако претпоставимо, на пример, да је једно од значења речи “Србин” и “службеник народа” – што првобитни Срби и јесу били, као каста војних предводника и крајишника оног дела Индоевропљана који се данас називају Словенима – код Римљана се то име задржало у два облика: почасном, као лично и породично име многих угледних Римљана, и погрдном, као термин за роба. А да су многи Расени (Етрурци) и Сабени постали римско робље може се објаснити и неизбежним, окушаним, већ поменути “замором материјала”, чему смо управо сведоци међу Новосрбима нашега доба.

Опседнутост формалном и статусном Слободом, и формалним и статусним ропством, ознака је стога општег формализма Запада, који, опет, одражава општу, западну, неспособност за Веру. Јер, сва прича о Разуму као превласном духовном својству јесте заправо кукњава над сопственим недостатком вере, па, још горе, и наде. Тај западни духовни неостатак имао је итекако одраза међу Новосрбима, те је историчар Сима Ћирковић, на пример, у одредници о меропсима у Крлежиној енциклопедији навео порекло те именице као непознато и сматрао је мање више једнакој “себру”, чак “Србину”. Но да је, рецимо, Ћирковић учинио што су се и он

и целокупна Српска академија наука доскора својски упињали да не учине – још откада је САНУ цензурисала дело једног од својих оснивача, историчара Милоша Милојевића – то јест, да је погледао макар један речник хомерског грчког (оног, где многи појмови нису објашњиви хеленском етимологијом) наишао би на реч “megors” са значењем човек, или смртник. Но то би, опет, значило да Запад није врело наше мудрости, ни знања, а још мање одредиште наше будућности, већ само један антрополошки, културни, а нарочито духовни рукавац који се, услед општег “замора материјала”, издигао мимо своје сутеренске разине и завладао приклонивши се нечему што су сви Индоевропљани, од искони, презирали. Јер, ваља се подсетити да су чак и Грци ратовали искључиво копљем и мачем, одбацујући технолошко савршенство лука и стреле као недолично човека и ратника. Но, онима који су на непријатеља бацили и атомску бомбу, не би ли “уштедели” “хиљаде америчких живота” (таквим расизмом, и таквом економичношћу нису се одликовали ни Монголи), ништа осим технолошког решења не представља никакаво решење – не будући ни “коначно”, ни “лако”, ни “исплативо”.

“За крст часни и слободу златну!” стога, јесте српски поклич живота, од кога нема ни племенитијег ни сажетијег. За крст, наиме, јер на крсту и живимо, раскрсни између Запада, Истока, Севера и Југа, између Нордика и Ибера, Латина и Словена, између западног хришћанства, ислама, и безверја; васкрсни усто Немањићима, Карађорђејем, пробојем Солунског фронта, Равногорским устанком – чак и одбацивањем Рамбујеа. Јер, Срби су избором Светосавског православља само потврдили свој идентитет омеђен етиком десетерца, очигледно старијом и од библијске. Примивши хришћанство, наиме, Срби су се заправо вратили свом витешком пралику, а отпадом од њега – у ислам, католичанство, или атеизам – губили своје одлике и постајали лоше копије лоших узора, недолични својих предака. За крст Часни такође, јер без поноса Срба нема – као што их нема ни гордих да ваљају, јер су “hubris” још Грци осудили као своју најкобнију особину. И, за Слободу Златну, а не демократију (као што стотине и стотине хиљада Срба није било ни за какав самоуправни социјализам, или, пре тога, за комунизам). Јер, мада се укупни број Срба мења, прави ће увек оживети на речи: “Боље ти је изгубити главу, него своју изгубити душу!”

Оквири нашег постојања, значи, одређени су давно, још Прапочетком; други имају друге оквири и друга веровања, друге наде и друге очаје. Но, само је наш и Божији Противник могао намислити да ову чудесну многострукост подведе под исту капу, да све људе и народе сатерује да слушају једну музику, прате један такт, и да се надају једино стицању, моћи над другима, и лажној љубави и лепоти. Демократије, стога, Србима не треба, нарочито када су рату: Радован Караџић, Милан Бабић, Слободан Милошевић и слични могли су “унапређивати демократију” док су нам на фронту гинули војници. За време оба светска рата, наиме, и Америка и Енглеска беху своју демократију суспендовали, а Енглези и током окршаја за Фокландска острва. После “11. септембра” ни Америка више нема демократије, јер је полицији дозволила неограничено заточење сваког “терористе”. Поништавање воље гласача (Република Српска), одстрањивање дела становништва из учешћа, па и надгледања

избора на сопственој територији (Косово и Метохија), ванборна промена посланика (Србија), силовање народне воље (Француска, после првог круга председничких избора 2002.), гласање док се не задовоље расписивачи (случај уласка Данске у ЕУ), омогућавање трећини или петини бирача да одлучују о будућности нације (редовна пракса на Западу) и устоличење кандидата са мање гласова (примери из Америке) Срби не желе. “Игром” по таквим “правилима” – која се, као на Хашком суду, утврђују у ходу и по потреби силника – нека се баве они који би да се играју или коцкају својим али још више туђим судбинама. Народу који је изгубио трећину свог састава у Првом светском рату и петину у Другом, коме су разним играма и игрицама одузети више од половине територије и готово трећина становништва (Дејтонским и Кумановским “споразумима”) неопходна је, наимае, Слобода.

Пре свега национална, потом општа и лична. Демократија – и западна, па и староставна, племенска (изражена данас кроз покрајинске, обласне и општинске партикуларизме) – Србе је за последњих стотинак година довела на руб опстанка. Заборавља се, наимае, да је за демократију важила и Брозова деспотија, утемељена на сарадњи повлашћене трећине становништва и тихом трпљењу осталих, који су се слабо “сналазили”, лоше “престројавали у ходу”, и још горе следили “дух времена”. Социјалистички савез радног народа (ССРН) бројао је милионе чланова (данас углавном припадника разних либералних и грађанских опција) а на Брозове “изборе” ниједна западна власт није имала приговора. Сахрањен уз пошту “целог света” (“Међународне заједнице”), Броз је усто постхумно оправдан свеопштом осудом Срба – јединог слободарског, демократског народа у бившој СФРЈ – због њихових “фашистичких” тежњи да сачувају што су им дедови и очеви крвљу стекли, а што су Хрвати, Словенци, муслимани, Албанци, и Македонци од њих на тацни добили.

Српска слобода, стога, мора бити оружана, све док наши суседи и велике силе не схвате да нам се силом не могу наметати решења повољна по њих, не нас. Морамо дакле бити образовани у националном духу – као што су, уосталом, и други народи – и своју историју сагледавати сопственим очима, не њиховим. Да бисмо сачували *нашу* слободу и *нашу* демократију, морамо поново почети да живимо у заједницама – то јест, скупинама суседа и родбине – а не у безличном “друштву”, не бисмо ли избегли да нас легитимишу чак странци. Јер, ни у будућим српским заједницама неће се нико моћи лажно представљати, будући да је то привилегија велеграђана, и полусвета жељног да чини чега би се стидели у завичају.

Српска слобода, зато, мора умногоме значити повратак обичајном праву на уштрб формалног: за насртаје на личност, породицу и част, Срби би и убудуће ваљало да се разрачунавају лично, јер су све мане самодбране ништавне наспрам ишчекивања да нам суд и полиција штите образ. Наимае, злоупотребе и крвне освете безначајне су наспрам бешчашћа и мекуштва произашлих из државног монопола на силу. Због тога су, на пример, до уласка у Троједну краљевину сви пунолетни Срби у Црној Гори јавно носили оружје, и насиља је било мало. Јер, свако злодело морали су плаћати и рођаци и пријатељи насилника – стрепњом и за своју безбедност – док у

данашњој Србији оружје носе једино криминалци и полиција, сигурни да им поштен свет не може ништа. Зато је, претпостављам, насиља више по Београду и другим српским градовима него, рецимо, у зараћеним крајевима између 1991. и 1995. године.

Јер, Нови Светски Поредак се с правом боји наоружаних људи и народа. Разним програмима разоружања бодре се власти и бандити – који за своја недела не траже дозволу – а “демократски грађани” своде на стадо. Као да се заборавља да слобода значи обавезу а демократија само њено уступање држави и “друштву” у име општег добра, а уствари зарад краткотрајне и привидне лагоде слабих и слободе недостојних појединаца и група. Но, баш у случају Запада такво решење се показало кобним и по демократију и по слободу, готово увек претходећи увођењу диктатуре неодређеног трајања – “демократуре” оправдане потребом бесконачне институцијске, медијске, и полицијске “борбе за демократију и људска права”.

СИТО

Предраг Голубовић **ПРИВИД ПРОМЕНА**

Мада је преврат извршен 5. октобра 2000. године у Србији представљао само нужну претпоставку за преображај дотадашњег поретка у богато, на праву засновано друштво и државу, идеологија нових поседника друштвене моћи тај чин приказује као револуционарну смену неостаљинистичке деспотије у демократско, транспарентно друштво и модерну, рационалну државу. Но, полазећи од чињенице да су основне полуге моћи бившег режима остале нетакнуте, произилази да суштинских промена у ствари нема и да је, следствено, тзв. *звоненом закону олигархије*, само дошло до пуке смене политичких елита. Како нису извршене структурне промене система, практична последица тог преврата свела се на поделу државних синекура као плена. Још једна револуција претворила се у резолуцију.

Циљ овог текста, међутим, није указивање на уочљив раскорак између предизборних обећања владајуће олигархије у Србији – то јест, истицања оне овештале разлике “између идеала и стварности” или пуког евидентирања онога што је горљиво наметано као пожељна друштвена вредност – и онога што је од тога остварено. У те сврхе било би довољно само сачинити листу главних упоришних тачака у предизборној кампањи ДОС-а, па упоредити оно што би требало да

представља његов изборни програм са стварним стањем у битним сферама економског, политичког и друштвеног живота. (Уосталом, предизборна обећања су, како је то говорио стари циник Черчил, проблем оних који верују у њих, а не оних који их изричу)

Но, чињеница да ДОС није остварио срж онога што се еуфемистички назива његовим предизборним програмом послужиће нам као темељ да докажемо много важнију и свеобухватнију тезу – да нова политичка елита, објективно, тај програм не може ни остварити!

Разлози за овакву тврдњу су двоструки. Једни се тичу особина садашње владајуће олигархије, а други се тичу социјалне структуре као суштинског носиоца онога што се у речнику политичке пропаганде назива променама. Често се, наиме, као ограничавајући чинилац истиче да је садашња политичка елита састављена од представника осамнаест различитих, чак и потпуно супротстављених политичких програма, те да стога њени наступи нису увек усаглашени и синхронизовани. И мада је у формалном смислу то мање-више тачно, та политичка љуштура не објашњава оно што чини језгро ове власти, и у чему су истоветни и чврсто везани свих осамнаест поседника политичке моћи после 5. октобра 2000. године. То су њихова *неутажива тежња за влашћу, охолост, и ароганција*.

Јер, чиме се него голим властодржачким поривом могу објаснити многе, међусобно супротстављене политичке трансформације већине чланова нове елите – сигурно не постојаним и утемељеним политичким начелима и уверењима. Тако јучерашњи високи комунистички “дужносници”, преко ноћи, на волшебан начин утерују демократског бога у људе. Валтазар Богишић је за такве имао добру изреку: “Што се грбо роди вријеме не исправи”.

Када, наиме, говоримо о комунистичком педигреу владалачке номенклатуре, о томе се не изјашњавамо у вредносном смислу, то јест, да ли је та припадност нешто добро или лоше. За овај приступ проблему то је без значаја. Али, значајно је то да њихов комунистички “свјетоназор” има улогу, правничким језиком речено, неподобног покушаја. Јер, они који су са жаром острашћених фанатика бранили самоуправљање као коначно пронађени камен мудрости, и несвојинску концепцију друштвене својине као почетак одумирања државе и права, сада би и даље да воде, заводећи још једну апсолутну хармонију, овога пута саздану од тржишне привреде и поштовања људских права. Но да није то она коза којој су поверили чување купуса?

Нажалост, најбољи пример њиховог поимања државе и политике јесте њихов однос према *институцијама*. Сувишно је наиме подсећати у чему је значај институција у изградњи и очувању сваког цивилизованог поретка; њихова улога надилази оквире политичког система и, у крајњем случају, представља израз националног достојанства. Стога, уколико садашња политичка елита стварно има циљ да земљу врати у међународну заједницу, она би се, пре свега, потрудила да успостави стварни а не само декларативни систем поделе власти на судску, извршну и

законодавну, и да на делу омогући правну и социјалну сигурност као минимум људског достојанства – да би се тако према наведеним проблемима односила на начин примерен држави. Наравно, то подразумева управо оно што ДОС није у стању да уради: уместо постојеће, искључиво персоналне замене носилаца јавних функција, на делу је природна последица њиховог схватања власти као права на пљачку. У одсуству бескомпромисне и делотворне промене институција и легализовања своје политике деловањем тих институција, једино у чему је ДОС био успешно доследан јесте *непоштовање* институција. На делу је новокомпонована верзија овешталог, многим првацима ДОС-а тако пријемчивог и саморазумљивог комунистичког начела власти неспутане било каквим законима, вођене искључиво револуционарном сврсисходношћу. Типичан пример тога је изручење Слободана Милошевића Хашком суду – и то не само због чињенице да су Срби ушли у историју као први народ на свету који је странцима испоручио свог бившег председника да му суде као злочинцу, већ и због начина на који је то учињено.

Док се власти труде то да оправдају позивањем на магловите вредности “кооперативности” са међународном заједницом, остаје сурова чињеница неспособности нових (заправо духовно и политички сасвим старих) властодржаца да за годину дана своје владавине против Милошевића и његове камариле подигну било какву озбиљну оптужницу, а камоли да их осуде због недела која је тадашња опозиција – а садашња власт – жучно истицала у својој предизборној кампањи.

Премијер Србије је ради доказивања верности америчкој геополитици и стицања њене милости, анархистички отклонио уставно-правни поредак државе у којој “уредује”. Да ли је, при том, занемарљиво што се тај политичар, који тежи да докаже да припада свету европских државноправних традиција, понаша као снисходљиви представник неке банана-републике? Јер, проблем није у форми, већ у самој сржи ствари – у питању је суштинско политичко опредељење премијера Србије, као израз његове политичке воље. Наиме, било да је реч о Косову и Метохији, веронауци, приватизацији, фабрикама цемента или дувана, Цанетовом авиону, он самовласно октроише политичке одлуке, не замајавајући се Уставом, Скупштином, законима, правосуђем. “Истина је да је често говорио да су закони нужни у земљи, али му је опет кашто излетела реч *да је боље владати и управљати без закона јер, вели, овако се човек веже за артију, па не може да чини ни зла ни добра*, и по свој прилици ово ће бити његово право и свагдашње мненије,” писало се за Милоша Обреновића, у вазалној турској провинцији Србији. Но, тако се дан данас понаша и премијер Србије у својој тежњи ка “европским интеграцијама”.

Протекло време – од 5. октобра 2000. године до годишњице “мирне револуције” – кадровске комисије ДОС-а, као аутентични следбеници некадашњих кадровских комисија Социјалистичког савеза радног народа, искористиле су на начин који осликава схватање *државе као плена*: у минулом периоду, у препознатљивом стилу старог режима, дељене су синекуре по традиционалном “буразерском” принципу. Десетине хиљада људи, оличења нове “морално-политичке подобности” чија је најизразитија особина снисходљива послушност, распоређено је по новој хијерерхији моћи. Како, са становишта суштинских промена у друштву, таква

“кадровска комбинаторика” има ефекат ударања прутом по води, није чудо што је народ луцидно закључио да више не важи стара изрека “сјаши Курта да узјаши Мурта”, већ да сада и Курта и Мурта заједно јашу. Та опаска представља језгровит израз, суштину нове власти.

На основу изложеног, очигледно је да многи “лидери” ДОС-а нису разумели смисао и циљ друштвених покрета и побуна у Србији од 1988. године до данас, као ни своје место у том кретању. Тежња за променама је заправо била тежња за стварање сасвим новог институционалног оквира државе (почев од покрета Срба на Косову и Метохији 80-их година) до новог односа друштва и државе (масовне демонстрације 90-их година у Србији). На том плану ДОС није учинио ништа, осим стварања *привида* о свеобухватној промени старог поретка. О томе најалост неумољиво сведоче чињенице: за првих двестодана своје власти ДОС је донео сто уредби, од којих неке нису чак ни објављене у за то предвиђеним службеним гласилима. (Када је влада Мирка Марјановића донела тридесет уредби, “лидери” садашњег ДОС-а су тврдили да се то дешава само у диктатури.) Досада, парламент је усвојио само тридесет четири закона, од којих се, осим “пакета” пореских закона, остали не могу сматрати од кључног значаја за темељну реформу државе и друштва. У правно-политичком смислу, то значи да је у Југославији на делу ванредно стање, јер су суспендовани Устав и закони – што није чудно, кад се, као што је наведено, има у виду састав садашње политичке елите, сачињене од кабинетских дисидената, бивших послушника бившег режима, људи без визије.

Тиме долазимо до онога што чини главну препреку за остварење прокламованих циљева ДОС-а. Његова политичка филозофија (ако се то тако може звати) представља збркано, конфузно, некритичко преузимање проблематичног појма демократије, који је сведен на формално задовољавање процедуралних принципа, без пратећих либералних и социјалних елемената. Тај концепт уређења друштва, са становишта критичке теорије, био је у дубокој кризи већ крајем 80-их година прошлог века. Усто, нова власт се суочава са темељним тешкоћама посткомунистичких друштава, као што су проблеми политичке манипулације, дивљег неолиберализма, одсуства грађана у управљању, ограничености економске демократије, политичке неписмености, те незаинтересованости и апатије грађана. (Озбиљне анкете показују да је само 7% становништва задовољно извршеним променама, док 45% грађана сматра да Ћинђићев кабинет треба одмах да оде – Стратецик маркетинг; 5. 11. 2001. године.)

Чињеница да је тако мали проценат задовољан влашћу ДОС-а, у ситуацији када ни један од проблема из тзв. Милошевићевог периода није решен: од 226.000 Срба регистрованих да су избегли са Косова и Метохије тамо се вратило само њих 126; корупција је, и по званичном мишљењу, један од основних проблема у криминализованој држави; подела власти на извршну, судску и законодавну је само декларативна флоскула; обећане донације су у пракси изневерена очекивања; пуко преживљавање грађана је прави показатељ учинка те власти итд. Другим речима, народни ентузијазам и жеђ за променом режима, који и даље представља само дегенерисани облик комунистичке аутократије, олако се и лакоумно крчме.

Наравно, петооктобарски поредак може неко време да истрајава у мамурлуку “демократске диктатуре”. Уосталом, поштовање уставности и законитости по правилу никад не зависи од владалачке благодиклоности, осећања правичности, жеље за развитком и напретком државе и друштва, већ од таквих друштвених збивања кад “нагони мука на невољу”, како каже стих из наше епике.

Сада можемо одговорити на питање зашто ДОС не може испунити своја обећања, цитирајући један извод из кинеске конфучијанске традиције. Наиме: “Упиташе ученици свога учитеља: ”Чиме једна држава нужно мора да располаже ако жели да људима донесе слободу и правду?” “Њој су потребни добра војска, довољно хране и поверење”, одговори им учитељ. Али ученици не беху задовољни одговором. “Којег од ова три добра се држава мора одрећи када не би могла имати сва три?”, упиташе поново. “Армије”, беше одговор. “Да, али чега би се држава морала одрећи када би могла да располаже само једним од преостала два добра; шта је, дакле, апсолутно неопходно да би једна држава опстала и да би могла да влада?” беху ученици упорни. “Поверење, без њега нема ни државе ни владе”, беше одговор њиховог учитеља.”

Револуција или резолуција?

Цинична опаска Винстона Черчила да предизборна обећања нису проблем оних који их дају већ оних који у њих верују, добро одсликава стање настало у Југославији после преврата извршеног 5. октобра 2000. године. Нова политичка елита, у јек предизборне кампање, обавезала се да ће у друштву извршити такве реформе које ће вратити поверење грађана у државу. Како је организовани заборав једно од средстава манипулативне владавине, корисно је подсетити се главних тачака тог програма:

Усвајање декларације о хитним променама за доношење новог Устава, ради отклањања постојећег уставног хаоса.

По овом, стратешком питању, није урађено ништа.

Доношење резолуције којом се укида тадашња економска и политичка блокада Црне Горе; отпочињање преговора са легалним руководством Црне Горе о карактеру и функцијама будуће државне заједнице Црне Горе и Србије.

Ово предизборно обећање ДОС је у потпуности остварио.

Доследна примена резолуције 1244 о Косову, очување територијалног интегритета и суверенитета Србије, гарантовање права на миран и сигуран живот свим становницима Косова и подстицање њихове интеграције у нове демократске институције земље; решавање питања отетих и убијених лица након доласка КФОР-а.

Само делимично остварено.

Доношење закона о смањењу броја министарстава барем за трећину, ограничавање броја потпредседничких места на највише три; смањење броја скупштинских одбора и комисија за трећину, а особља скупштинских одбора и комисија такође за трећину.

На овом примеру се најбоље види схватање државе као плена. Србијанска влада има 7 потпредседника. Када се упореди број становника Србије и Кине, и када би Кинези процентуално следили број потпредседника владе у Србији, онда би имали 1050 потпредседника. Најмоћнија држава у европи, Немачка, има само једног потпредседника, који је уз то и министар спољних послова.

У деоби плена, посебно место заузима дипломатија, која је постала место за награђивање заслужних следбеника владајуће коалиције, без обзира на њихову стварну умешност и знање. Чињеница да је број амбасада повећан, а не смањен сразмерно сиромаштву државе, само потврђује наведену констатацију.

Поред изложеног, десетине хиљада нових чиновника, партијских активиста, запослено је, по принципу политичке подобности, на местима у администрацији, као доказ деловања партијске државе.

Доношење закона којим се свим посланицима и члановима владе забрањује гомилање функција током трајања мандата; забрана да управљају привредним организацијама, као и забрана на чланство у више од једног управног одбора привредних, спортских, научних и других друштвених организација.

Уместо коментара овог предизборног обећања, наводимо податке са званичног сајта Владе Србије (www.srbija.sr.gov.yu):

Председник владе Зоран Ћинђић, председник је УО Фонда за развој Србије.

Потпредседник републичке владе Небојша Човић, председник је УО Дирекције за обнову, Грађевинске дирекције, Акцијског фонда и Републичког завода за спорт.

Гордана Матковић, министар, члан УО Републичког завода за тржиште рада.

Драган Миловановић, министар, председник УО Републичког завода за тржиште рада и члан УО ИМТ (без накнаде).

Жожеф Каса, потпредседник владе, председник је УО “Србијашума” и члан УО Фонда за развој Србије.

Душан Михајловић, потпредседник владе и министар полиције, члан је УО Дирекције за обнову земље, председник УО Југоимпорт – СДПР – без накнаде (именовала га савезна влада пре избора републичке владе).

Потпредседник владе генерал Момчило Перишић, члан је УО Дирекције за обнову земље и Надзорног одбора Агенције за приватизацију.

Потпредседник владе Жарко Кораћ, члан је Надзорног одбора Агенције за приватизацију.

Министар финансија Божидар Ђелић, који је 25. јануара 2002. године на конференцији за новинаре у Влади Србије изјавио да је члан само једног УО, председник је Надзорног одбора Агенције за приватизацију, а члан је управних одбора Београдске берзе (накнада иде у добротворне сврхе), Фонда за развој Србије, Фонда за финансирање недовољно развијених подручја, Дирекције за обнову земље и председник УО Фонда за финансирање незапослености (Савезни фонд, за члана именован као министар републичке владе).

Министар за саобраћај и телекомуникације Марија Рашета Вукосављевић, члан је УО Акцијског фонда Републике Србије и Фонда за развој.

Горан Новаковић, министар, члан је УО Фонда за развој.

Министар Драган Домазет, члан УО Фонда за развој и члан УО Грађевинске дирекције.

Драгослав Шумарац, министар, члан УО Републичког завода за тржиште рада, члан УО Грађевинске дирекције и Савета општина Колубарског округа.

Слободан Милосављевић, министар, члан је УО Републичког завода за тржиште рада и члан УО Више пословне школе.

Гашо Кнежевић, министар, члан УО Републичког завода за тржиште рада.

Горан Питић, министар, члан УО Агенције за приватизацију и Фонда за развој Србије.

Премијер, потпредседници владе и министри чланством у управним одборима потпуно су обесмислили њихову улогу, јер тако управљају сами собом и сами себе “контролишу”, а поједини за све то примају и високе месечне накнаде.

Изгласавање резолуције којом се нова Влада обавезује да у року од 100 дана стави на увид надлежним скупштинским одборима све тајне полицијске досијее прикупљене о грађанима, осим у случају када се ради о потребама државних органа за вођење кривичних поступака у обрачуна са криминалом.

Како од овог предизборног обећања није било ништа, у јавности се, с обзиром на нарастајући криминал у друштву, резигнирано констатује да је, што се тиче полиције, само једна фракције Државне безбедности сменила другу.

Усвајање резолуције којом ће сви чланови Владе и народни посланици бити обавезни да објаве преглед свог имовинског стања и имовинског стања чланова најближе породице на дан ступања на дужност, као и на дан напуштања дужности. Народни посланици и чланови Владе биће обавезни да јавно евидентирају поклоне, новчане прилоге и донације примљене током трајања мандата приликом службених посета и обављања осталих јавних функција.

Већина “носилаца јавних функција” није обелоданила своје имовинско стање. Како је то лаконски одговорио премијер Србије, то није учињено “због неузнемиравања јавности”.

Доношење резолуције којом се од Народне скупштине Републике Србије захтева да одмах обустави примену оних закона који производе огромну штету Србији; стављање ван снаге постојећих закона о универзитету и о информисању, укидање закона о “одузимању необрађеног земљишта сељацима” и закона о “председничким привилегијама”; обустава примене закона о приватизацији до доношења одговарајућих измена по хитном поступку; као и укидање таксе за излазак из земље.

Из ове множине предизборних обећања, ДОС је само нека делимично остварио.

Ангажовање реномиране, независне ревизијске куће која ће бити задужена да изврши ревизију буџета и обави темељан преглед финансијског пословања Скупштине и Владе током претходних мандата, као и да утврди податке о евентуалним ненаменским издацима, злоупотребима, малверзацијама и сл. Ова ревизорска кућа ће дати предлог на основу којег ће Скупштина и Влада усвојити прописе за спровођење максималне штедње у пословању јавних институција (рационализација возног парка, опремање кабинета и осталих службених просторија, репрезентација итд.).

И ово предизборно обећање има значај ударања прутом по води. Осим једне карикатуралне акције, када су министри, пошто су претходно довезени колима до Теразијске чесме, пешке отишли до зграде Владе и Скупштине, по овом питању није учињено ништа (ако не рачунамо луксузне црне лимузине затамњених стакала, приватне авионе у служби Владе, дочек Нове године у Абу Дабију итд.). Узгред, да ли су за ово друштво-државу кориснији издаци за дипломатију од 200 милиона ДЕМ или финансирање трошкова школства, здравства и социјалних програма?

Формирање независне комисије експерата која ће преиспитати све релевантне документе које је тадашња власт држала у тајности, а односе се на вођење унутрашње и спољне политике Србије и Југославије у периоду 1987-2000 године, као и садржај свих разговора и преговора високих државних функционера, који су предодредили судбину нације у овом раздобљу.

Као и већина изборних парола, и ово је остало само празно обећање. Када се има у виду састав владајуће коалиције, очигледно је да би многи од утицајних лидера ДОС-а најрадије заборавили своју политичку прошлост. Од свих пропагандних флоскула нове власти, ову је најбрже прекрила “зелена трава заборав”.

На основу изложеног, очигледно је да од темељне промене система, успостављеног још 1945. године, нема за сада ништа. Поред недирнутих основних механизма старог поретка, посебну опасност представља организовани криминал, који је постао снажан економски чинилац. Шверц цигарета, нафте и робе широке потрошње, трговина наркотицима, не само да нису сузбијани, већ се показују тако жилавим да је премијер Србије драматично саопштио јавности да је текућа година пресудна, у којој ће се одлучити “или ми или они”.

Чињеница је, међутим, да у друштву и даље постоји огромна енергија која тежи стварним, суштинским променама, стварању стабилног и просперитетног политичко економског система. У том смислу, садашња власт се заснива на тзв. *негативном легитимитету*, јер је њу изнедрио широки народни отпор анахроној и аутистичној бившој власти. Оправдање владавине нове политичке елите треба тражити у њеној симболичној персонификацији удружене, заједничке алтернативе владавини СПС-а и ЈУЛ-а, а не у позитивном одређењу и прихватању конкретног и делотворног политичког програма. Јер, јасно је и на први поглед, да је ДОС састављен од толико програмски супротстављених одређења, да у идеолошком смислу представља типичан пример политичке конфузије.

Проблем негативне легитимације настаје стога одмах по остварењу циља који је окупио толико разнородне и у друштву различито и неједнако утемељене, или чак неутемељене, политичке снаге. Нема никаквог рационалног разлога очекивати да ће на том суровом, брисаном политичком простору опстати само они чија политичка воља представља израз политичких циљева и вредности већинског дела друштва. Поред низа унутрашњих чинилаца, у том погледу незаобилазан је утицај тзв. међународног фактора који ће подржати сваку политичку групацију која, пре свега, одговара његовим интересима.

У догледној будућности такав развој догађаја – услед непостојања унутрашњег консензуса о циљу и правцу друштвених промена, неделотворности и козметичких промена система, као и тежње великих сила ка одржавању тињајућег сукоба на Балкану – може условити једино да југословенско друштво остане, у цивилизацијском смислу, *зона сумрака*.

(Чланак објављен у зборнику *Биланс промена*, априла 2002. године у Кикинди.)

Предраг Голубовић рођен је 1954. године у Пријеполу. Дипломирао на Правном факултету у Београду, где је 1999. године докторирао са радом под називом

Правно-политичка садржина распада СФРЈ. Последњих тринаест година активно учествовао у борби за политичке слободе у Србији. Од 1992. до 1996. био један од функционера Српске народне обнове. По престанку рада СНО основао удружење Српска народна одбрана за Србију и Црну Гору, чији је председник. Ради као правник и живи у Београду.

Алберто Мингарди **ЗАШТО СЕ ЕВРОПСКА УНИЈА СУПРОТСТАВЉА СЛОБОДИ?**

Постоје многи разлози зашто би слободари (libertarians) требало да буду врло скептични према новој националсоцијалистичкој држави која се ових дана формира на тлу Старог континента под безазленим именом »Европске уније«. Ако бисмо погледали мало уназад, у време педесетих година прошлога века, идеја о Европској унији изгледала је као прави корак у правцу драгом сваком слободару. Обећавала је слободну трговину, мање баријера, више слободе. Јединствено европско тржиште било је дефинисано као »простор без граница на коме ће слободан проток робе, људи, услуга и капитала бити гарантован одредбама Тачке 7, Уговора и у Риму и Мадрихту«. Морамо, међутим, имати на уму да је привреда врло условљена законском регулативом: разни уговори и важни међународни привредни договори створили су комплексан законски оквир. Ово је изузетно важно у случају Европске уније која поседује сопствено законодавство, што није случај са ГАТОМ (GATT) и сличним међународним економским договорима који се одвијају на нивоу међудржавних односа. Тај законски оквир одражава се у многобројним прописима сачињеним на основу разних уговора којима су европске институције овлашћене да спроводе агресивну “хармонизацију” врло детаљно разрађених стандарда у односу на добра, услуге, и пружаоце тих услуга. Производећи хиљаде и хиљаде страница врло подробних инструкција, овај систем намеће непотребно високе и тешко примењиве стандарде и прописе.

Стога, искорак из једног мање-више “либералног” законског оквира, замишљеног да у целој Европи заштити људе од неправедне дискриминације у односу на домаће становнике земаља-чланица, и да одбрани опште право на слободу кретања у циљу пружања услуга, у нешто посве супротно, био је врло кратак – можда и због тога што је Европа одвајкада припадала “и Адаму Смиту и Колберу”, како је то казао Антони де Жасе (Anthony De Jasay). Истина, у почетку било је сасвим супротних тенденција у Европској заједници – оних које су ишле у правцу слободног тржишта и минималне пан-европске владе (за какву су се залагали Луиђи Ејнауди (Luigi Einaudi) и Лудвиг Ерхард (Ludwig Erhard), и других које су водиле јакој централној власти (по узору на федерализам виђен очима Александра Хамилтона, једног од раних америчких председника и аутора “Федералистичких списа”). У овом смислу, Вилхелм Репке (Wilhelm Röpke) заслужује признање за своје радове о Европи, и то не само као ватрени критичар Заједнице док она још није представљала више од

заједничког тржишта (пратећи идеје Адама Смита), већ и због оштре критике колективистичке економије као неминовне последице уништења међународне поделе рада разним рестриктивним привредним мерама, узajмном контролом, и државним планирањем – подробно описаним у његовој чувеној књизи *Међународна економска дезинтеграција* (Wilhelm Röpke, *International Economic Disintegration*, Philadelphia: Porcupine Press, 1978 (1942)). По Репкеу, наиме, сама идеја Европске заједнице настала је као последица непоткрепљеног интелектуализирања, бирократске надмености, и склоности сваке државе да не само планира све и свја и убире порезе, већ и “хармонизује” и спаја у неодрживе целине различите народе и културе.

Јер, Репке је наслутио оно што је данас сасвим очигледно свим поклоницима слободе: да, мада један од најважнијих аспеката Европске уније, слободно тржиште није и најважнији. Мимо заједничког тржишта, наиме, циљеви ЕУ садрже и заједничку спољну и безбедносну политику, заједнички правни систем, тесну сарадњу у домену унутрашњих послова и унутрашње политике земаља-чланица, разгранату пан-европску социјалну регулативу, уско усклађене законе за заштиту човечије околине, и, наравно, установљавање заједничке валуте, евра. Све заједно има за циљ “процес стварање све чвршћег јединства између разних народа Европе”. (Што Европској унији уопште није сметало да уништи СФР Југославију – прототип управо тако схваћеног Новог светског поретка – прим. уред.)

Манифест са Вентотенеа (Ventotene)

»Све чвршће јединство« показало се, изгледа, само као еуфемизам за централизовану, номинално федералну државу. А то је управо и био сан бившег италијанског лењинисте и стаљинисте Алтијера Спинелија (Altiero Spinelli) – за кога многи слободари никада нису чули, али који је поред тога био један од главних архитеката заједничких европских институција. За време фашизма, наиме, Спинели се супротстављао властима. Но пошто је италијански фашизам био толерантнији од разних других – па и демократских – режима, ни он ни многи други његови противници не беху побијени већ интернирани на Вентотене, острво у Гаетанском заливу између Рима и Напуља.

На Вентотенеу Спинели није робијао сам, већ у друштву бројних других политичких преступника међу којима је било и “Европских федералиста” које је предводио Ернесто Роси (Ernesto Rossi). Роси, пре тога шеф антифашистичке групе “Правда и слобода” (Giustizia e liberta), после Другог светског рата постао је један од најистакнутијих италијанских заступника “Трећег пута”, политички између социјализма и неспутаног (laissez-faire) капитализма. Између осталог, Роси је био пријатељ са Луиђијем Ејнаудијем, горе поменутиим заговорником слободног тржишта и будуће Европске заједнице. Ејнауди, економиста познат у академским круговима као један од најгорљивијих италијанских заступника слободног тржишта, као и један од оснивача друштва Монт Пелерин (The Mont Pelerin Society), Росију је слао дела Хамилтона, Џеја, и Медисона, од којих је последњи

највише утицао на његову политичку мисао. Од савремених аутора, Лорд Бевериџ (Lord Beveridge), кејнезијанац и један од противника Лајонела Робинса (Lionel Robbins) са лондонског Економског факултета (The London School of Economics), такође је, не тако неочекивано, имао велики утицај и на Русија и на Спинелија.

То је, значи, политичка позадина Росијевог и Спинелијевог Манифеста са Вентотенеа, кључног дела европског федерализма. Тај Манифест је имао огроман одјек, инспиришући већину политичара и теоретичара који су писали програме новонастајућих, постфашистичких италијанских политичких партија. По завршетку Другог светског рата, Манифест је постао и основни документ европског Федералистичког покрета.

У Манифесту са Вентотенеа, Спинели и Роси заговарали су тезу да је Федерална Европа примарни циљ поратне Италије, јер радници и комунистичких и капиталистичких земаља морају бити “ослобођени”. Не тако неочекивано, узимајући у обзир Спинелијеву политичку прошлост, Манифест је деловао као комунистички трактат. “Слободна и сједињена Европа”, тврдило се у њему, “мора одмах у потпуности оживети историјски процес борбе против друштвене неједнакости и привилегија. Све старе, конзервативне структуре које су кочиле овај процес су се или урушиле, или се урушавају... Да би одговарала нашим потребама, Европска револуција мора бити социјалистичка”.

Спинели је сматрао да ће се докрајчивањем европских националних држава постићи и неке друге предности. “Многобројни проблеми који трују међународне односе на нашем континенту показали су се нерешивим: повлачење граница кроз етнички мешовите крајеве, заштита мањина, питање лука за земље без изласка на море, балканско питање, ирско питање, итд. Сви ти проблеми лако би се решили у оквиру Европске федерације”.

И у наше време, ово бесумње представља визију Европе какву заговарају представници федерализоване Европе, то јест, владе Француске, Немачке, и, наравно, Италије. Стога ваља поближе размотрити последњи састанак ЕУ у Ници, чији су се учесници сложили око неких решења које би Спинели и његови пријатељи вероватно свесрдно подржали. Једно од њих је такозвана “хармонизација” или интеграција европске одбране, која би временом довела до јединствених европских оружаних снага. Друго је било инсистирање на процесу хармонизације законских и судских система и националних полиција, што би требало да доведе до неке врсте заједничког европског законског система. Треће је било предлагање дефинитивне и недвосмислене потврде заједничке европске државности: доношења Устава Европе.

Састанак у Ници

Све се то, у већој или мањој мери, могло наћи већ у нацрту Уговора из Нице, обелодањено документом названим “Мишљење Комисије у вези са Чланом 48

Уговора о Европској Унији, по сазивању Конференције делегата влада земаља-чланица у циљу амандмана на Уговоре”. Нужно је, међутим, објаснити тачно шта се под овим насловом крије.

Пре свега, заједничка војска. Оно што је овим папиром предложено није се односило на неке додатне европске снаге, већ на реорганизовање командне структуре постојећих армија. Наиме, у то време ниједна европска држава није имала намеру да повећава своје војне ефикасности и трошкове, те су се усредсредиле на преустројавање војно-политичке структуре у Бриселу. Уместо да развију некакав међдржавни или натовски прилаз проблему, одлучили су решење да траже на Европској комисији и Савету министара, који су на самиту у Келну установили специфичну војну формацију названу Еврокорпус (Eurocorps). Ова формација се пре неколико месеци први пут појавила на Косову и треба да претставља нуклеус неке будуће Европске армије.

Друго: заједничка полиција и судство. Врло је важно разјаснити шта се догађа на овом плану; оно што се предлаже јесте међусобно уважавање судских пресуда, то јест, координација судске праксе. То се већ увелико дешава и у оквиру Европске Уније и широм света: већ се примењују врло детаљни међународни уговори који, рецимо, усклађују издржавања казне у једној држави са њеним наставком у другој, те гарантовање превода целокупног судског поступка на језик оптуженог у судницама њему страних земаља, и слично. Међутим, оно што се даље предлаже јесте нешто много свеобухватније, и амбициозније – ништа мање но стварање општег законодавства на нивоу целе Уније. Тако ће се догодити да се окривљени изводе пред суд не због тога што су се огрешили о шведски, португалски, енглески, или француски закон, већ о општи, европски. Ово је заиста нешто без преседана, и има дефинитиван циљ: наиме, паневропски законски оквир захтева и паневропску полицију. Према томе, већ сама таква идеја одређује Европску Унију као полицијску супердржаву.

Треће: оправдање свих ових мера налази се већ у новом, “Европском уставу”, без обзира што се он тренутно зове само “Повеља основних права и слобода”. Тај документ, међутим, није никакав Закон о правима човека – јер, као што слободари, пре свега они из САД, добро знају, доношењу било каквог устава морала би да претходи слободна политичка борба. У Америци се такав сукоб одиграо између Федералиста и Антифедералиста, омогућивши успоставу уравнотеженог устава. Нажалост, нешто слично се још није догодило у уједињеној Европи, где држава одлучује шта јесу или нису одређена права, и по свом нахођењу их укључује у устав. Све то се, наиме, догађа без ичијег озбиљнијег супротстављања. Уместо тога, становништву се намеће политичка, историјска и социолошка фикција ткзв. “самоограничавајуће власти”.

Уклањање опозиције претераном опорезивању

Ница је заправо представљала само последњи корак ка “Европи Колбера (неумољивог француског министра економије за време Луја XIV)”: то јест, покрет

ка строгој централизацији свих политичких одлука у Брислу и то потпуном хармонизацијом свих законских оквира, и уклањањем онога што економисти зову “пореско надметање”. Наиме, не би ли онемогућио сваку пореску разлику, Брисел је наумио да спречи сваку, макар и најмању шансу да грађани ЕУ “гласају ногама”, селећи свој капитал из социјалистичких земаља у оне са нижом пореском стопом. Тријумф “Колберове Европе” јесте заправо смрт идеје о Европи слободног тржишта, јер наступајућа “хармонизација” очигледно има за циљ да елиминише сваку добит постигнуту слободним кретањем капитала и рада. Јер, ако је слобода кретања капитала дозвољена у оквиру политички потпуно интегрисаног система – у коме свака држава, област, или град имају истоветне пореске законе – онда такво кретање нема никаквог смисла.

Вилхелм Репке заслужује зато признање за своја предвиђања да “Европа Колбера” – која у себи садржи идеју опште и све веће централизације – јесте заправо смртни ударац самој идеји и историјској пракси Европе. Јер, Европа по мишљењу многих умних људи – рецимо, Ралфа Рајка (Ralph Rajko) из САД или Жана Бешлера (Jean Vaechler) из саме Европе – представља колевку капитализма. То јест, у Европи се одвијало опште такмичење у плурализму све до 1861. године, када су се ујединиле и Немачка и Италија. Пре тога и једна и друга земља беху састављене од мноштва малих државица које су се надметале између себе у веома позитивном, безмало тржишном смислу. И Аустроугарско царство, уништено крајем Првог светског рата (истовремено с појавом нових, социјалдемократски уређених држава) било је заправо плуралистичко и децентрализовано, а његови становници имали су права да се разликују на многе начине.

Инсистирајући на историјским чињеницама, Репке је доказао да је децентрализација, уствари, сама срж Европе: сваки покушај организовања Европе централистички – успостављањем бирократског, централизованог планирања и њеним утеривањем у један једини политички блок – значило би порицање њене баштине. А ова издаја била би утолико гнуснија уколико би се извела у име Европе, злоупотребом самог њеног имена.

Тиме, тврдио је Репке, ми бисмо заправо уништили оно што би требало да штитимо, управо оно што нам Европу чини драгоценом, и незаменљивом у Слободном свету. “Злокобно је то”, писао је, “што икога од нас уопште и морамо подсећати да одређени облици европске интеграције не смеју никада доћи у обзир јер су, уистину, неевропски, центристички, и противни слободи како је виде сви европски слободари. Економски шовинизам, као и привредно и друго планирање на континенталном нивоу, нису никакав напредак у односу на то исто у појединачним државама. Штавише, они су кудикамо гори јер имају многи већи замах и учинак на континенталном него на само државном нивоу... Наиме, поштовање разлика и особености малих животних и цивилизацијских заједница јесу, заправо, основни принципи који нас одређују као истинске Европљане, оне који озбиљно и искрено прихватају сопствену, европску баштину.”

(Објављено априла 2001, на Interactive Forum-у)

Алберто Мингарди (Alberto Mingardi) је уводничар миланског дневног листа *Либеро (Libero)* и придружни члан (visiting fellow) Задужбине за економско истраживање “Атлас” (*Atlas Economic Research Foundation*, Fairfax, Virginia, USA, e-mail: amingard@tin.it). Чланак је првобитно објављен у *The Laisser Faire City Times*, Vol 5, No 13, March 26, 2001.

ПОДОЗРЕЊЕ ЗБОГ МОГУЋИХ НАПАДА

Вашингтон, 24. септембар 2002 (Ројтерс) – Бела Кућа је данас изјавила да би Американци требало и даље да пријављују властима свако сумњиво понашање које би могло указивати на терористичку опасност, без обзира на лажну узбуну поводом тројице муслиманских студената медицине.

“Грађани широм земље би требало да наставе да пријављују све што им се учини сумњивим, а органи реда ће одлучивати јесу ли им сумње оправдане или не”, рекао је новинарима Ари Флајшер, портпарол Беле Куће.

“Ми бисмо волели да све такве информације буду тачне, али, то нажалост није увек случај,” казао је Флајшер. “Но, значи ли то да грађани треба да скрену поглед на другу страну када им се учини да нешто није у реду? Свакако да не!”

Бушова администрација подстиче становнике САД да буду на опрезу због могућих напада после прошлогодишњих удара од 11. септембра.

Међутим, цела иницијатива доведена је у питање поводом прошломесечног случаја када су тројица муслиманских студената медицине заустављени на аутопуту у Флориди, пошто је нека жена полицији казала да их је чула како планирају напад на Мајами.

Полиција их је зауставила на наплатној рампи и затворила читав аутопут пуних 14 часова, не би ли их испитала и претражила њихова кола у потрази за експлозивом. Не нашавши ништа сумњиво, пустила их је на слободу – иначе, сва тројица су држављани САД – назвавши цео случај лажном узбуном.

“Овакви случајеви су тужна опомена шта тероризам може да учини самом бићу наше државе,” казао је Ари Флајшер.

ПЕЧАТНИК

Момчило Селић БАЛАДА О ЈАГЛИКИНУ

Душан Кокотовић – на корицама своје књиге *Људи јачи од времена и судбине* потписан као Душан Јагликин – непознат је писац. Као и многих других, ни њега нема у *Књижевној топографији Београда*, издатој пре неколико година не би ли се овековечио културни геноцид над српским народом. У том замашном и луксузном тому истина има и комунистичких квазивеличина и младих узурпатора, и октроисаних уредника и књижевних критичара – уврштених више због политичке и поданичке подобности него због доброг и значајног писања.

Но Јагликин, на сопствену штету и нашу жалост, подобан изгледа не беше: висок, темељан, оштрих црта, кратке косе – када су се носиле битле фризурае – подругљиво је гледао по редакцији *Студента* и понајвише ћутао. Тадашњи главни уредник, а данашњи амбасадор већ укинута Југославије у Чешкој, узвраћао му је благонаклоним подсмехом. Наиме, да уредник није Србин – будући по мајци Јеврејин а по оцу, судећи по изгледу, Цинцарин – тада нисам био свестан, али изгледа да њих двојица јесу. Нити ми је било чудно у то време да се Јагликину само помоћник главног уредника, муслиман – данас, кажу, у Загребу – радовао као човеку – мада могућем противнику у бескрајном, необјављеном рату између Нас, и Њих. Остали уредници, те 1968. наводно превратничке године, били су међусобно и главноме слични: један будући добитник свих Брозових и постброзових књижевних награда, члан свих књижевних жирија и удбаш од основне школе, један будући лекар, аутор књиге о свом путу од блатњаве, косовскометохијске колибе до звезда, један умишљени српски Толстојевски, један будући аутор једног јединог филма и једне телевизијске поруге босанским Србима у рату 1992-1995, један син Брозовог генерала, те будући позоришни и културни *enfant terrible* и перјаница ЈУЛА, један писац без дела али будући шеф српског ПЕНА и уредник *Књижевних новина*, потом амбасадор у Канади и још неки, такође млади и перспективни. Међу њима се Јагликин, сећајући га се накнадне памети, кретао безмало као ја: обазриво, под присмотром на некоректност, безумље, и, најгоре од свега, слободу.

Јер, за *Људе јаче од времена и судбине* ваљало је много некоректности, безумља и слободе, и још више храбрости, тако ретке међу Србима после Пасјих гробаља, Зиданих мостова, Кочевја, Лисичијих жаркова, Голих отока и безбројних других стратишта Новог светског поретка – тада предвођеног Авангардом пролетаријата, Савезом комуниста Југославије. За тај страх, заправо, нису нам били потребни још Вуковар, Западна Славонија, Крајина, Дејтон, те Косово и Метохија; ћутати и поникнути беше нам наука већ из куће, школе, с радног места и јавног скупа. “Рођени у слободи и стасали у врлини” беху и остадоше само ретки међу нама:

деца било истинских комуниста, било непокорних четника. Зарад континуитета страве сви остали писци осим Душана Кокотовића, алијас Јагликина, тематски су заобилазили безмало све у чему смо и ми и они живели. Но, судећи по *Људима јачим од времена и судбине*, штампаним у Београду после Брозове смрти, Кокотовићу као да још тада беше јасно да ће и Маршалова тиранија личити на шалу наспрам финог, плишаног, научног угњетавања наступајуће, планетарне демократуре.

Јер Јагликин је, по једнима, ликвидиран, док је по другима умро у лудници, такође “у присуству власти”. (Видим га како се смеје, снажним, целим зубима, оштрих очију којих се сећам као плавих, можда и због брида иза њих.) Његову књигу донео ми је 1992. Слободан Савић, електроинжењер с Озрена, као највећу драгоценост коју је могао понудити једном заљубљенику у живу реч. Дубоких, смеђих очију, предајући ми је као Свето Писмо, рекао је: Прочитај! И, вративши се са зараћеног, попаљеног и ојаћеног али пркосног Озрена, заронио сам у дело човека коме сам се чудио још за време Јулских демонстрација 1968, док је на Филозофском држао говоре који су слутили на смрт, стрељања, полом, и зло. У гомили одакле сам га слушао, један црни момак, оштрог лика, понављао је безмало себи у браду да не знамо “шта су митраљези!”, али ни његову ни Душкову позорност нисам тада разумео. “Какви митраљези!?” суздржавао сам се да не викнем, но, већ недељу дана потом, гледајући у успаљене очи пуковника ЈНА, оца једне другарице се факултета – док је дрхтећи говорио као “све студенте ваља пострелјати!” – почео сам се будити. Војников поглед (вероватно косовца стасалог на једном од губилишта 1941-1956) – а не ни Јагликинови смушени, придављени, метафорични говори, нити речи допола виђеног момка у мраку под липама Филозофског факултета – запутио ме је стазом која је Душана Јагликина (кажу, да му се мајка звала Јаглика) повела у смрт па, изгледа, и у заборав, а мене већ ко зна куд.

Одлучивши да први број овог часописа објавимо на Светога Луку 2002. године, пропустио сам, као много пута дотад, да мислим на непредвидљиво. Ко је, наиме, могао знати да је Душан Кокотовић, “Вебер у пролазу” (псеудоним из *Јежа* и другде), неухватљив до мере наслућене тек пре десетак година, када сам некадашњег главног уредника *Студента* питао за њега. Није се, истина, више ратовало за Вуковар али јесте за Босну и Херцеговину, а уредник је већ предавао на некој Књижевности (Југосветској или Светској), и важио за стручњака за Чехе: Кундеру, Хавела, Храбала, Шкворецког и остале. Нехајан на судбину одстрањених непоћудника из Ужје Србије – а камоли из неких других, наводно српских “простора” – није ми могао, или хтео, задовољити знатижељу. Јер судећи по лику, понашању, претпостављеном мајчином имену и сопственом презимену, Кокотовић је долазио из крајева “реметиљачког фактора” (како Мађари испрва називаху Хрвате) а љубитељ и поштовалац Чешке школе за такве није имао разумевања, називајући их – наравно не у лице – цуцама, гегулама, или сељоберима. Јагликинова невоља, наиме, беше чисто српска – и не знајући за Владу Николаја Велимировића и његове погледе на Европу, презирао је Културу (с великим К) а љубио Лепоту, Истину и Правду, међу школованим горштацима обично побркане с Уметношћу. Некадашњем главном уреднику, патентираном београдском

дисиденту, заљубљенику у Прогрес, материјално благостање и средњоевропску комоцију, и уметност нажалост стајаше безначајна: омањи, обал, и мангупски, варошкапијски осмехнут, у Култури се још и сналазио док од уметности није ни покушавао да живи, ни превођењем Кундере. Ко је честит, наиме, могао предавати Лепоту, Истину и Правду – па и Уметност – на Југосветској (или Светској), када је њих одувек било немогуће дефинисати већ једино препознати, и волети? Како без академских, и помодних мерила терорисати студенте и јавност, и чиме убеђивати урођенике да њихови мера и укусу нису битни? (Зато је, претпостављам, и један члан Српског клуба од свог професора Књижевности недавно чуо да похађа погрешан факултет, јер тражи смисао литерарног дела. Парафразирајући Хемингвеја (“Ко тражи поруку, нека иде на пошту!”), професор – цењени лауреат безначајног опуса, такође члан безбројних жирија, увек уморног, блазираног, безосећајног лица – само је изговорио што бивши главни уредник, његов колега, није имао потребе: Јагликин, наиме (као и поменути студент) осећао је жестоку глад за Смислом а то се на Југосветској није толерисало, без обзира на све чешће јавне позиве обојице професора на “толеранцију”.)

Наиме, смисао је могао одвести студенте па и читаоце до духовног, моралног и антрополошког – а не само естетског – вредновања написаног. Душан Кокотовић, безречно оштар у свом зеленом, сомотском сакоу, мајице уз снажан, преплануо врат, двојицу професора књижевности и остале из чаршије подсећао је на свет ван књига, на речи са смислом и значењем, не искључиво звуком и зваком. Да се за реч може погинути уважени професори су знали, мада посредно; да се за њу мора живети, претпостављали су, опет на основу записа. Но жив, Јагликинов пример нису могли трпети: пред њих је истурао гадно огледало у коме су се видели какви јесу, а не какви се међусобно хвале и награђају. Стога ми, претпостављам, некадашњи главни уредник и будући амбасадор није ни одговорио када сам му, усплахирен, 1992. рекао да ваља учинити све да се уморени Јагликин не заборави, да му се радови прикупе и наново издају, а да се и “критика” меродавно позабави њима. Душан Кокотовић, очигледно, није припадао ни Култури ни Књижевности, већ живом билу свог народа – чију је чемерну историју после “Ослобођења” 1944. описао у једној танкој, брошираној књижици – не много дебљој од, рецимо, *Микаила – Сребрне двери* Всеволода Иванова, или *Бабелеве Црвене коњице*.

Таква књига, чудом објављена 1985, а писана безмало десет година раније, и дан данас остаје недоступна и Критици и Култури овога народа – као и када сам 1980. пред Окружним судом у Београду тврдио да не можемо у Будућност са *Деобами* Добрице Ћосића без нечега макар налик Шолоховљевом, од непознатог белогардејског аутора украденом, *Тихом Дону*. За своје речи сам тада добио седам година затвора, Јагликин за своје утуљење, а млади студент, члан Српског клуба, подсмех и покуду свога професора, за кога не бејаш ни чуо када су ме одвозили марицом у затвор. Подсећајући се тих времена – када се главни уредник хвалио насловном страном са Круикшанковим гравирама из *Алисе у земљи чуда* (као врхунцем субверзивне, антибродовске делатности) – помислио сам и на моје саучеснике при издавању првог југословенског самиздата, за који смо били изведени пред судију за прекршаје и оцрњени у штампи. Мада данас и Б92 издаје

некакав “Самиздат”, новцем добивеним са Запада, судбина *Часовника* као да одсликава сву тугу наше књижевне сцене не само тог доба. Наиме, комплементарна Јагликиновој, та прича – о једној корисној будали (мени), једном комунистичком дисиденту, једном лажном бунтовнику, и једном апатриду – штошта објашњава и данас; претпостављам да се имена остале тројице аутора могу наћи у свим антологијама Српске књижевности па и у *Књижевној топографији Београда*. Јер, најпознатији од њих – иначе изузетно даровити прозни писац – као партизански комесар, целат и убица беше Србе таманио и ниподаштавао, а други – иначе добар песник – фебруара 1980. беше сведочио против мене на мом суђењу за вербални деликт, док трећи – врло проницљив есејиста – беше одавно схватио да није Србин већ Рус мојсијевског порекла, затечен злим поднебљем и горим окружењем. Покушај, наиме, да се направи часопис отворен забрањеним и онемогућеним писцима власт је 1979. оценила као неприхватљиву политичку диверзију, а да се ни у наше доба ништа није променило сведочи, рецимо, и судбина једног талентованог, истински субверзивног младог београдског песника, спреченог да објављује игде сем у *Дверима* јер, наводно, “није познат”.

Но, где моју *Клуну* 1968. године нису хтеле да штампају управо моје колеге из *Студента* и *Видика* (пошто је, по речима тадашњег главног уредника, “повлачила робију”), уредник *Просвете* готово двадесет година потом преварио се да објави Јагликина. Колико су се он и Јагликин познавали, и какав је однос био међу њима, не знам. О Кокотовићу ми иначе нико ништа није могао казати мимо његовог истинског презимена и приближног времена рођења – између 1937. и, рецимо, 1941. И, као што не постоје никакви биографски па ни библиографски подаци за једног од најбољих српских писаца свих времена – Станислава Кракова, аутора сјајне, књижевно бесмртне апотеозе српске храбрости у ратовима између 1912. и 1920. године – тако је и све у вези с Јагликином апокрифно или, још горе, анегдотално. Дознао сам, тако, да Душан Кокотовић ипак није био сарадник Удбе, како се по чаршији причало – мада сам и без тога могао јамчити да аутор *Мелине проститутке*, *Ице капетана*, *Злог доба* и других прича из *Људи јачих од времена и судбине* никако није могао бити жбир већ само човек толико зазоран на ухођење да га је већина познаника пригодно сматрала параноичарем. Такође, речено ми је да Јагликин није био “ликвидиран”, како се говорило, већ да је умро од ретког, прогресивног сушења мозга у душевној болници.

Да је проблем са Јагликиновом прозом дубљи но сам и ја у својој стеченој подозривости могао претпоставити, показало се и приликом састављања овог броја: сарадници којима сам предочио *Људе јаче од времена и судбине* су у њима видели или документ, или “стварносну прозу” из Шездесетих. Неки, и сами писци, осетили су лепоту и величину Јагликиновог дела – разочаравши се, међутим, последњом, десетом причом, *Високоморални убица*. Немајући непосредног искуства са неким београдским уредницима, нису могли ни појмити да се књижевни текст може делотворније уништити благим витоперењем него тврдом и непорецивом забраном. Наиме, *Високоморалног убицу* јесте написао Душан Кокотовић, али га сам сигурно никада не би ставио уз осталих девет приповетки које чине романескну целину, већу од пуке збирке. Пошто се као уредник потписао још један песник који је на

суду сведочио против свог пријатеља (случај *Вунених времена*), искључено је да се *Високоморални убица у Људима јачим од времена и судбине* јавио случајно. О вештацима из тадашње *Просвете* да се рећи много, али да нису познавали књижевни део свог заната, не. Као што је, рецимо, мени уредник *Дуге*, изменом једне једине речи у неколико страна текста успевао померити смисао целог написа (за *то* је потребан дар), или, као што су уредници НИНА успели да понављањем једног, искасапљеног пасуса моју *Страву* донекле обезубе, тако је и надодавањем једне параноичне, гадне, и очајничке приповетке на девет ведрих, храбрих мада такође дубоко потресних прича, *Људима јачим од времена и судбине* ударен печат дилетантства. Укратко, уместо да Јагликинова књига буде један од наших најбољих кратких, конфабуларних романа, додатком *Високоморалног убице* она нам је представљена као само још један, безмало промашен покушај казивања нечег дозвољеног једино повлашћенима.

Јер мада се, рецимо, код Михајловића у *Тиквама* и *Фреде лаку ноћ* јављају истински јунаци наших брозовских и пост-брозовских живота: полицијски доушници, Удбини и Косови целати и убице, тамнички кључари, кућни, улични и рејонски тајни и јавни надзорници, дојавници, активисти и слични, тај академик САНУ се њима бави дозирано, инсистирајући на њиховој психопатологији (слично, рецимо, Ћосићу у *Деобама*), док Јагликин тужи о “нашој стварности” јасно, као кос. И незнајући за тежње, рецимо, новије англосаксонске прозе да се одрекне описа у корист чистог исказа, Јагликинових девет бисера – мада неједнаке вредности – чине ниску каквом би се поносила свака велика књижевност, па и она започета већ заборављеним, од многих презреним десетерцем.

Наиме, Јагликин је, очито, био јунак. Јер живети тако нехајно, окружен морално-политички подобним уредницима и осталим марксистички образованим јавним радницима – данас већ устоличеним у бахату и незаобилазну власт – јесте увек било херојство тим веће што, изгледа, Кокотовић није имао залеђа. Ко му је отац био, а ко стриц, тетка или ујак, не знам; да су били моћни тешко да би он завршио у лудници, уморен. Наиме, чудне се каријере и још чуднији опстанци могу тумачити једино познавањем прилика пређутаних “нашом” литературом. Јер, на француско “*Cherchez la femme!*” или латинско *cui bono?*, наши животи захтевали су и додатни, често и несвесни одговор на питање над питањима: “а где је ту Служба?” Ко за кога ради преиспитујемо се стога и данас, у зрелим годинама или старости. Но, ни литерарног решавања таквих загонетки Кокотовић се није либио: горштак, благо, ћутке презрив наспрам асвалта, разговарао је с курвама, убицама и сецикесама и, на свој и наш ужас, састављао повест масовног злочина који је морао довести и до Вуковара, Кравица, Медачког цепа и Кумановског “споразума”. И, мада је наше Откровење још далеко, својим делом и животом предочио нам је да јама којом слободно падамо ипак није “бездно” – да се окористимо лошим изразом још једног “нашег” угледног, чаршијског аутора.

Кобно, стога, и по наше потомке биће читање српске “књижевности” друге половине двадесетог века. По свему судећи намерним разарањем наше баштине – како друкчије тумачити вишедеценијски јавни, академски и институцијски мук о

комунистичком терору и удбашкој и косовској подлости, и подржавање “уметности” безнађа, бесмисла, досетке, те помодног, ружног, ниског, тривијалног, или апсурдног – сопство будућих Срба мораће се, изгледа, опет ослонити на средњовековне јуначке песме, Вука, Његоша, Матавуља и Марка Миљанова, пошто од величина из брозовског и постброзовског доба неће имати да преузму ништа. Јер, технолошким, потрошачким и трговачким живљењем лишен везе са српским предањем, идентитет наших потомака се из Басариних, Великићевих, Арсенијевићевих, Гаталичких, Пантићевих – да не кажемо Кошевих, Кишевих, Давичових и Албахаријевих литерарних сочиненија – неће напојити. Сиромашна мишљу и духом, бездушна лажном осећајношћу или урбаним цинизмом, замуљена, мимолазна, аморална или неморална – без икаквог, да не кажемо јагликиновског, осврта на бестидност наше свакодневице – таква Култура оделила нас је од наше бити више него векови робовања под туђином. Безбожни, стога, и са нашег штива – у времену које иште хероје а уздиже хуље и кепеце – и даље се из сопства преваљујемо у туђство, у копију копије неког недостојног, чак срамотног оригинала.

Но, нажалост других Срба мимо нас нема. Јагликин, истина, није написао наш *Рат и мир*, а још мање *Злочин и казну*, али нам је оставио сасвим довољно да нам и једном, једином његовом причом – коју објављујемо – наговести оквир онога што нас је снашло три пута у истом веку. Јер, као сваки истински писац, Јагликин је творац сопственог, па и нашег мита: његов, рецимо, Кега Грујов из Зборовишта поносан је што је ујео милицајца за палац ноге кроз дебелу, војничку цокулу. “Понос”, пише Јагликин, у својој причи *Оћа Вајкалица*, “је када се се покојни Кега Грујов шетао вашаром и просио, после затвора... и тражио по динар, два, старих – да купи леба и да једе. И онда наишао онај судија што га је био осудио и погледао га онако прекораменице и бацио му пред ноге сто динара у артији, и то у оно време, а Кега Грујов само прошо преко њих и није их ни погледао. И умро је убрзо од свог поноса лично! Ето колико је било опасно то да имаш понос... Ваљда су га зато и затрли. Све изгазили, разумеш ти мене! Целу њиву поноса. Па после прешли кречом преко ње, па ваљак парни одозго, па асвалт – да га нема више, и то ти је. То ти је ово што ја као пољопривредник могу да ти кажем о поносу и људима. Било га је некада, не кажем, причају људи, али данаске – слаба вајда. Нема. Изгледа да се и само семе затрло. Или крију семе поноса од људи те га не дају сваком, а тамо где би тели да га запте – као да се не прима. Ето!”

Душан Кокотовић, међутим, у овом случају није био у праву. Поносан, блистав у зеленом сомотском сакоу, широких прса, повисок, горштачких црта, осмеха једва назначеног (никако презривог) у угловима пуних, мушких усана, те кратке, ратничке, проседе косе (без зализака, проређености на темену, умлаћености, или мазива), без грама сала на себи, обезружан (осим јунаштвом и истином) умро је од свог поноса, лично, како каже наратор Оћа Вајкалица, српски шерет. Но, групно, Јагликин је још жив – у мени и осталима који су га знали (па макар га многи и прећуткивали), а надам се да ће поживети и у потомцима. Јер, доба се не може бирати колико ни битије: дедови и очеви су нам нешто (најчешће из незнања, и најбољих побуда) разградили, ми га, понеки, наново састављамо – а они ће га, Бог

дао, склопити и чувати, па о њему потом писати и причати громогласно, отворено, и истинито као Душко Јагликин – а не као муцавци, подражаваоци, шмирери, фолиранти или фарисеји из наше, још непромењене, школске и друге лектире. Јер, уметност не извира из невиде већ видела: ми смо сами већ метафора, и закукуљивати ту метафору, извлачити је као злу нит из метафориних метафора метафоре може се свиђати једино хуљама, оданим Лажи.

Јер, природно је битисати у греху али тежити врлини, док стремити обмани могу једино зликовци према којима су пуки извршиоци духовних и других злочина само сени на ровашном и зарушеном зиду.

Душан Јагликин **ШЕСТИ АПРИЛ**

Плаво!

Било је, као оно што се каже: плаво ко небо! Тако је било небо плаво. Па ведро!

А ми путовали од ране зоре, у цик, пре три сата смо били кренули. Устали око поноћи, спремили коње и кола и кренемо за Београд. Тако некако, после два сата, пола три... И иди, иди... Трузкаше кола, идемо, идемо... И ту негде код Зуца се усастојимо са још неким колима, и ту се и раздани некако. Свану. Ми једосмо нешто мало, па кренемо. Ијаоооој! Само што избисмо иза Авале, погледамо: оно црн облак над Београдом.

— Шта је ово људи?

Нико ништа не одговара. Само се гледамо и ћутимо. Оно као да учини двама-трима: гру, гру! Свекар мој покојни, Тадија, попео се овако на кола, извио врат и рећи ће:

— Ово је бомбардовање! Немац.

А он је преживео онај рат и ми мислимо: не зна шта говори, које море бомбардовање, друго је било оно време. И ми опет некако кренемо, а оно се и даље дими над Београдом. Иду коњи и фркћу.

— Ово је рат против Србије! Сад ће да видите бежанију београдску — вели свекар.

— Ћути бре Тадија! Који рат? — подвикну мој покојни муж као мало и свекар покојни ућута.

А њега нисмо много бегенисали што прича, свекра. Јок. Он, додуше, није много ни говорио, али ни то му нико није означавао као важно кад нешто рекне. Говорили ми: "Причајте уста да нисте пуста" — и толико је он за нас важио, свекар ми покојни. И цело село после исто као и ми: "Млати ко Тадија по Солунском фронту" — када би год неко рекао тако нешто несмислено, на пример. Не знам како

да ти кажем. И ми иди, иди, али све што смо ближе Београду, онај дим све већи и већи. И када дођосмо некако испред кумодрашке цркве, а оно стварно: тако, једно шесет-седамдесет душа иду одоздо ка нама. Понео како је ко шта имао и беше деце много. Е, сада ми — нема се куд! Шта ћеш куд ћеш — скренемо и застанемо ту одма на једно ливаче поред цркве, кад тамо, већ неколико избеглица се шћућурило измеђ неких борића и гледају, а оно се дими још више над Београдом. И сиђе ми покојни муж са кола и оде до оних што иду, и ми видимо да нешто разговара, а да му један објашњава овако руком: овамо је било, онамо је било, ово, оно као... А ми гледамо. И он се врати, баци бич у кола овако и плуну на страну, па погледа испод ока на оца, свекра ми, Тадију покојног. А ја полако:

— Шта је било Арса?

А он опет овако главом заврте, па одмери прво оца, па погледа на децу и мене, па опет овако на покојног Тадију, изви шију овако, загледа се:

— Бомбардовање! — вели — Било бомбардовање. Немци!

— Сви! Јок само Немци — викну покојни свекар и јечи, напали га били болови његови и то у невреме, зором. Обично увече је имао нападаје, а сад зором почео да јечи.

— Ћути бре Тадија! Који сви? — вели Арса.

— Сви. И ови и они. А Бугари ће јопет с леђа, ко четрнаесте! — и стего вилице да их поломи.

А ја их гледам и ћутим. Арса ми, покојни муж, вели овако главом: да му дам бардаче с ракијом, да престане да га оно увија више. И ја извадим бардаче те му пружим, а он штапом овако преко њега — неће! Хоће да трпи. Неће ни да окуси. Одби од себе овако штапом: неће. Има да се стеже цео дан, али неће да је окуси. Умео је да трпи ко пакче. Свекар ми покојни. Тадија.

Ијаоооој, кад се само сетим шта је било и како је било — мука ме ухвати. "Иди бре Арса! Иди, иди, иди..." — говорила му ја, јок он! Неће. А свекру ми покојном све овакве грашке зноја излазе под гушом, али он неће да пије. Не хтеде тог јутра да окуси ракију ни за лек, а оно га увија, увија... А оно они облаци се над Београдом спојили, па се подигла и нека прашина као, па се све ускомешало: овамо-онамо, да човек просто не сме да погледа. Дођоше још неке избеглице ту на ливаче до нас, причају... Нема се куд. Видимо ми: рат! "Не зна се" — причају — "колико је душа изгубљено, али је пола Београда порушено. И то центар." Ни од кога да чујеш неку лепу вест. Све неке црне мисли обузимају човека. Да ти не причам. Оно кроз оне облаке и онај дим као да с времена на време провужди овако покоји авион, па онда други са друге стране, па нека пуцњава... Ја опет моли Арсу да иде, а бременита већ била са овим сином што ми је сада у болници, и погледујем с времена на време на оно троје још деце у колима и на покојног ми свекра, нема се куд. Ух, кад се сетим само! Ево их два официра одоздо, појавише се. Иду ка нама и један војник са њима, са пушком, иде. И онај један официр се одвоји и зађе у народ. Пита: ко је ко и одакле је. (Боје се шпијуна.) Ми одговарамо како који, а они што су се издвојили под борићима ћуте и неће никога да примају са њима, а овај официр што је био пита мене:

— Који су они?

— Не знам — велим ја и причам зашто смо пошли за Београд и како ми је свекар болестан да не може да издржи од болова и тако. Дотрча до нас један

дечкић, београдско неко дете, вели оном официру:

— Оно су Јевреји тамо.

— Који Јевреји? — пита га овај.

— Наши, из Београда — вели дете.

— Који "наши"? — скочи покојни свекар — Нема "наши"! Ми смо наши, а они су њини. Као да нису могли да јаве шта ће да буде, знају они све! — и стеже се, хоће да умре од болова колико га држе и не дају му да говори.

А они се шћућурили око оних борића, па се загледају као, па један од њих устаде, па метну прст на чело овако, па гледа у покојног ми свекра и врти оним прстом по челу, вели као: "Овај чича је луд, не зна шта прича." А Тадија покојни само стеже овако вилице, а онај зној га само обли. А онај дечкић пита официра:

— А хоћемо ли ми опет да победимо?

— Јашта — вели онај — има сада сила да нас помогне са свих страна.

— Као и на Солунском фронту што су нас помогли у оном рату — вели свекар.

— Ћути бре Тадија! — викну Арса.

— Па и помогли су нас — каже онај официр.

— Јес — вели покојни свекар — помогли! Помогли после, а колико је њих било против нас?!

А мој покојни Арса не могаде да издржи:

— Јок — вели — и Пашић је био против нас! А покојни свекар овако штапом:

— И Пашић, јашта! Видећеш шта је направио. Пола Југославије су издајници. Видећеш како ће да прође Србадија!

Их, окупило се света; слушају и загледају... Ја у земљу да пропаднем — не знам шта да радим! Гледам овако час у децу, час у Арса, час у свекра покојног и у оне људе око нас што су се окупили и ћутим. Ћутим, шта ћу. А и не смем ништа да кажем. Онај официр се брецну, не би му мило што овај онако говори, те му каже:

— Ти чича не би требало да убијаш народу појам за борбу која предстоји пред нама.

— Која борба?

— Ова што има да се води.

— Нема ви шта да водите — вели Тадија. — Ми смо се борили у прошлим ратовима седам година да Србија буде слободна, а ви ћете ово све продати за седам дана. Пази што ти ја кажем!

Тих кад онај официр набра веће на њега, па овако очима: хоће да га поједе, ништа више... А народ неки поче да се смеје, а онај од оних Јевреја чим чу шта овај рече, дотрча па упиљи у њега, па опет прстом овако у чело: "Овај чича је луд" — вели — "он не зна шта прича!" А онај официр се окрете овако наоколо, па показа руком на оне што још стајаше испод оних борића, вели:

— Немојте ви на ове да мотрите, него на овог чичу! Он стварно не зна шта прича. Он је опасан.

Рече ли он то или не рече, Тадија само овако учини: тржну се, оно му жиле ко прутеви поискаше, па се трзну други пут, ја за бардаче да му дам ракије, он ногом преко моје руке и обори га. Неће. Био се ускопистио и неће. Има да умре од муке, али неће да је окуси. Јој кад се сетим муке... И он још једаред кроз оне болове

вели:

- Видећете што вам ја рекох. Продати смо!
- Ћути бре Тадија — викну Арса на њега.

* * *

И кренемо ми после тога за Београд. Кренемо. Немаше се куд, него пешице. Питали оног официра да ли се може и сме, он нас питао: зашто, ми објаснимо, он каже: може. Те ајде, Арса и ја и децу поведемо, а покојног ми свекра оставимо у кола. Оно се народ растури онда кад видеше како се он увија од болова, и како се мучи, оће душу да испусти напречац. И ајде, ајде — стигнемо ти ми некако до Славије, а како идемо све ближе и ближе вароши, оно они облаци све већи и већи. Не растурају се, него се све овако гомилају један на другог. Све се ускомешало!

Код Славије сретнемо ми једног из нашег села који је поодавно дошао у Београд на службу и он нам лепо објасни да не идемо цаба по оном метежу од људи и дима, и да је цео тај крај порушен, и да нема живе душе тамо где ми идемо, него да се одма вратимо кући јер се претпоставља да ће бити још бомбардовања. Тих, кад то чу Арса ухвати се за главу: "Шта ћемо сада мајко моја?" — вели. Ништа. Шта се ту може? Стали ми онако у крај и мислимо се: шта да радимо, а онај наш сељак вели: "Ништа вам не помаже боље него да се што пре вратите кући." Ми слегнусмо раменима па се вратисмо. Кад стигосмо поново на оно ливаче код кумодрашке цркве, имамо шта и да видимо: остало нешто мало од оних избеглица, а од Тадије ни трага ни гласа. Нема ни њега, ни коња, ни кола. Ништа. Почесмо да се распитујемо где се деде и да ли га је ко од оних људи видео... Не прође много, а онај дечкић дотрча однекуд, вели: "Наљути се чича и сподби дизгине и оде!" Где је могао да оде, мислим се ја, па оставили смо га да лежи у колима? Арса се покојни подбочио овако и не може да дође к себи. Шта је сад ово? Где отишао? Како отишао? Сад још и та мука. Како ћемо и шта ћемо сада? И немаде се куда. Кренемо ми одма за село, пешице. Мислили, мислили, али ништа боље нисмо могли да смислимо и кренемо пешице. И иди, иди, иди... Цео тај дан и ноћ. Стајали мало, одмарали се, деца не могу да иду, а ни ја баш најбоље и иди, иди, и стигнемо пред зору сутрадан кући. И Арса ми вели:

— Иди ти са децом у кућу, а ја одох часком да видим прво коње и кола како су.

Уђем ја у кућу са децом, покојна свекрва устаде.

— Где сте, бре, ви цео дан и ноћ? — пита.

— Ево смо. Како где смо? Што свекар оде без нас? — питам ја.

— А што сте га наљутили?

— Ко га наљутио?

— Па ви, ваљадер! Знаш ли да је плакао?

— Па где је он сада? — питам. Каже она:

— Изађе ваљадер по напоље, који час малопре. Не верујем да сте били даље од капије, а он изађе!

Причам јој ја шта је све било и како је било, она вели да се чуло за бомбардовање. Ја после објашњавам шта је било са свекром ми, она врти овако главом као: не верује ми све! Причам ја да смо давали да пије, али он није хтео ни

да окуси. Никако! Е, легаше деца, а Арса уђе на врата. Нас две седеле за столом и причале, он уђе:

— Што он није испрегао коње кад је дошао?

— Шта ја знам — вели свекрва — ја нисам ни излазила из куће од када је он дошао. Болестан, бре људи, човек. Знате ли да се није смирио од болова до пред зору.

— Где је он сада?

— Изађе негде.

Поче ја да слутим. Почеше да ми се мотају неки црни облаци пред очима, свашта ми пада на памет. Изађе Арса покојни да га тражи, не би га закратко, па се врати и вели: "Нема га!" Изађемо сви да га тражимо. Тражисмо га и овамо и онамо, и викасмо да га дозовемо, разданило се било добро, јок! Нема га па га нема. Тражисмо га и где нај не треба да га тражимо, али њега нема. И покојна свекрва ће рећи:

— Попни се ти Арса на шталски таван, да није тамо?!

— Шта ће он на тавану?

— Причао је он мени нешто — вели свекрва и поче да плаче.

Ја је пригрлили овако преко рамена и велим јој да ћути, а ништа ми се добро не казује. Арса полако оде уз стубе на таван, а ми гледамо за њим. Чекамо да се врати, али њега нема. А мени се одужило чекање читав век. Свекрва поче још јаче да плаче, ја викнух двама-трима: "Арса, Арса!" И ево га он, појави се на излазу, а лице му се променило!

— Није ваљда, Арса?! — велим ја.

— Јесте — вели он. — Трчи у кућу и донеси ми нож да пресечем конопац.

Не могу да га скинем!

Свекрва покојна се само овако пресамити, Арса сиђе те је прихвати, а ја одох по нож и донесем му га и дам. И ту ми њега скинемо са тавана и одма сутрадан га и сахранимо. Свекра ми. Тадију покојног. Обесио се био!

* * *

И то почех да ти причам, дете моје, муку коју сам ја видела кроз живот. Ту болест што је он имао.

Он је почео да побољева, Тадија, одма после оног светског рата и то га није пуштало до последњег дана. Ишли смо били код лекара и долазиле биле жене: гасиле угљевље и бајале и свашта — али не могаде ништа да помогне. А он није смео да говори. Уопште није смео да говори. Ћутао је и по недељу дана и само кад почне оно да га увија, а он наврне бардаче са ракијом — од њега се није одвајао. И као онда му мало боље, те је могао по мало да говори. И тако дваес и више година је певао само једно те исто. И муку смо сви са њим имали и он са нама. То је било несхватљиво. Дођу људи код нас да разговарају и онда каже неко нешто, а Тадија се само овако презноји, као: хоће и он нешто да каже. А ови му веле: "Реци, ајде!" "Реци" — веле — "ти си био на Солунском фронту, знаш боље од нас!" А он наврне ракију па развезе: "Опет има да буде светски рат као што је и био, видећете!" А они веле: "Не вреди, Тадија, пијан си, не знаш шта говориш!" А грешна нам душа, знали смо да не може да говори без те ракије. И сад како ћеш? Када је трезан, не може

ништа да говори, а ли узме ракију и натегне, било шта да каже, ови му не верују, веле: "Не вреди, пијан је!" И тако дваес и више година. А он никако другачије није мога да збори пред људима. То онда, оног јутра када је било бомбардовање Београда што памтим да је говорио, а да није хтео ни да је окуси. Једино тада што памтим. А знао је много ствари и долазили су људи да га питају, али како се видело да он не може без ракије да говори, почеше да причају да је вазда пијан и да не зна шта говори, те тако наста оно што ти рекох да се за њега причало: "Млати ко Тадија по Солунском фронту!" А то је била таква некаква погана болест да је њега мука изјела, ништа друго. Трезан не може да прича, а пијаном му нико не верује. А он је причао, то се добро сећам: "Има" — вели — "да избију сва три светска рата! Има све да буде ко што су Тарабићи рекли. Видећете!" А нико му није веровао. Нико. Што је то тешко, тешко... "Сви има да буду против нас" — говорио је — "Сви!"

И родим ја те јесени, одма с почетка јесени, те хиљаду деветсто четрдесет и прве, ово дете и поче рат, и Арса оде у борбу с пролећа. Негде у марту четрдесет и друге. И останем сама са свекрвом покојном и четворо деце. И до краја рата се исхранимо саме. А од Арса нисмо имале гласа све до четрдесет и пете године. Биле смо прежалиле и њега, али те године, баш некако пред Видовдан, дође он из заробљеништва. Била негде борба и он им пао у руке и отерали га у заробљеништво, и како је он преживео — не знам. Не знам ништа о томе да ти кажем, само нам свану кад се он врати. Ништа нисмо знале. Само једног јутра уђе човек у кућу и ми почесмо да плачемо од радости. И ту нам крену све набоље. Једно време. И траје бољитак све до педесет и друге, педесет и треће године, и онда поче и покојни Арса, мало, мало па за бардак са ракијом! "Не могу да зборим" — вели — "док не тргнем коју. Верујеш ли ми? Шта је ово — не знам!" А мени се навукли црни облаци над кућом. Само премишљам са овом мојом главом, а не смем реч да рекнем, ћутим.

И не потраја ни пуних десет година и оде Арса. А људи почеше да причају: наследно! А ми смо били добра кућа, домаћинска. И Арса је покојни, дуго био радио у одбору доле и говорио људима, и ови га били и слушали, али када га она болест сподби, почеше да причају: "Не зна он. Стално пије." А он није могао реч да прозбори без ракије. Реч. Таква некаква погана болест. А и он је покојник, грешна ми душа, причао како ће да се догоди ово па оно и све тако... А ми јок. Не верујемо. Неко каже болест, а неко вели: то ракија из њега говори... И тако.

* * *

А ово дете кад родих те године, он беше навалио да му се да очево име. И говорила и свекрва покојна и ја, и цело село говорило: "Немој, бре Арса, немој детету име од оног који је на себе руку подигао, не ваља се!" Али јок. "Шта народ зна!" — вели. И дадосмо му име по покојном свекру.

И ожени ми се он одма некако по очевој смрти и браћа му помогоше те подиже лепу кућу у селу и задужи се доста код људи. И доби и дете, па не прође ни две године, спопаде га да иде на рад у иностранство. "Где ћеш бре сада синко?" — говорила сам му ја. — "Видиш да имаш све што ти треба?!" Јок. Не вреди ништа. Хоће он да иде на рад у Немачку и да иде, и да иде... Требају му кола, оће да купи трактор, вршалицу... Шта да се ради? Не прође много и он стварно и оде. И није га

било три године. И дође једне јесени стварно са лимузином у село. И поче да ради, једно две године од тада, лепо. Крену му све од руке. Једног дана ја одо да их видим и да видим унуче, а снаја ми опет била остала у друго стање. Дођем ја до куће и викнем их — нема никога. Нико се не одазива. Ја за кваку — врата отворена. Уђем унутра, кад погледам: он седи на шамлици и држи до ногу једно бардаче са ракијом, а мене само нешто штрећну кад га видох.

— Шта ти је то?

Вели:

— Верујеш ли ми, нана, да ме стеже да не могу реч да прозборим. Шта је ово?

— Одма да идеш код лекара!

— Не вреди ми ништа. Реч не могу да прозборим кад ме стегне, једино мало попусти кад наврнем ракију. Шта је ово?

— А јеси л причао ти нешто некима овде у селу?

— Јок — вели он — шта сам причао?

Јаој, мени се зацрне пред очима! Шта ћу сада сиња кукавица? Гледам га, а не смем ни ја да зборим. Ћутим и трпим. Трпимо заједно. Он мало, мало, па гутљај-два...

— Ово не може више овако — вели. — Ово долази опасно стање. Ја сам видео свет, знам шта причам!

Ја истрчим из куће, па у воћњак и тамо наиђем на снају. Питам:

— Шта овај прича? Је л он стално тако?

— Их — вели она — он само политичи. Има већ неколико дана како само говори да ће да избије трећи светски рат, да морамо да се припремамо, да је он то видео и у Немачкој и у Италији и у Паризу, свугде где је био и радио. Не вреди ми ништа што сам му ја говорила да ћути и да гледамо своја посла. Има ко о томе води бригу. Има ко је плаћен за то.

— Пије ли?

— Па он мени каже да и не може више да збори док не повуче коју. Не вреди. Ћути по цео дан. Шта ћу?

Јаој, мени се све усковитла пред очима. Одма ја отрчим и отерам га код лекара и он ме послуша и оде. И овај наш га упуту овде у Београд код специјалисте, те му овај преписао неке лекове, али опет нема неке веће вајде. Прошло једно пола године, а он опет поче да вуче ракију са собом. "Не могу реч са људима да прозборим! Ја не знам како ме не разумете. Могу само да ћутим. А ли отворим уста, мене спопадну болови и тек када наврнем мало ракије — боље ми је." Исти покојни свекар! И тако: забатали и имање, продаде један део браћи... И навади се да одлази доле у кафану и по цео дан само бистри неку светску ситуацију: те ово ће да буде, те оно ће да буде... И све са ракијом. Не одваја се од ње. И тако данима, годинама. "Нема — вели — да прође ни десет година од данас, а има да се зарати. Видећете! Ја сам видео шта се кува и где се све закувава!" И то га све више и више стеже и увија и не да му мира па то ти је. Или ћути по недељу-две дана, или сподбије тако флашу са препеченицом и оде доле све да објасни: као он све зна! Шта да радим ја, сиња кукавица? И ево га сад лежи овде већ три месеца. Више...

* * *

А једном ишао он чак у општину, као да се пријави, и побио се ту са неким људима. Са једним, у ствари. Плануо овај на њега и ударио га. Дошао после кући и ја га питам:

— Што бре, синко?

— Они — каже — сви веле да сам ја пијан и да не знам шта говорим!

— Па зар зато да удариш на човека? И то из општине? Што идеш у општину?

- А што показује прстом на чело и врти овако? Нисам ја луд. Знам ја шта говорим. Неће ни десет година да прође, а има да се зарати. Ако се не припремимо, видећеш! Знам ја шта причам.

И све тако! И удри, држи и ево: паде у болницу! А по селу му нико ништа не верује што прича. Веле: "Причајте уста да нисте пуста. Пијан и не зна. Стално пије." А јок. Они не познају његову муку. И ето ти. Сада је у болници. Лечи се. И не знам шта да радим од муке. А и ја сам умела, када ми више досади да слушам шта људи причају о њему, сто ми грехота, умела сам да се издерем на њега и да кажем:

— Ћути бре Тадија!

И полазим јутрос за Београд аутобусом, а све ми се кроз главу ковитлају неки црни облаци. Зебем, а не би требало. Сада је друго време, а и лекари знају све! Али шта ћу? Мајка сам и тако је то. Идем јутрос овако ногу пред ногу, полако... Спуштам се од општине на станицу и гледам, а оно плаво! Плаво као оно што се каже: плаво ко небо!

Тако је небо било плаво.

Па ведро.

(Из збирке приповедака *Људи јачи од времена и судбине* коју је 1985. године објавила београдска *Просвета*)

Светислав Пушоњић СРПСКА МАГМА

Испод ове лажне, наручене среће
Испод опште нискости, бешчашћа и јагме
Ја осећам да се нешто моћно креће
Комешање неке унутрашње магме.

Она лута, пипа, тражећи шупљину
Да истисне своје смртоносне ватре
Да с праведним гневом сукне у висину
И да трулеж ову вавилонску сатре.

Ја осећам да се Откровење збива
Да с нама почиње та Последња Глава
Да смо ми од неког другачијег ткива
Да ће Срби бити усијана лава.

Иако нас трују људи устрашени
И лажни мудраци и учења штетна
Још Србија није вулкан угашени
Него за тренутак притајена Етна.

Кад приђемо крају ове дуге ноћи
Када душе наше у једно се слију
И нације друге за нама ће поћи
Да коначно Звери заврнемо шију.

То ће бити она невидљива Магма
Што ће да сагори трулеж Новог Доба
У ком влада нискост, бешчашће и јагма,
Лаж и лицемерство, духовна ругоба.

Светислав Пушоњић рођен је 16.6.1975. године у Пријепољу. У дугим паузама између писања песама истоваривао цемент, глуварио по Београду и студирао Српску књижевност. Тренутно у Војсци Државне заједнице Србије и Црне Горе. Живи у Београду.

ПРИКАЗИ

Светислав Пушоњић **ВЕШТАЧКИ РАЈЕВИ МОНДИЈАЛИЗМА** (Приказ филма *Матрикс*)

“Данас је такво време” је најчешћа узречица која се потеже чим се неко усуди да упери прстом у све очигледније девијације и накарадности, узречица која нам сугерише закључак да је реалност модерног доба, ма како девијантна и изопачена, неминовност која се мора прихватити као таква, у условима када би свака побуна била само узалудна и смешна.

После гледања овог вансеријског филма, који се неким чудом омакао управо онима који матрикс творе и од матрикса живе, постаје нам јасно да ово наше време које је наводно “данас такво”, нити је “време” нити је “такво”, већ се ради о вештачки створеној “реалности” где смо заточени попут робова којима се влада сложеним механизмима менталне манипулације и подлим успаванкама о “срећној будућности”, “економском благостању” и другим митовима Новог Доба. Јер свет мултинационалних компанија, берзанског пословања, компјутерске технике, облакодера јесте свет лажне “реалности”, свет који у правој реалности нема ама баш никаквог покрића. А права реалност то је свет као мрачна пустиња у којој нестају и последњи остаци биосфере, у коме ускоро неће бити ни хране ни воде ни ваздуха, свет у коме се људи узгајају и програмирају убеђени при том да су слободни и да живе по своме. То је сурово наличје модерне епохе које се разоткрива филмом “Матрикс”.

Матрикс – или Матрица – јесте назив за ту лажну и наметнуту реалност која нам је “навучена преко очију” и у коју никако не може да се уклопи главни јунак филма, на први поглед обичан младић запослен у једној програмерској фирми. Мучен сумњама у све што га окружује, он у свему што други воле и чему теже наслућује само привид и превару којој не може да докучи узрок и смисао. Трагајући за одговорима на суштинска питања о своме времену, чију потрошачку илузорност и лажни сјај не може да прихвати, долази у сукоб са господарима матрикса, односно агентима који обезбеђујући матрикс од истине, брутално кажњавајући свакога ко се усуди да препозна лаж. Бежећи од агената главни јунак доспева у групицу побуњеника, међу којима сазнаје истину о две реалности – што у почетку прима са неверицом и очајањем а затим приступа покрету и укључује се у борбу против лажног света.

Вођа покрета, извесни Морфеус, препознаје у њему човека одабраног да спасе свет од матрикса, да људе ослободи невидљивих ланаца и невидљивог ропства, човека кога је чекао читав свој живот, припремајући му терен. Морфеус му преноси

целокупно своје знање, подучава га разним вештинама, буди у њему ратника и борца, али пре свега васкрсава у његовом срцу истинску Веру у идеале праве Истине и праве Слободе, Веру без које су свако знање и свака вештина узалудни и јалови, а с којом је човек кадар да чини чуда.

Побуњеници живе изван шареног и примамљивог света матрикса, у свету таме и пустоши који је права реалност, у некој врсти футуристичког брода опремљеног најсавременијом техником за борбу. Агенти матрикса неуморно трагају за њима, електронске лигње непрестано круже простором настојећи да пробију зидове брода и униште побуњенике. Побуњеници успешно одолевају суровим агентима али ни сво знање ни сва вештина ни сва врхунска технологија којом баратају не може их сачувати од Зла које је исувише моћно за њихове малобројне снаге.

И тада се на врхунцу узбудљиве радње дешава неизбежни холивудски пољубац између главног јунака и јунакиње, који не само да не изгледа кичерски него овај изузетни филм претвара у савремену научнофантастичну бајку о Трновој Ружици са обрнутим улогама. Јер њеним пољупцем мртви јунак, кога су сурови и бездушни агенти изрешетали мецима, поново се враћа у живот и постаје отпоран на метке, што му омогућава да борбу са агентима оконча у своју корист. Тако се смисаона целина филма употпуњује поруком да су Вера и Љубав једина средства којима се побеђује Зло матрикса, једини пут до истинске Слободе и Бесмртности.

Жанровском транспозицијом, савршено актуелна проблематика модерне епохе упакована је у форму научне фантастике која није само испразно маштаније него симболичка пројекција свега онога што препознајемо у своме окружењу.

Јер, шта су друго кафићи, дискотеке, мекдоналдси, пицерије, теретане, фитнес центри, него вештачка места где се лажно проводимо, једемо вештачку хормонску храну и стичемо вештачку снагу и вештачко здравље.

Шта су друго козметички салони, парфимерије и слично, него места на којима се одржава лажна лепота и лажни жељени изглед уместо оног од Бога датог.

Шта су друго рок или рејв концерти, утакмице, разновразни фестивали него места где се кроз лажно заједништво нације претварају у обезличене гомиле, подесне за сваковрсну манипулацију.

Шта су друго компјутери, телевизори, мобилни телефони, аутомобили него скупочене играчке које нас још више удаљавају једне од других, подстичући у нама лењост, егоизам и самодовољност, навикавајући нас на илузију комфора.

Шта су друго школе и факултети него места за испирање мозга и убијање људске душе кроз стицање лажног знања и навикавање на шаблонско мишљење.

Шта су друго мултинационалне компаније, фабрике и погони, него модерне плантаже робова спремних да се зарад најелементарније егзистенције одрекну части и имена.

Шта су друго банке него легализовано зеленаштво којим се читава планета претвара у посед илегалних елита.

Шта су друго светски мегалополиси попут Њујорка, Лондона, Москве, Београда, него концентрациони логори у којима се лагано чили од смога, радијације, сиде и других тековина друштвеног развоја.

Шта су сви ти плодови људске цивилизације и напретка него шарена одећа матрикса којом заваравимо испразност, таштину и незнађе – невидљиви ланци који нас држе у трајном ропству.

Шта је друго планета него пустиња у којој нестају и последњи остаци биосфере, у којој су ресурси хране и воде све мањи, а озонске рупе све веће.

И зар су XX и XXI век ишта друго осим матрикс, вештачки свет у коме је све фалш и сурогат.

Препун симболике и асоцијативног набоја филм се завршава симболичним позивом да се борба против матрикса настави, да се не прихвате вредности лажне “реалности” којом управљају невидљиви господари у чијим се рукама налазе средства контроле и манипулације.

А нама остаје да закључимо да се од матрикса мондијализма можемо сачувати само ако останемо у броду нације чувајући његове зидове од невладиних организација, политичких странака, масонских ложа и других електронских лигњи Новог Светског Поретка.

Ана Селић

ТЕНДЕР ЗА РЕВОЛУЦИЈУ

(Тим Маршал, *Игра сенки*, Самиздат Б92, Београд)

Заједно са човеком у белом оделу, који се одазива и на "мартин бел", Кристијаном Аманпур, те шпијунима, тезгарошима, ловцима у мутном, дипломатама, експертима, хуманитарцима, војним аташеима, преговарачима, бившим председницима, борцима за људска права, полицајцима, пилотима, проститукама, трговцима, плаћеним убицама, туристима, најамницима, ловцима на људске главе, профјалерима, посредницима и Ал Каидом, и Тим Маршал је деведесетих година

прошлог века повремено крстарио Југославијом. И бившом и садашњом. Припадник Британског ратног ваздухопловства у непознатом својству који је, напредујући у служби, догурао до уредника за међународне односе телевизијске мреже Скај Њуз, имао је у време Милошевића повлашћен статус у односу на већину страних новинара. Захваљујући добрим везама на свим нивоима, које често истиче, као један од ретких страних новинара боравио је и на Косову уочи рата, 1998. године, као и у Београду и Приштини у време бомбардовања Југославије 1999. године, и непосредно потом.

Своју, за сада, једину књигу посветио је периоду у коме је дошло до смене власти у Југославији у октобру 2000 године. Тај цвет вишегодишњег труда и рада, малтретирања по Балкану у заштитном прслуку, и повремено без њега, те извештавања са лица места о томе шта су Балканци поново урадили једни другима стао је у 217 страница, деветнаест поглавља и пар поруга. Њих је на латиници издала издавачка кућа Самиздат FreeB92, под називом *Игра сенки* и поднасловом "Петооктобарска смена власти у Србији". Издање *Shadowplay*-а, или тачније *Позоришта сенки*, ове београдске куће која тако слободно присваја име плаћено туђим хапшењима, изгнанствима и смрћу, засада је ексклузивно. Док не изађе и на енглеском нећемо знати да ли је ова публикација одевена у корице боје крви само скраћена верзија за домородачку употребу, или још једна сенка у играчку са којим Запад већ другу деценију гостује на Балкану.

Како се, дакле, Тим Маршал провео у нашем парчету Југоисточне Европе, како је ово подручје својевремено звао и Хитлер, у те две-три године током којих је својој обавештеној публици у пар минута сугестивно објашњавао шта се догађа иза његових леђа? Провео се негде боље, а негде и горе. Није могао добро да види почетак бомбардовања из београдског Хајата, јер страним новинарима није било дозвољено да излазе на кров. Осим тога, долазили су му на врата и људи ружног изгледа у кожним јакнама, па је морао да се прави да није у соби. На једној београдској журки која се одржавала у мраку, пошто је власт у оквиру својих ратних напора искључила и струју, један од гостију се напио и рекао му свашта. Било му је мало нелагодно док му се домаћини нису извинили. У једном ципу је повредио пршљенове па су га болела леђа. Српски полицајци на једном пункту на Косову, за које се надао да нису били од оних који су чинили "све те ужасне злочине" на Косову – изгледали су нормално, иако то није никаква гаранција – давали су му савете шта да ради и које лекаре да посети. У албанском избегличком логору, пошто је неко време држао за руку једног малишана, замало је изгубио врло скупу батерију за камеру која може да снима ноћу. Са својим домаћим сарадницима упао је у гомилу непријатељски расположених Албанаца из Приштине у време повлачења српске војске са Косова, али су им само ишутирали врата од кола. У више наврата прстигао је све своје надуване колеге и правио ексклузивне извештаје. Утврдио је, рецимо, да се српска војска заиста повлачи, јер их је лично гледао из зеленила на неком споредном путу. Но, није био сигуран да ли је то тако на свим местима пошто је стигао само на једно, па је тако и известио. Видео је наоружаног, ружног и пијаног Србина како у хотелу Гранд у Приштини хоће да убије једног страног новинара. Ни ненаоружани, мање ружни и трезни

Срби, ако их је било, нису тих дана повлачења изгледали боље. Никако нису могли да прихвате да их бомбардују, зато што, Маршал је у то сигуран, већина Срба никада није ни била на Косову већ је о њему знала само оно што им је говорила Милошевићева телевизија. У Гранду је смештај био грозан и прескуп, а вода жута. Срећом, повремено је стизао и до места где је било угодније. На путу до једног од њих с муком се пробијао кроз колоне српских избеглица са Косова. Заглавили су све пролазе, а уз пут су подизали и шаторе. Размишљао је о њима као о слици коју Милошевићева телевизија сигурно неће приказати. Он сам није могао да их сними јер је журио да се одмори и окупа.

Човек види свашта када извештава са ратишта. Маршал је, кажу његови издавачи, то чинио и на Блиском истоку и током Заливског рата, а потом и из Босне, Хрватске и Србије. Но тек га је смена власти у Србији подстакла да и он напише књигу којом ће дати свој мали допринос редигованој историји Срба и Балкана. Он неће, попут Мајкла Роуза, с енглеском индигнацијом говорити о томе колико је неувиђавност западних влада онемогућила Уједињене нације у остварењу њихових узвишених хуманитарних циљева у Босни. Неће ни попут Милоша Станковића, алијас Мајка Стенлија, решавати неспоразум са самим собом пребацујући српским официрима у Босни недостатак такта и лепих манира. Нити ће, попут Ричарда Холбрука, набрајати сву силу звучних имена које не би срео и места до којих не би стигао да му се није посрећила Балканска криза.

Да се 5. октобар и све што му је претходило нису догодили, каже издавач препоручујући ову књигу, *Игру сенки* бисмо читали као напет, мајсторски исприповедан шпијунски роман о особама које из сенке вуку потезе и пресудно утичу на историјске догађаје, као и о трагичним жртвама тих догађаја. С обзиром да се 5. октобар, а и све што му је преходило, ипак догодио, те да Маршал врло отворено говори о особама које из сенке вуку потезе и пресудно утичу на врло конкретне историјске догађаје, не задржавајући се превише на трагичним жртвама, кондиционал у овој препоруци само је привид неутралности за оне који издајући његову књигу помажу Маршалу да обави свој мали задатак.

Маршал, дакле, каже да су западне силе тражиле ко ће у земљи срушити Милошевића пошто су процениле да им је од сарадника постао сметња, те да су у Југославији, за разлику од Ирака, без великих проблема успеле да нађу бројне сараднике, да су им дали новац и инструкције и да су они потом поступили како им је и речено. У том контексту он наводи и бројне детаље. Посебно истиче војну обавештајну службу чији су представници, схвативши да брод, то јест, Милошевић тоне, паметно одлучили да се повежу са контролорима Балкана и тако предупреду сопствену пропаст. Говори о преговорима у Лакташима код Бањалуке 4. октобра 2000. године између југословенских и енглеских војних обавештајаца, одржаним у локалној кафани и под будним оком британских специјалаца, јер представници М1-6 нису били сигурни да неће улетети у Милошевићеву клопку. Плашили су се, каже Маршал, да их он не киднапује и прикаже на телевизији као доказ "страног мешања".

Пошто то никако није страномешање чим би га Милошевић могао тако видети, Маршал сматра да је ослобођен обавезе да читаоцу објасни како се тако нешто онда зове. Али он и нема времена за такве ситнице, сусрет у Лакташима био је само завршни у низу контаката који су Југославију преобразили у ово што је данас. Но да се којим случајем не бисмо умислили да је то данас наше, демократско, народно постигнуће, да смо му се, недај боже, приближили, Маршал каже и следеће: "Врбовање се одвијало на три начина: давањем помоћи одређеним медијима, давањем подршке одређеним опозиционим политичарима и тражењем инсајдера који хоће да сарађују". Нису, међутим, сви чекали да их врбују: један министар се сам понудио, један директор банке који је сарађивао са Милошевићем такође, а један српски бизнисмен, који није Богољуб Карић, видео је прилику како да у том послу оствари додатну зараду. Вреће новца уношене су у земљу, организовани су семинари у Будимпешти и тајни састанци у Црној Гори, Бугарској, Босни и Аустрији. Требало је, каже Маршал, ојачати медије и опозицију, иначе се напуклине у режиму неће проширити. Он помиње Отпор као најзанимљивију групу, која је чак имала и своје војно крило, и којој су странци плаћали пут и боравак у хотелу "Мариот" у Будимпешти, где су их и обучавали. Кад су им Американци понудили помоћ они то нису схватили – ретроградно и милошевићевски – као "страномешање", већ као "демократску помоћ", каже Маршал, цинично.

У склопу тих практичних припрема били су и планови шта да се уради ако народ не буде схватио да 5. октобра треба масовно да изађе на улице и подржи новоизабраног председника. Зато су, каже он, опозиционе вође за сваки случај имале штаб у једној фабрици на ободу града која је припадала Небојши Човићу, и у којој је било хиљаде комада оружја и више од две хиљаде наоружаних људи. Уколико се на улицама не појави "критична маса", они је требало да помогну да се узму министарства и да "народна револуција" успе. Знамо како је било, али нам Маршал то осветљава из још једног угла кад каже да су вишемесечни планови ипак успели и да је све прошло без крвопролића. Задовољство је исказао и бивши британски амбасадор Ајвор Робертс, следећим речима: "Милошевићев режим је пукао изнутра. Наша помоћ била је корисно подмазивање и охрабрила је људе који можда не би донели одлуке какве су донели". Мора се признати да ни енглески политичари више нису оно што су били. Черчил је то у своје време далеко боље рекао.

Из три врло ефектно насловљена сегмента овог не много компликованог штива – *Пре, У току и После* – статисти, дакле не више "Срби који су пронашли своју душу", могу сазнати да и поред тога што су долазили издалека, гутали сузавац, тукли непоћудне новинаре РТС-а и Палмотићевом улицом носили скупштинске столице као ратне трофеје, нису заправо одиграли ни мало већу улогу од оне која им је била намењена. Тим Маршал им то сасвим јасно саопштава. И не каже то само њима, већ и свим оним некадашњим опозиционим лидерима за које поименце образлаже зашто јесу или нису, по страним обавештајним службама, долазили у обзир.

Вук Драшковић је, на пример, десет година плесао српску верзију неке енглеске игре, уместо да као сав нормалан свет плеше обрнуто. Није га уопште, каже Маршал, било брига за Србију. Зато су странци потпуно дигли руке од њега. Други лидери су, пак, били убеђени у мит да је Милошевић неуништив те стога и паралисани и пасивни. Америка, Британија и Немачка дале су шездесет милиона долара и успеле да их убеду у супротно. Једино што је преостало било је да се нађе онај који ће за Србе одиграти краља. Пошто они генетски траже вођу, на сцену је закорачио Војислав Коштуница. Опозиција је коначно знала "које име да продаје, који производ да рекламира и у коју идеју да верује".

Описујући оне који су данас на власти у Србији као групу безвезних, међусобно завађених, безличних и неспособних људи, на чијем му је митингу у августу 2000, било помало досадно јер нико није викнуо пиво, једну од ретких српских речи коју је успео да научи, Маршал сасвим отворено говори да их је Запад поткупио, инструктирао и довео на власт, да не би урадили ништа да Форин офис није смислио слоган "Готов је", а Отпор га растурао широм Србије, "све док није постао део свести сваког становника".

Да не верује у ово последње, Маршал свакако не би ни писао ову књигу. Убеђен да је свака публика иста, да не зна ништа док јој, са лица места, он то не објасни, изгледајући на екрану као да им се заиста обраћа, када је дошло *После*, он у Београду има само још један задатак: да уђе у Савезну скупштину и види шта се десило на месту где је, како каже, почео крвави рат на Балкану. Пуних осам дана чекао је дозволу за то, мада су његове везе по свакој логици морале тада бити много боље. И док су остали из његове групе снимали, он је сео у клупу Већа република и у самоћи размислио о месту где су "генерације Словенаца, Босанаца, Хрвата, Срба, Црногораца и Македонаца градиле земљу која се звала Југославија". Оно "што је било грађено, срушено је", оно "што је било цело, раскомадано је". То је "крај приче и сна који се звао Југославија", каже он, у готово поетској поенти.

Да се умешао у гомилу људи која је данима без икакве дозволе улазила у Скупштину да види шта се догодило, обавио би тај посао далеко једноставније и брже. Могао је снимити без дозволе и околину зграде одакле дуго нису уклањани ни разбијена стакла, ни спаљени аутомобили ни ишчупани саобраћајни знаци, не би ли то место доиста имало аутентичност бојног поља. Могао је једном стварно погледати оно о чему је извештавао, али онда би то била друга прича. Онда Срби не би за њега били људи чија се историја састоји од досадног низа година – "1389, 1878, 1914, 1941, и 1948", не би је поспрдно дефинисао као "величанствени низ догађаја познат под именом српска историја", она не би била филована "езотеричним чињеницама које не знају ни кембрицки доктори словенске историје и културе". Седећи тако неузнемирен у српској скупштини, чак наводно забављен неким мислима, био је убеђен да ћемо му заиста поверовати да је баш ту све почело, а не рецимо у Форин офису, и да је све готово тек кад тамо ударе тачку.

Тим Маршал одвојио је читав један драгоцен дан новембра 2002. године да скокне до Београда и учествује у промоцији свог дела које је у на радост његових помагача

и клијената баш овде доживело светску премијеру. Окружен њима, убеђенима да је Форин офис доиста после њих ставио тачку, слободно и јавно, потписивао је, насмешен, купљене и поклоњене примерке. Сликао се и причао. Ако је и имао проблема да, попут својих сународника, прихвати чињеницу да се рат одиграва на местима на којима је летовао, очито није имао никаквих проблема да се, наругавши се људима међу којима је боравио, врати међу њих у било ком својству до којег га његова успешна каријера доведе.

Осим као психолошки профил, Маршал заправо и није битан. Исток се деценијама упињао да створи новог човека, а он се на Западу родио готово без икаквог напора, природним путем. Наоружан микрофонима, камерама, дурбинима, и сателитским телефонима, аваксима и неутронском бомбом, тај нови човек крстари светом у потрази за храном која њега и његове машине одржава у животу. Ми, Сомалија, Полинезија, Марс или Алфа Кентаури, свеједно, пејсаж смо виђен кроз стакла његовог аутомобила у покрету, авиона у бришућем лету, координата на које циља његов "томахавк" коме истиче рок. Ми смо мапа по којој он победа заставице на путу свог прогреса, декор његових извештаја, храна за његовом, људоджерском трpezом.

Но Тим Маршал барем не крије чиме се храни, иако се декларише као вегетаријанац. Циничан према сваком осим према британској војсци, он не тврди да је његова мисија подука урођеника како да покривају стидне делове тела и понизно поздрављају окупационе трупе. Земље које леже источно од нас, стога, треба да се поразмисле шта им предстоји када код њих буде затражио акредитацију да извештава уживо. То може лако значити да Форин офис припрема нови тендер за револуцију, а Тим Маршал нову књигу, на још једном језику који никада неће научити.

Ана Селић је рођена 21. септембра 1950. у Београду, у познатој комунистичкој породици Марковић. Завршила студије италијанског језика на Универзитету у Београду 1972. и магистрирала 1976. године. Радила у београдској БОРБИ као новинар од 1974. до 1983. Удала се Момчила Селића априла 1978, испратила га у антитуберкулозни диспанзер неколико месеци касније, а у затвор фебруара 1980. Отишла у емиграцију са троје мале деце августа 1983, да би омогућила мужу, коме власти нису хтеле дати пасош, да емигрира. У Канади завршила студије енглеског језика и књижевности, радила као преводац за канадску владу. Крштена с мужем и децом о Васкрсу 1988, у Новој Грачаници у држави Илиноис, САД. Вратила се с четворо малолетне деце и мужем у Београд 1990. Отпратила мужа на ратиште у Босни маја 1992. Ради као преводац. Члан Удружења књижевних преводаца Србије. Тренутно довршава интегрални превод књиге Ребеке Вест *Црно јагње и сиви соко*.

ПОШТА

ПИСМО ИЗ ЧАЧКА:

Владимир Стегњајић

ЦРВЕНЕ МАГЛЕ У (ДЕ)ПОЛИТИЗОВАНОМ ДОМУ ВОЈСКЕ

“Како је тешко убити звер у себи
а не оштетити крзно” (Ленч)

Да петооктобарске промене нису стварне већ смишљена режија црвених камелеона, показује и овештали скуп тзв. Субнора у (де)политизованом Дому војске у Чачку уз “зелено светло” Управе за морал ВЈ из Београда, како рече управник Дома, у присуству још два сведока.

И сви су ту – кумровачки мудраци са докторатима историје Брозових времена, вечити партизански гуру Мило Марковић, као и неизбежни “Патер фамилиас” чачанских ознаша, друг Пантелија Васовић. И, померише се другови партизани са левог крила речима “истина је негде на средини”, што је значајно али недовољно. Јер, да је ово правна држава и монархија, комплетан Субнор био би награђен гуменим собама ојачаним решеткама, за сва “добра” која нам донеше, обезглавивши највећи део здравог Српства, прогањајући Цркву, отимајући имовину, разбивши село и растуривши државу коју је својом крвљу и жртвом створио српски сељак.

А и прича им је остала иста: генерал Михаиловић, први антинацистички герилац Европе још им је издајник, па тиме и оних 80% становништва што га је подржавало. А издајник им је што се борио за јасне српске међе у будућој, реформисаној Краљевини, и што је имао јасну слику надолазеће Црвене куге. Захуктали у својој болшевизацији Србије, као кичме Балкана и Југославије, немоћни да убеди српског сељака да се у СССР-у јагоде секирама секу и кокошке нојева јаја носе, починише бројне бестијалне и до дана данашњег некажњене злочине.

Јер, по речима, рецимо, Владана Мићића, ознаша из Пожега, он сам је што маљем што метком убио преко *четири стотине* људи по наређењу Крцуна и Стамболића. “Радио сам само оно што је Партија од мене тражила,” каже он, миран као кројач, или собар.

Миса Лукић, партизански комесар, ознаш, и удбаш, ослобађајући Србију убио је малолетне синове Тадије Пантовића из Претока, да би о томе у својој књизи потом писао: “Велика грешка је стрељање синова”.

О греху, изгледа, друг Лукић никада није чуо, а о злочину још мање.

Милан Трешњић, мајор Озне: “Трагедија је нас озноваца што нисмо разликовали људе у униформи од људи у цивилу. Од тих људи затечених у униформи касније сам увидео да ниједан није био зликовац...” И тако даље, и даље...

Истина је, нажалост, да сваки рат има своје злочине, има их и у миру, али на светски комунизам отпада највише. Но, упркос свега, путујући Субнор опијен антисрпством некажњено језди јер камила не види своју грбу, већ само грбу своје сестре.

Владимир Стегњајић рођен је у Београду 14.01.1948. године. Протеран порезима, немаштином и малтретирањем Удбе, с породицом се нашао у Чачку. Уз оца научио занат радио-техничара и помагао му у радњи. Године 1979. ухапшен са осамнаестогодишњим девером и неколицином пријатеља као “четник”. Прекинуо успешне студије електротехнике на Вишој школи у Чачку. Осуђен на девет година робије, одлежао осам у Забели. Вратио се супрузи коју су власти све време прогањале на послу и наговарале на развод, и сину кога дотле није видео. Успео да сачува породичну кућу и радњу, и себе од поновног утамничења. Године 2001. основао Равногорски покрет слободе са још неколико истомишљеника. Прошлог лета са својим активистима јавно поцепао антисрпске новине на главном тргу у Чачку, и истрпео тираде свих медија да је представник нарастајућег фашизма у Србији. Ради на подизању споменика родољубима, цивилима, и реакционарима које су комунисти 1944. године побили на обали Мораве у Чачку.

ПИСМО ИЗ ФИНСКЕ

Зоран Вукчевић

Поштовани господине Селићу, читајући Вашу књигу ТАРИН ЛУГ, по ко зна који пут ми се Српство обило о главу, као и потврдила многа моја размишљања и закључци. Десет година “живим” у овом снегу и леду, како у природи тако и у људима око себе. Одмах по доласку овамо нам је стављено до знања да се налазимо у тзв. културном шоку, мада се заправо ради о шоку некултуре, у којем живи цео Запад који није свестан своје несвести. Од понедељка до петка раде, а за викенд 90% нације је пијано. То им је овај њихов демократски систем натурао: док раде немају ни мало времена да размишљају о тешким лоповлуцима којима се баве њихови функционери, под објашњењем да се ради о лошој процени власти, што они врло брзо прихвате. У земљи им влада тзв. слободно васпитање, што значи, пусти децу да чине шта сама хоће. Међутим, ако младу воћку пустимо да расте без надзора добијамо дивљу воћку. Али ето и сами су почели да схватају да ће их тај

начин васпитања уништити, па су га почели полако мењати. Али, што је најтужније, почели су га и продавати Истоку под плаштом демократије, несвесни да сами немају никакве представе о демократији. Наиме, Финска је тешка полицијска држава са преко 30% параграфа у правном систему још из доба СССР. Законски су осамосталили чланове породица, поносе се тиме како су им жене у парламенту, али се зато не могу поносити са својих 70% разведених бракова. Кад сам већ код брака, ни ја се не могу похвалити да сам успео, јер сам разведен. По изјави моје бивше супруге, Финкиње, моја највећа мана, која је и довела до развода, јесте што сам, како каже, нон-стоп гунђао о Финској и Финцима. Но, не плашим се ја за мене, него ми је због деце, у каквом болесном окружењу живе. Кад им покушам нешто објаснити о основним људским вредностима, гледају ме као каквог дивљака или примитивца, а изгледа да сам и једно и друго што се тиче овдашњих и ововременских мерила. Кад сам питао децу, док су били још млађи, да ли им у школи причају о моралу, гледали су ме кисело и питали: Шта ти је то? па сам им морао објашњавати све, од почетка. У школи им наравно не говоре о моралу, који између осталог подразумева и поштовање и међусобно уважавање брачних другова, родбине, пријатеља, људи уопште, те компромис и слогу. А кад им је толико бракова растурено, углавном алкохолем или неморалом, онда је стварно тешко говорити деци шта је морал и све остало, поготово у браку, јер би кроз то почела вредновати своје родитеље, и било би их највероватније срамота – мада, јадна, нису чула ни за њу.

Ја се нисам, нити ћу се, икада пофинчити, јер сматрам да сам лоза која има корен, те да се лоза прима и расте само на доброј земљи, а коров свуда. По мојој бившој супрузи Финци су најпаментнији народ на свету, а све њихово боље него наше, тако да по њој и није било чудо што су се Срби турчили да сачувају личне привилегије. Што се не би и финчили? говорила је, а ја нисам могао, ни хтео, јер немам разлога! Они, на пример, купују деци бомбоне само суботом. Грчевито се држе правила, параграфа, чланова, упутстава за употребу, а све остало као што је људскост, поштење, или човечност садржано им је у горе наведеном. Ако Финцу пише да треба, на пример, да буде хуман он ће то бити, а ако није написано неће. Свака влада гледа да се колико-толико понаша и ради што народ жели, а овај кукавни фински народ се понаша како му влада нареди. Ваљда се са њима и не може другачије? Али, на сву срећу нису сви исти и сви такви, мада огромна већина јесте, јер сам разговарао и са Финцима који разумеју Србе много боље него неки “Црногорци”. Мора им се признати да је толеранција индивидуе на завидном нивоу. Ако на пример паднете на улици нико вам се неће смејати, док бисмо ми Срби од тога направили читаву спрдњу. Добри смо у томе да се другоме наругамо, да га попљујемо, згазимо, омаловажимо... итд ! Ви сте у Вашој Ани имали животног сапутника, за време боравка Преко Баре, који је схватио зашто не желите да се поамериканчите, ја то нисам имао, нажалост.

У становима, рецимо, Финци не пуше, али зато држе псе (мачке, змије, гуштере, свиње) величине телета и са њима спавају у својим, како имам обичај да кажем, кавезима. Станови се у овој богатој и добростојећој држави отплаћују од 20-40 година, зависно од доба када почну радити! Хигијена, та тако вољена реч коју

изговарају са поносом, заснива им се на томе што имају мали милион препарата за чишћење и мацкање од темена до пете. Зато им у возовима омладина хода по ходницима у чарапама, да би ногетине дигли потом на супротно седиште, а после неколико минута ставили на та иста седишта главу. Девојке и жене које се неколико сати поред огледала спремају за излазак у ноћни клуб, после само пар сати седе на степеништу уплакане, час насмејане, а шминка им цури низ лице, јер су пијане или добро загрејане. То су будуће а и садашње мајке, жене, домаћице. Док играју на подијуму несесер или торба леже им на поду, а кад иду у WC, држе их на патосу који је у стању какво и сами можете замислити. Кад су трезни, приликом сусрета на улици или негде друго и не јаве се, а кад су у кафани убише се од тога ко ће први да се јави, наравно припити или пијани. На радном месту питају, ако смо били заједно у бару за викенд, како су се понашали јер се од пијанства не сећају. На послу и другде никада нисам чуо да причају о политици, а кад то и ураде – обично ако ја о томе поведем разговор – причају тихо, ваљда да их неко не би чуо, шта ли?! На телевизији се водитељи само политичарима обраћају са Ви, а докторима, лекарима, професорима и осталима са Ти. Кад сам већ код ТВ, да кажем и то да су жртве тешке пропаганде. По тим телевизијским извештајима, нама, Србима, само што још рогови, копита и реп фале, пошто имамо све друге особине Нечастивог.

Не може се рећи да сматрам човека бољим, људскијим, карактернијим, или поштенијим ако је завршио високе школе, али је уз васпитање које носи од куће и то један вид надградње, доградње човекове свеукупне личности. Ја нисам од школа завршио ништа – у ствари две године права, па напустио – јер сам морао фамилију хранити, двоје деце, а и кошарка ми је била и остала прва љубав. Брат, старији, адвокат је у Шумадији. Такође је велики Србин, па тек онда Црногорац. Политиком се нисам бавио, нити мислим да почињем, већ је пратим колико сматрам да ми је потребно, да не бих живео у заблуди. Сматрам да ко уопште не прати политику живи у заблуди, или у страху од спознаје голе истине. Највећа “мана” ми је што увек Истини гледам у очи, ма колико била болна. То је то наше српство које данашњица сматра глупим. Глупим, да, јер Западњацима то није урођено, а не могу ни да га купе, јер се не продаје. “Шта је то што се не може купити?” питају се, и закључују да то онда и не вреди ништа. Међутим, по мени Српство обухвата све оно Божанско и истинито, мада је Кнез Овога Света често успевао многе од нас да заведе, нажалост! Ја сам иначе Србин из Црне Горе, или како би рекли Брозови испрани мозгови, Црногорац. Од света признат Његош говорио је “браћо Срби”, и носио црногорску капу са четири слова С, као и мој ђед. Ко сам ја, скоројевић, да мењам своје Српство, на које сам иначе болесно поносан? Нацију “Црногорац” ми је увек било тешко скувати у себи, уствари никако, јер једно је нација а друго државност. А што се тиче оних Црногораца који се не сматрају Србима, нека их, није нас штета нашла без њих. Јер, прво је краљ Никола из својих уских интереса измислио нацију Црногораца, не би ли се додворио најозлоглашенијој и најболеснијој институцији на свету, Ватикану. Али и Бог је рекао: “Можеш како хоћеш, али не и докле хоћеш”! Јадници, не виде да нам ни географија није погодна за одвајања. А историју боље и да не помињем, јер је за њих мислена именица. Јенки, танкодушићи, отпад најгори европски, без своје лозе и корена, културе,

историје, до срамотне, потпомогнути напудерисаним, болесним Британцима, желе да нас лише свега нашег светог, што нажалост и успевају уз помоћ истих онаких типова који су се некада турчили, а у новије време брозили, и који покушавају да нам перу мозак убеђујући нас да нам туђин мисли добро, а рођени брат зло. Као што Каин уби Авеља, тако ни ми Срби нисмо по том питању далеко одмакли, те и Карађорђе погину од рођеног кума. А Удба, скуп заведених и испраних Брозових мозгова, била је унапред осуђена на пропаст, јер су испред породице, родбине, и људи ставили на прво место Партију, Државу, и Службу. С њима од Бога острвљеним морали смо тако проћи, јер и Бог је рекао човеку “све ћу ти допустити да урадиш и на крају ћеш видети да без мене и мојих упута не можеш живети, јер човек је човеку господар на његово зло”! Тако је и у најновијем рату 1999. године велики број Срба је упро очи у Русију. Боже, заблуде! Док нам је вођа био аустроугарско копиле Јосип Броз Тито, ми Срби смо пљували по Русији, мислим на Информбиро. Али руку на срце није нам он крив него ми сами. А многи Србијанци су говорили “Ех, да нам је сада Ранковић жив, било би другачије”. И, такви су у праву: било би нам много горе него што је. Да је, наиме, Лека био Србин не би дозволио Брозу да ради оно што је радио од нас; уместо тога, Броз је њега потпуно испривно потпрашио. Јер, ко не ваља сопственом народу неће ни другима.

Ја сам иначе Вукчевић Зоран, од оца Николе и мајке Босиљке, из Љешанске нахије, где је Марку Миљанову (Поповићу) била указана почаст приликом проношења његовог мртвог тела кроз црногорске нахије, противно Господаревој наредби.

Нека Бог помогне свима па ће и нама Србима, јер изгледа да је људски род кренуо путем од кога нас је Бог одвајкада одвраћао, то јест, путем пропасти, ђавољим путем. Срећом не идемо сви тим путем, али је друштва заиста мало. Јер, стаза која води у смрт јесте широка и њом многи ходе, док је стаза живота уска и мало је њих на њој! Ми Срби би требали да одаберемо прави пут јер је времена све мање; или ћемо пузати за културним Западом или ступати за праведним Богом.

Свако од нас нека сам одабере.

О УРЕДНИШТВУ

Момчило Селић, видети страну 14.

Витомир Пушоњић рођен је 27. јуна 1946. године у селу Врбову код Пријепоља. Дипломирао на Одсеку за српскохрватки језик и југословенску књижевност на Универзитету у Београду 1972. године. Објављивао прозне текстове и песме у *Језу* и другим београдским листовима. Радио као средњошколски професор српског језика и књижевности од 1973. до 1980. и био први технолошки вишак када су школе претворене у "шуварице". Роман понуђен разним београдским издавачима за штампу седамдесетих година прошлог века оцењен неприкладним. У Рудом 1978. године проглашен политички неподобним и саветован да напусти град. Запослен као чиновник у Луци Београд. Објавио једну књигу песама, прозе, и сатире.

Ана Селић, видети страну 82.

НАПОМЕНЕ:

Уредништво сматра биографије својих аутора и своје важним колико и текстове. У последњих десетак година, наине, нагледали смо се и наслушали особа чије речи нису одражавале њихова дела, још мање мисли. Зато смо у овом броју изоставили чланак угледног америчког десничара Џастина Рајмонда, о новокомунистичким аспектима Европске уније, сазнавши (из текста од 14. 02. 2003. на www.antiwar.com/justin/justincol.html) да је хомосексуалац. Наине, ни памет ни писменост не могу, по нашем мишљењу, надоместити ничији мањак поштења, храбрости, и вере у Бога.

Нека ово буде одговор оним читаоцима СРПСКОГ ЛИСТА који се буду питали зашто међу нашим ауторима нема неких, наводно угледних, а понајвише само извиканих националистичких и десничарских имена.

Сви текстови у овом броју написани су пре мартовских догађаја ове године.